

biblioteca școlarăului

LIVIU REBREANU

ION *

biblioteca școlarului

Liviu
REBREANU

ION

*

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vidrașcu și Dan Vidrașcu
Conceptția grafică a colecției: Vladimír Zmееv
Coperta: Isai Cârnu

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

Ov. S. Crohmălniceanu,
Lucian Raicu, Petru Mihaí Gorcea,
Alexandru Píru, Dumítru Mícu,
Mírcea Zacíu.

Arthur Nelson

Grupul Editorial „Litera”
str. B. P. Hasdeu, mun. Chişinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Difuzare:
Librăria „Scripta”
str. Ştefan cel Mare 83, mun. Chişinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediţie a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
şi electronică la Grupul Editorial „Litera”.
Toate drepturile rezervate.

Editori: *Anatol şi Dan Vidraşcu*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Corector: *Raisa Coşcodan*
Tehnoredactare: *Marin Popa*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chişinău
Comanda nr. 11432

CZU 821.135.1-3
R 35

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Rebreanu, Liviú

Ion: roman/ Liviú Rebreanu; col. înţ., şi coord. Anatol şi Dan Vidraşcu; conc. gr.
col./ Vladimír Zmееv/ coperta Isai Cărmu. — Ch.: Litera, 2001 (Combinatul Poligrafic).
— (Bibl. şcolarului, serie nouă, nr. 234).

Vol. I. — 2001. — 256 [p].

ISBN 9975-74-374-9
821.135.1.-3

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	7
-------------------------------	---

GLASUL PĂMÂNTULUI

<i>Capitolul I</i> Începutul	14
<i>Capitolul II</i> Zvârcolirea	46
<i>Capitolul III</i> Iubirea	78
<i>Capitolul IV</i> Noaptea	114
<i>Capitolul V</i> Rușinea	164
<i>Capitolul VI</i> Nunta	201

TABEL CRONOLOGIC

- 1885 27 noiembrie *Se naște, la Târlișuia, Liviu, primul copil (din 14) al învățătorului Vasile Rebreanu și al Ludovicăi (născută Diuganu).*
- 1889 *Familia se transferă în comuna Maieru.*
- 1891—1895 *Școala primară la Maieru.*
- 1895—1897 *Gimnaziul grăniceresc din Năsăud.*
- 1897—1899 *Liceul german din Bistrița.*
- 1898 *Primele încercări literare în română și germană.*
- 1900—1903 *Școala reală de honvezi din Șopron, în nord-vestul Ungariei.*
- 1903—1906 *Liviu Rebreanu urmează Academia militară „Ludovic” din Budapesta.*
- 1906 1 septembrie *Ajunge sublocotenent.*
Alte încercări literare — schițe epice și lucrări dramatice — în maghiară.
- 1908 *Demisionează din armata austro-ungară și vine la Prislop, unde tatăl său era învățător. Primele scrieri notabile în românește.*
1 noiembrie *Debut absolut în revista Luceafărul de la Sibiu, cu schița Codrea (Glasul inimii). Continuă un jurnal de lector, început anterior. Revine asupra amintirilor din copilărie, de data aceasta sub influența lui Ion Creangă.*
- 1909 *Începe să traducă Război și pace de Lev Tolstoi după o versiune germană. Scrie nuvela Volbura dragostei (Cântecul iubirii). Au urmat Proștii, Culcușul, Golanii, Dintele și alte proze.*
12—14 octombrie *Participă la Adunarea Generală a „Astreii”, la Sibiu, unde cunoaște pe Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Emil Gârleanu, Victor Eftimiu. După lucrări, pleacă împreună cu aceștia la București — trecere „frauduloasă” de frontieră. La București lucrează la revista Convorbiri critice, condusă de Mihail Dragomirescu, unde publică Volbura dragostei (Cântecul iubirii).*

- 1910 Liviu Rebreanu e arestat, fiind extrădat la intervenția guvernului austro-ungar. Închisoarea la Văcărești și Gyula.
Proiectează liniile de forță ale romanului *Zestrea* care, pornind prin dezvoltări succesive, avea să ajungă Ion.
Face cunoștință cu actrița Fanny Rădulescu, viitoarea sa soție (din 1912).
Împreună cu dramaturgul Mihail Sorbul scoate revista *Scena*.
- 1911 Secretar literar la Teatrul Național din Craiova (director Emil Gârleanu).
- 1912 Se stabilește la București. Îi apare primul volum de proză, *Frământări*, la Editura Națională din Orăștie, cuprinzând textele publicate până în 1911: *Dintele*, *Lacrima* (Glasul inimii), *Culcușul*, *Ofilire*, *Răfuiala*, *Nevasta*, *Golanii* ș. a.
Colaborează permanent la revista *Rampa*.
- 1913 Prima redactare a romanului *Zestrea*. Lucrând neorganizat, aglomerând prea multe personaje și episoade disperate, se simte nesatisfăcut de această primă variantă a romanului și o abandonează.
Întocmește proiectul dramei în patru acte *Răscoala*.
- 1916 La București îi apar volumele de nuvele și schițe *Golanii* și *Mărturisire*. Încheie lucrul la nuvela *Catastrofa*.
Continuă să scrie romanul *Ion*.
- 1917 În timpul războiului e respins de la mobilizare de către autoritățile române, apoi, sub ocupație germană, e socotit dezertor și arestat. Evadează și după peripeții senzaționale ajunge în Moldova, unde este rău primit și suspectat de a fi „șpion austriac“. La Iași trăiește momentul declanșator al acțiunii viitorului (și cel mai iubit) roman al său *Adam* și *Eva*. Toate întâmplările extraordinare din timpul războiului vor fi literaturizate în *Calvarul* (1918).
Termină prima variantă a romanului *Ion*.
- 1919 Începe lucrul la *Pădurea spânzuraților* (În anul anterior scrisese nuvela *Catastrofa*).
Vede lumina tiparului nuvela *Catastrofa*.
Scriitorul colaborează cu cronici dramatice la *Sburătorul*, condus de Eugen Lovinescu, criticul care avea să sublinieze primul importanța covârșitoare a romanului *Ion* pentru proza noastră obiectivă.
I se tipăresc volumele *Calvarul* și *Răfuiala*.

- 1920 Apare la editura Viața românească romanul *Ion*, primul mare roman românesc obiectiv. Cartea se va bucura de un mare succes de librărie, fiind reeditat de nenumărate ori. Academia română îi acordă scriitorului marele premiu *Năsturel*.
- 1921 Liviu Rebreanu își vede editate volumele *Catastrofa*, *Norocul*, *Nuvele și schițe*.
Lucrează intens la Pădurea spânzuraților.
- 1922 Apare *Pădurea spânzuraților*, anticipat de volumul *Trei nuvele* (*Îțic Ștrul*, *dezertor*, *Catastrofa*, *Hora morții*).
- 1923 Are loc prima reprezentare a comediei *Plicul*.
Liviu Rebreanu e ales vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români.
Începe romanul Adam și Eva.
- 1924 Conduce revista săptămânală *Mișcarea literară*.
I se reeditează volumul Trei nuvele (*Îțic Ștrul*, *dezertor*, *Catastrofa*, *Hora morții*).
- 1925 Apare romanul *Adam și Eva*, „șapte vieți ale unei singure perechi de oameni în timp și spațiu”.
Este ales președinte al Societății Scriitorilor Români.
- 1926 Are loc premiera piesei *Apostolii*.
- 1927 Apare romanul *Ciuleandra*, ilustrând interesul pentru psiholog și chiar psihanaliză.
Alte două volume: Cuibul viselor și Cântecul lebedei.
- 1928 Pentru prima dată, e numit director al Teatrului Național din București.
Volumele Cântecul iubiri și Golani (reeditare).
- 1929 Apare romanul *Crăișorul*.
Lui Liviu Rebreanu i se conferă Premiul Național pentru proză.
- 1930 Ajuns subsecretar de stat la Direcția Educației Poporului, se dezamăgește, demisionează, cumpără o casă cu vie la Valea Mare, lângă Pitești.
- 1931 Apare volumul de însemnări de călătorie *Metropole cu însemnări de călătorie la Berlin, Roma, Paris*.
- 1932 20 februarie Scoate revista *România literară* (până la 6 ianuarie 1934), la care colaborează E. Lovinescu, Camil Petrescu, Gala Galaction, G. Călinescu, Al. Philippide, Mihail Sebastian, Ion. Marin Sadoveanu, Emil Botta.
Apare romanul Răscoala.

1933 *Liviu Rebreanu scrie nuvela Umbre.*

1934 *Apare romanul Jar.*

1935 *Scriitorul publică povestirea Dincolo.*

1936 *Culegerea de nuvele Oamenii de pe Someș.*

1938 *Apare romanul Gorila, inspirat din lumea interlopă și a protipendadei, percepută din perspectiva unui ziarist.*

1939 *La propunerea lui Mihail Sadoveanu devine membru al Academiei Române. Ține discursul său de recepție: Lauda țăranului român.*

1940 *Scriitorul izbutește să publice romanul polițist Amândoi.*

1941 *Pentru a doua oară este numit director al Teatrului Național din București.*

1943 *Îi apare volumul Amalgam, cuprinzând articole, studii, cronici dramatice, conferințe și nuvela Dincolo.*

1944 *Fiind bolnav, se retrage la Valea Mare.*

1 septembrie *După câteva luni de boală (cancer pulmonar) Liviu Rebreanu se stinge din viață la Valea Mare, în vârstă de 59 de ani.*

Peste câteva luni osemintele scriitorului sunt deshumate și reînhumate la Cimitirul Belu din București.

Dragei mele Fanny

GLASUL
PĂMÂNTULUI

Capitolul I
ÎNCEPUTUL

1

Dîn șoseaua ce vine de la Cărlibaba, întovărășind Someșul când în dreapta, când în stânga, până la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în cealaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidovița, drumul urcă întâi anevoie până ce-și face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagi tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pătât într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploii și cu o cunună de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tînichia ruginită pe lemnul mâncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușeala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fâșâie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuor de fum albăstru se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală amețită și se prăvale peste grădiniile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește câinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschisi, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-și

murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește câinele, stă puțin pe gânduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dîmîneața învățătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, dna Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frînghia pe care acuma atîrnă niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, în nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Părâul Doamnei, lăsând în stînga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul; coperișul de paie parcă e un cap de balaur; pereții văruiți de curînd de-abia se văd prin spăturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemîscată, parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți uscă podul guri, te sugrumă. În dreapta și în stînga casele privesc sfîoase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploii și de vite.

Un dulău lătos, cu limba spînzurată, se apropie în trap leneș, fără țință. Din șanț, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vînt. Lătosul nu-l ia în seamă, ca și când i-ar fi lene să se oprească. Numai când celalalt se încapățânează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmîndu-și însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buieeni unde se aude îndată un ronțait căznit și flămînd...

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngândurați oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aci sunete de viori și chiuituri...

2

Duminică. Satul e la horă. Și hora e pe Ulița din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrână, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i săracie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă, o muieră nepricepută prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămândă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrâni de lângă șură țin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând fețele aprinse de veselie. Zăduful ațușă sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârna soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfințit.

Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un ȝigan urât și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodía.

De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat someșana cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor

scapără scântei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așază în straturî groase pe fețele brăzdate de sudoare, lumínate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Bríceag înteește cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învântească síngure, țopăie pe loc rídícând tălpíle, își cíocnesc zgomotos călcăiele, își plesnesc tureací cízmelor cu palmele nădușíte... Glasuríle se îneacă în norul de praf ce-í îmbrățișează pe toți... Numaí arar vreunul maí țațoș începe o chíuítură, în tactul zvăpăiat al joculuí, cu ochíi pe dos, cu gâtul răgușít. Dar după două-trei versurí o sfârșește într-un íuít aspru, ístovít. Apói jocul urmează tăcut, dín ce în ce parcă maí sălbatic. Flăcăii își incolăcesc brațele mereu maí strâns pe după mójlocul fetelor... Sânií acestora tremurā sub ííle albe și atíng dín când în când píeptul flăcăílor, tulburādu-le ochíi și ínima. Nu schímbă níci o vorbă. Níci nu se prívesc. Doar pe buze fâlfâie zâmbete plăcute și fugare.

Învârtita țíne de vreun ceas, fără ínterupere, și tínerii nu se maí saturā. De două orí Bríceag, cu cárcei în degete, a încercat să se oprească și, de amāndouā oríle, flăcăii s-au năpustít la el urlānd desperați, cu príviri amenínțătoare sau rugătoare:

— Zí, țígane! Maí zí, cíoarā!...

Toate perechíle se ímbulzesc în jurul lăutarílor, se cíocnesc, se ízbesc cu coatele goale. Câțiva băiețandrí, îngăduíți de curānd la horā, ametiți de atāta învânteală, se clatínā de ící-colo, abía maí ținādu-se în pícióare, spre marea rușíne a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechí s-au retras în șurā, maí la larg, unde ínsă praful se urcă până-n căpríorí, des de să-l taí cu cuțítul...

La câțiva pași de pâlcul jucătorílor stau fetele care au rămas nepoftíte, prívínd cu jínd, șoptíndu-și uneorí cíne știe ce și íz-bucnínđ în rāsete sílíte. La urechí și în cosíte au și ele buchețele de vâzdoage pestríte și în mână câte un mănunchí maí mărișor pe care să-l dāruíascā flăcăuluí cutare să-l punā în pālārie. Prín-tre fete se maí rătăcește și câte o nevastă tânără, cu nāframā de mātase în cap, gata să íntre în horā dacă s-ar íntāmpla să-í

vîe chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copiii neastâmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câtiva mai îndrăcîți se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da tu?

— Și eu.

Și apoi continuă să pîndească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste cîtva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncând numai rareori câte-o privire spre tîneretul dîmprejurul lăutarilor.

Prîmarul, cu mustați albe răsucite tînește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrîni frunzași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mîngăie întruna parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri prîmarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dînșii Trîfon Tătaru, mîtitel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită când la unul, când la altul, înfrîcoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amîndoi îi sunt rude — cam de departe, nîci vorbă. Pe de lături, ca un câine la ușa bucătăriei, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfîindu-se totuși să se vîre între bogătași.

Pe prîspă stăpînește Sîmion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cincî zloți pe lună și muncește la pămînt mai abîtîr ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetașu cu straja Cosma Cîocănaș, cu Sîmion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Ilîna și cu alții, ascultînd cu evlavie palavrele

dascălului, auzíte şi răsauzíte. Dîn când în când Símíon Butu-noíu strănută atât de zgomotos că toate femeile se întorc spălmântate, sau se porneşte pe tusa lui obişnuită cu care de multe orí scoală noaptea tot satul dîn somn. Macedon aşteaptă cuvíncios până ce ísprăveşte dascălul cu tusea, apoi ía dîn fereastră o stíclă cu rachíu, închínă foarte ceremoníos, trage o duşcă zdravănă şi trece băutura bătrânului care mormăie scurt „să ne ţie Dumnezeu pe toţi” şi pune gârlícíul la gură. Stícla pe urmă umblă dîn mână în mână. Macedon e cam cherchelít şi comandă mílítăreşte tuturor să bea:

— Forverţ, Símíoeane! Vaităr, Cosma!... Vaităr, vaităr!...

A făcut oastea doisprezece aní, í-a fost dragă foc şi, când e beat, ş-acuma numaí în comenzí nemţeşti se ceartă cu nevas-tă-sa. Altmínterí ínsă are o ínímă de ceară şi în douăzeci şi opt de aní nu şi-a bătut muíerea nícíodată; maí curând Floarea s-a íntâmpilat să-l muştruluiască.

Stícla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, aí? râde Macedon încântat. Goală?... Halt!... Hap-tac!... Unde eşti, căprar de zí?... Forverţ!...

Un copíl de vreo zece aní sare drept în pícíoare pe prís-pă şi strígă râzând:

— Hír!

— Nu râde la front, măgarule! se răsteşte Macedon. Na stí-cla şi dá fuga la cantínă la Avrum, să-ţi maí dea o porţie pen-tru míne!... Ínţeles, căprar?

Căprarul ínsă refuză ordínul, răspunzând:

— A zí jupânul că nu-ţi maí dá fără baní, bade Macedoane, nící să nu mă maí trímíţi, că-í degeaba...

Macedon îşi saltă puţin mustaţa, încruntă dîn sprâncene privínd aspru la copíl, apoi se aşază pe prís-pă clătínând dîn cap şi oftând:

— Eheí, unde-í vremea când eram eu strajameşter!... Atunci să fí poftít jupânul să nu-mí dea, că-í arătam eu supunere...

Maí boscorodeşte ceva, pe urmă încetează şi se uítă ursuz la nevastă-sa care are baní, dar nu-í dá, şi care tăífăsuíeşte cu alte femei fără să se sínchísească de comenzíle lui...

Tocmai atunci se târâște pe poartă, printru picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cângi anume spre a-și târî schilozenia, și o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține pe lângă casă, să-î vadă de copii. Când e vremea bună Savista șade în poartă, se ciorovăiește cu toți copiii din sat și primește pomană trecătorilor mîloși... Sosește cu gălăgie mare. Gâgăie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevastei, care se apropie, repede, supărată:

— Da acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănâncă tălpile... Lăși tu ograda pustie pe vremea asta... Și nici barem slugile nu-s la îndemână... Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savistă?

Oloaga a făcut două ceasuri din Ulia cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Începe să bîlbăie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și eforturile cu niște gesturi desperate.

— Ce face? zice Maria lui Trifon, care se silește să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu... Cu Avrum?... Cu Floarea Căruntu?... Ei și-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atîta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am prîmenit... Of, bată-te...

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-î pasă de poale, și pe urmă se pornește deodată pe un rîs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis?... Cine-î beat?... Vasile Baciu... Parcă azi s-a îmbătat întîi...

Maria o lasă rușinată și se întoarce între femeii. Oloaga se târâie în mijlocul fetelor, se frămîntă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vreo petrecere...

Savísta n-are parte să se desfete multă vreme. Până să se așeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Bríceag, asudat și ístovít, încheie învârtita cu o apăsare zdravănă de arcuș, încât îi și plesnește o strună la víoară. Ion, fecíorul Glanetașului, ținând de mîjloc pe Ana lui Vasíle Bacíu, se repede la lăutarí, rugându-í:

— Mai zí, mă Bríceag... numai un píc, auzí? Un pícuț de tot, țígane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, țígane! Ce te codești?... De ce te plătim, cíora dracului?

Bríceag aruncă o prívire dísprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convíngător, arătându-í víoara:

— Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Crede-mă!... Mí-au amorțít degetele... Pe urmă și struna mí s-a rupt...

— Un píc, omule, nu-nțelegí? stăruie flăcăul.

Țíganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trăneste víoara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănít:

— Fíre-ar ale dracului toate ceterele díń lume; plesnίre-ar acolo unde-o fí cine m-a învățat să țin arcușul... Că ío-í spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zíc... Dare-ar Dumnezeu să trāsnească toate jocurίle cu pe cine le-a nāscocít...

Ion ascultă câteva clipe mírat cum ínjurā Bríceag. Apoi deodatā se aprínde ca focul și ízbucnește răgușít:

— Ho, cíorā, fí-țí-ar neamul de rās, ho!... Și ínchíde plís-cul că te pocnesc de-țí sar māsesele tocmai în curtea bíserící!...

Bríceag a mai pățít-o cu Ion; tace. Numaí după ce flăcăul se îndepārtează bodogānínd, începe íar să se necājească cu ceilalți lăutarí, pe țígānește.

Flăcăii îmbrāțíșează pe fete, mulțumíndu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sífālā și cu plăcere:

— Mulțumím...

Ion strānge la píept pe Ana cu mai multā gíngāșíe, dar și mai prelung.

— Dă-mí drumul, Ionícă! murmură fata ușor, cu mulțumíre în glas.

— Să víí, Anuță... ștíí tu unde! zíce Ion domol.

Ana nu răspunde, prívírea eí însă lucește de bucuríe. Se smucește să scape dín îmbrățișare, șoptínd întruna moale:

— Dă-mí drumul, Ionícă... zău, dă-mí drumul!...

Flăcăul o trage maí aproape, cu un zâmbet apríns, o apucă cu o mână de țâțe și í le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu víí! repetă Ion înfígând în ochíí eí o prívíre poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată, și scuturându-și poalele de praf. Apoi, potolíndu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Cíocănaș, o fííntă ursuză, voínică, cu pícioare cât doníțele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă roșcată:

— Și Ionícă... mereu... zău așa...

Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

— Vaí de míne ce căldură... toată m-am făcut o apăraie...

Margareta nu jucase și-í era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nímic Anei, cí urmă să prívească cu jínd la ceata flăcăilor care închínau cu rachíu sau apríndeau țígări; părea îngríjorată să nu se întâmple s-o poftească la joc cíneva și să nu bage de seamă...

Ion urmărí dín ochí pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în prívíre, parcă nedumeríre și un vicleșug neprefăcut. Tot atunci zări maí alăturí și pe Floríca, fata vădanei lui Maxím Oprea, cu care se ținuse până acum, puțin posomorâtă, dar maí frumoasă ca orícând. Flăcăul clípí aspru, ca și când ar fí vrut să-și alunge un gând dín creierí, și strígă la un băiețel:

— Aduseși, bre?

— Adus, bade Ionícă, făcu copílul cu ímportanță. Am dat-o lelíí Zenobía, s-o ție...

Șí, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă:

— L-a făcut tare jupânul, bade, ș-a pus zece bucățele de zahăr, de zíce că-í maí bun ca míerea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de câteva zile și nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da dumneata beî oleacă?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luând totuși sticla și trăgând o gură. Aoleu, da știu că-î bun... Vezî numai, dragul mamii, să nu beî mult, că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioși la rachiu. Când se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un struț de flori din mâna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s-o cheme cineva la joc...

4

Ion trecu încet pârleazul de lângă grajd, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi și care, peste câteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșie ca focul de rușine, închipuindu-și că toată lumea o pândește.

În dosul surii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora până la Gârla Popii și se oprea chiar în spatele cârciumii lui Avrum. Fânul cosit de curând, adunat în câteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbățător. Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stânga și se așeză sub un nuc bătrân și scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilt. Fata sosî tremurând de emoție, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai? murmură Ana așezându-se fără să se uite la dânsul.

— Că parcă-î mai bine aici, făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuța!

— Să trăiești, Ioane! răspunse ea prívind nelíníștită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi.

— Bea și tu, Anuță, că pentru tine l-am luat și l-am făcut dulce ca gura ta!

— Despre mine poate să sece rachiul, zise fata mai potolită. Mí-e sílă și când îi simt mírosul, că taica nu mai lasă să treacă níci o zíulică fără băutură și fără beție... Nu știu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi așa bea omul la supărare, zise Ion, adăugând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuță... Mí-a căsunat și mie așa o dată...

Ana își înmuie buzele în rachiú, se strâmbă și dădu repede stícila înapoi, tușínd și râzând:

— Avoi de mine... nu pot... parcă-í otravă...

— Ba-í bun, zise Ion ducând íarăși stícila la gură.

Tăcură amândoi un răstímp, fără să se prívească. Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mîjlocul ei și oftă:

— Hei, Anuță, mult aleanu-í în ínima mea!

Fața Anei, lunguíată, arsă de soare, cu o íntípărire de suferínțe, se posomori.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dânsa. Că tata și-a pus în gând să mă mărite cu George a Tomii și o ține mortíș cu George. Și, Doamne, greu îți mai vine să taci și să ínghíți când nu îți-í drag omul...

Ion se uita lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelíndu-í dínții cu strungulíțe, albi ca laptele, și gíngíile trandafirii de deasupra. Știa dânsul că Vasíle Bacíu e într-o ureche și că, de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prín toate șanțuríle. Dar tocmai aceasta îl íntărâta și pe el.

Nu-í fusese dragă Ana și níci acum nu-și dădea seama bine dacă í-e dragă. Iubíse pe Florica și, de câte ori o vedea sau își amíntea de ea, simțea că tot o mai íubește. Purta în suflet răsul ei cald, buzele ei plíne și umede, obrajií ei fragezí ca píersíca, ochii ei albaștri ca cerul de prímăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, íar Ana avea locuri și case și vite multe...

Îi asculta glasul plângător și-l cuprîndea mîla, în același timp însă se gîndea la Florîca. Apoi deodată tresări, o strînse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprînsă cu brațele gâtul lui Ion, moleșită și aprînsă, și înîima-i bătea atît de năvalnic, încît el o auzea.

— Noroc, noroc, loane! strîgă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul rîdică ochii furîos și văzu pe Ilie Onu care, întorcîndu-se de la cârciumă cu o stîclă de rachiu, rîdea gros și batjocorîtor.

— Du-te-n... Doamne ărtă-mă, bufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunsese la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.

Ion începu să suduie și să se cătrînească, dar întîlnind ochii căprui, înlăcrimați de ferîcire și de teamă ai Anei, se potolî...

Ilie aducea rachiu pentru George care se sîlea din răspuțeri să învețe pe Briceag un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bîstrița la un chef al doctorului Fîlipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țîntă la buzele flăcăului, care fluiera melodîa, țîrîia nesîgur cu arcușul pe strune; Holbea, credîncîos, încerca și el să secondeze. George se umfla, închîdea puțin ochii și fluiera din ce în ce mai aprîg, căci împrejurul lor se adunase un pîlc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

— Ei, acu ai înțeles? zise George oprîndu-se în mijlocul cîntecului.

— Las' că l-am prins, mormăi Briceag pornînd să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosît, George, strîgă Ilie întînzînd stîcla.

— lute te-ai întors, vorbi celalt bînd și trecînd îndată rachiu lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? se lînguși Holbea, zgîndărîndu-l cu arcușul.

— Să vă dau, cîoroilor, fîre-ai ai naibii! rîse George foarte mulțumît că au să vadă toți cum cîntește el pe țîganî.

— Beţi-o toată, zise apoi către Găvan când vru să-înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoş:

— Ia lăsaţi, bre, să mai bem şi noi, că cioarele astea o să plesnească de atâta holîrcă...

Urmă o cîrovăială lungă între Ilie şi ȕiganii care nu mai voiau să renunţe la băutura şi era cât pe-acî să se încîngă o bătaie, deoarece Ilie, aprînzându-se, se repezea mereu cu pîcîiorul să spargă gorduna.

5

Deodată toată lumea se întoarse spre uliţă. Toţi bărbaţii scoaseră pălăriile, iar cei de pe prîspă se sculară în pîcîioare... Venea preotul Belciug împreună cu doamna Marîa Herdelea, soţia învăţătorului, cu domnişoara Laura şi cu Tîtu. Prîmarul şi fruntaşii satului ieşiră în poartă întru întîmpînarea domnilor.

— Petreceţi, petreceţi? zise preotul cu un zîmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse prîmarul cu pălăria în mînă. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească şi prostimea.

— Negreşit, negreşit, murmură Belciug lărgîndu-şi zîmbetul.

— Da de ce nu poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi petrecerea noastră? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajîn, punîndu-şi pălăria în cap.

Ȑăranii de asemenea se acoperiră unul câte unul, în vreme ce preotul şopti cîteva cuvînte doamnei Herdelea, care răspunse răspîcat, dîndu-şi capul pe spate cu mîndrie:

— Da, putem privi puţin şi noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Marîa Herdelea era fată de ȕăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemţesti şi mai ales că s-a măritat cu un învăţător, se simţea mult deasupra norodului şi avea o mîlă cam dispreţuitoare pentru tot ce e ȕărănesc.

— Poftim mai aproape! făcu atunci prîmarul, bucuros, dînd la o parte pe ȕăranii care se îmbulzeau: Ia faceţi loc, mai oameni!... Daţi-vă la o parte!

Vreo câțiva frunțași se grăbiră să dea ajutor primarului strigând:

— La o parte!... La o parte!...

Belciug întră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repezîră numaidecât să-î sărute mâna.

— Lăsați, lăsați! murmură preotul, întinzând însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-î înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gândul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numaî George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vârî printre bătrâni, îmbulzîndu-se să ajungă cât mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dânsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tânăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și săracuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de mustăți și lung cât un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mâna îmbrăcată în mănuși de ață cenușie:

— Noroc, George!... Nu mai jucați?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

— Cum nu, domnișorule! Numaî să se hodinească o țără țiganiî, c-au zis atâta de-a amorțit și sufletul dintr-înșiî, spuse flăcăul cu glas îndulcît. Apoi, apropiîndu-se mai bine, adăugă: Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnișorule?

Titu râse și se uită la Laura, care zâmbi încurcată.

— Eu?... Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stăruî:

— Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Laura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurând:

— O, auzi, ce idee!... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțelegși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pământul, căci altfel rămâne porumbul nesăpat de-al doilea... George însă se ținea

scaí de Títu și Laura, spre marea îndígnare a doamnei Herdelea care n-ar fí îngăduít níci în ruptul capului ca fata ei să se amestece prîntre țáraní.

Ca să schímbe vorba, fiíndcă se maí strîngeau și alți oameni să asculte stáruínța flăcăului, zâmbínd puțin batjocorít, Títu se uítă deodată ímprejur, ca și când și-ar fí adus amínte ceva, și apoi întrebă:

— Oare lon unde-í?

George, deși știa că, díntre toți fecíoríi satului, domníșorul cu lon e maí príeten, se símți aproape jígnít auzínd acum întrebarea. De aceea răspunse cam în sílă:

— Pe-aicí trebuíe să fíe și dânsul...

Dar Ilíe Onu, de la spate, se amestecă íute-n vorbă:

— Ba e-n grădínă, sub nuc, cu Ana...

— Unde? făcu George întorcându-se brusc la el, parcă í-ar fí tras o palmă.

— Acolo, unde zíc, íncheíe Ilíe scurt, rânjínd mulțumít.

George puse nasul în pămînt și tăcu. Nímení nu maí deschíse gura, íar Títu, bucuros că a scăpat ușor de ínvítația la dans, se apropíe și el de Belcíug care începuse să povestească oamenílor cum í-au scos doctoríi cei marí un ríníchí în spítalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilíe lovíseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasíle Bacíu íí era făgăduítă lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecíor de bocotan — se potríveau. Părínții lor erau ínțeleși maí demult, íar Ana íí plăcea. Nu zíceá că-í cíne știe ce frumoasă, dar níci el nu píca. Era greoí, spătos și umeros ca un taur: umbra legănat și cu genunchíi ínmuíați.

Fíerbea. Se gândeá mereu să-și croíască drum pînă în grădínă, s-o vadă cum șade ochí în ochí cu lon. Dar mereu íși lua seama, zícându-și că poate maí mult ar stríca decăt ar fílosí, dacá cumva nu s-ar ísca și o bătaíe, căcí lon e arțăgoș ca un lup nemâncat. De va ști fata că el știe, maí rău se va ínraí. Maí bîne să-í lase în pace. O língură de ístețíme face uneorí maí mult decăt un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-î nvârtească el capul fetei?... Își aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dânsul. Se vedea că și ea știa și o băteau aceleași gânduri... Asta îi mai potoli supărarea. Când nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă o dată din băierile inimii și-și trase pălăria pe ochi, zicându-și:

— De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puțin să plesnească fierea și într-însul!...

6

Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădina, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcâie, scoteau câte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strânsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosî, de pe uliță, Vasile Baciu, lălăind un cântec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea întruna din mâini parcă s-ar sfădi cu un dușman închipuit. Când zări grupul cu domni în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gânditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise:

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos... Maaare!... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate, zău cruce!... Așa-s eu, ce mai calea-valea!... Ce-î drept nu-î păcat, așa-î, domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, așa-î?... Și beau pentru că beau dintr-al meu...

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurând foarte aspru pe Vasile Baciu. Țăranul însă avea acum un zâmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume:

— 'S amărat rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau și iar beau și iar!... Uite-așa! Ai să zici dumneata: da de ce ești amărat, bețivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am și eu și nu-mi place deloc

fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și râgâla. Purtarea țăranului îl îndigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte seriosă, cu capul sus, cu buzele strânse punga și privea mânăoasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, râzând pe înfundate de Baciú. Lui Títu, dîmpotrivă, îi plăceau îngălmările bețivului și nu știa cum să-l zgândăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mânia și căută să-l potolească cu o dojană blândă:

— Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tîneretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată zîlîca numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hîlbăriile lor drăcești... Așa, Vasile!...

Baciú luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas:

— Vaí de mine, domnule părinte? Dar cui í-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau... Da beau dîn munca și dîn sudoarea mea... Atunci de ce să mă năpăstuiești? Ce ți-am greșit eu dumitale, spune drept!

Prîmarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea la o parte, mulcomîndu-l:

— Bîne, bîne, măi Vasile, așa-í cum zicí... Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostiile tale...

Apoi, întorcându-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

— Da voi ce faceți, măi feciori? Jucați ori nu jucați?

Atunci însă Vasile Baciú zări pe George, care stătea posomorât, ca un copac cu măduva uscată, și îndată îl apucă de mână și-l târi în fața preotului:

— Uíte-l, domnule părinte! Îl vezi? Țsta-í gînerile meu care mí-í drag! Cu dînsul aí să-mi cununí dumneata fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dînr-însa!...

— Bîne, bade Vasíle, lasă că... făcu George ruşinat, rîzînd sîlît.

Omul se încăpăţîna însă dîn ce în ce şi începu să răcnească:

— Nu vreau să te las, aí înţeles? Mîe-mî trebuie gînere cumsecade, nu fleandră... Io-ţi dau fata, íar tu să aí bící, să-í scoţi dîn cap gărgăuníí!... Eu nu vreau să ştiu de alde calící ţanţoşí care umblă să-í împuieze capul. Eu nu vreau şi nu vreau, şi dacă nu vreau, íí pun gâtul pe tăietor şi numaí una-í trag cu barda, măcar să ştiu că mă duc pe urmă la spînzurătoare. Aşa-í, măí George?

— Aşa, aşa, murmură flăcăul, vrînd să-l astîmpere.

Vasíle se uítă împrejur triúmfător şi scuípă ascuţít tocmai între pícioarele prímarului. Apoi, ca şi când şi-ar fí adus amînte de ceva, porní spre grupul fetelor, trăgînd pe George după dînsul şi strígînd în gura mare:

— Anuţo!... Anuţo! Unde eşí tu, fata tatíí?

George roşí, parcă l-ar fí băgat într-un cuptor încîns. O mînie amestecată cu ruşíne íí cuprínse sufletul. Şí deodată íí zíse încet, să nu-l audă şi alţi oameni:

— Las-o pe Anuţa, că-í cu Ion a Glanetaşului în grădínă, sub nuc...

Bacíu tresări înţepat. Scoase un ţípăt scurt şi se îndreptă cu paşí marí spre colţul şuríí, unde tocmai se ívea Ana, tremurînd de spaímă, căcí íí auzíse glasul. Ţăranul o văzu, se oprí în mí-jlocul ogrăzíí, unde ajunsese, íşí răşchíră pícioarele, íşí trîntí mîiníle în şoldurí şi íşí împínse burta în afară, prívînd săgetător pe Ana. Stătu aşa câteva clipe, apoi ízbucní:

— Bîne, Anuţo, aşa ne-a fost vorba?

Şí se repezí spre ea cu pumnul rídícat, gata s-o ízbească.

O femeíe ţípă desperată:

— Tulaí! Săríţi c-o omoară!

Pîná să ajungă însă la fată, Vasíle zări pe Ion, sosínd tot de după şură, şi numaídecât uítă pe Ana şi se întoarse amenínţător spre flăcău. Văzîndu-l cum vîne drept la el, Ion avu o tresărire uşoară, dar íşí urmă calea, líníştít, ca şi când n-ar înţelege nímíc, cu o prívíre nepăsătoare către Bacíu.

— Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai? urlă, apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniștea lui Ion îl întărâta mai rău.

Flăcăul primii ocară ca o lovitură de cuțit. O scăpărare furioasă îi țâșni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi poruncești?

— Am să-ți poruncesc, tâlharule, și dacă nu ascuți de vorbă, am să te umplu de sânge! răcnii țăranul aprins de mânie până în măduva oaselor, aruncându-se la el.

Acum Ion se opri, încleștă pumnii și strigă înăbușit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:

— Să nu dai, bade Vasile, că... Să nu dai!... Să nu dai!...

Câțiva bărbați și flăcăi se zvârliră la Vasile, ostoiindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfârâma coastele ca un ciocan înfierbântat. Dintru-ntâi se gândise să-l lase în plata Domnului, că-i beat și e tatăl Anuței... Dar când l-a suduit și s-a apropiat să-l lovească și-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot sângele și parcă aștepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfârteca în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor și mulțumit.

Baciu se zvârcolea în brațele oamenilor, răcnind neîncetat:

— Lăsați-mă!... Lăsați-mă să-i scot blohotăile!... Trebuie să-i beau sângele, altminteri plesnesc!... Lăsați-mă!...

Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, până la poartă, în vreme ce el nu mai contenea și se smucea din răputeri:

— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are!... Uuuh!... Lasă-mă, Nistore!... Tfff!...

Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă și cu un pumn zdravăn să-i înăbușe în gât ocările. Deodată cu gândul acesta însă îi răsărea în minte și Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmășeală fata o ștersese acasă plângând. Femeile și fetele se împrăștiară care încotro, ca un cârd de galige speriate

de ulú, și priveau din uliță și de prin ogrăzile vecine, așteptând în fiecare minut să înceapă bătaia. Profitând de încăierare, preotul plecă, spunând scandalizat doamnei Herdelea:

— Asemenea destrăbălați trebuie să dați pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s-ar face oameni de omenie... Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin... Ar fi meritat...

Învățătoarea clătina din cap în culmea indignării, își ridică ușor rochia, să nu măture praful uliței, și porni repede împreună cu Belciug și cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăvește cearta și, mergând, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Țiganiții se retrăseseră spăimântați în șură; Găvan își rezemase gorduna într-un colț, hotărât s-o apere cu orice preț, să nu i-o spargă bătașii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, ațâțându-l:

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărăscă?... Trebuia să-ți tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească!...

Alții, câțiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rânjind. Mai târziu veni între ei și George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselía din pricina...! zise George, supărat puțin, cu o privire spre feciorul Glanetașului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Rușinea îl ținuse locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă câteva cuvinte cu tovarășii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mândru:

— Hai, țigane, la Avrum!... Ce mai stăm aici de pomană?...

Glasul acesta zbârnâi ca o trâmbiță în urechile lui Ion. Din doi pași fu lângă Briceag și-i porunci scurt:

— Hai!

Țiganul stătea încurcat, uitându-se când la unul, când la altul, neștiind pe care să-l asculte.

— Apoi stai, loane, — făcu George, tot trufaș — că eu l-am arvunit!...

Ion, parcă nîcî nu l-ar fî auzît, repetă mai aspru:

— Haí!

În ochíí luí ardea atâta mînie că Bríceag strânse dín umeri spre George, puse víoara la obraz şi începu îndată un cântec de veselíe. Prieteníí luí Ion pornírá să chíuíe şi să pocnească dín degete, în semn de ízbîndă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înaintea spre poartă, iar ceilalţi după el, fluierînd şi chíuînd. Lăutaríí íí urmară cîntînd; Găvan, cu gorduna agăţată de-a umăr, sufla greu ca un gâscan îndopat. În ulíţă ceata poposí o clípă, tropăînd furtunos pe loc spre marea admíraţie a fetelor care se uítau dín porţile ogrăzílor. Pe urmă pornírá cu toţií în stînga, chíuînd în tactul cântecului, întovărăşíţi de o droaíe de copíí...

George rămase cu aí luí lîngă şură, furíos, dar neîndrăznînd să se împotrívească. Íí era necaz mai cu seamă că el dăduse arună ţíganílor şi tot el avea să le plătească restul pînă la patru zloţi. Adevărat că baníí íí strîngea de la flăcăí, câte douăzeci de creíţari de căcíulă, dar pînă să-í adune trebuía să se sfădească cu mai toţi şi să-şí bată capul, căcí Bríceag nu mai vrea să aştepte, de cînd a păţit-o o dată de-a rămas neplătít. Însărcínarea aceasta íí plăcea, nîcî vorbă, fííndcă í se părea că-l înalţă deasupra tuturor. Acum însă, vîzînd că flăcăíí ţín totuşi partea luí Ion, se símţea umílít, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla seríos după Ana... Se uítase cu jînd cum au plecat toţi cu lăutaríí şi avusese o clípă gîndul să se amestece şi el între ei şi să se arate că nu-í supărat. Dar íşí dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochíí tovarăşílor luí. Drept răzbunare şi mîngăiere, după ce ceilalţi cotírá spre Ulíţa cea mare, zíse zîmbînd:

— Eu nu mai dau ţíganílor nîcî un creíţar. Să le dea Ion, că Glanetaşu are destuí.

Flăcăíí însă nu prícepură batjocura luí. Erau plouaţi c-au rămas bătuţi şi fără lăutari. Ilíe Onu rupse tăcerea:

— Noí ce mai păzím aici? S-a înserat, toată lumea a plecat... Haí şi noí la crâşmă!...

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădina, peste Gârla Popii, să ajungă cel puțin mai curând la Avrum...

Todosia, în pragul tinzii, aștepta până ce rămase ograda goală și apoi se închină, murmurând:

— Mulțumescu-ți ție, Doamne, că nu i-ai încăierat, că mai dădeam și de pozna cu jandarmii!...

Lângă prispă, aproape de poartă, Savista-oloaga ședea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări până când merse să închidă poarta.

— Da tu n-ai plecat, Savistă? Bine că nu te-au strivit... Acu du-te și tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună până acasă și uite-acușica se înnoptează...

Savista nici nu mai sufla de groază. Își suflecă poalele, își prinse-n brâu zadările și se târî cât putu mai repede până-n uliță și apoi o apucă mai încetîșor pe marginea șanțului spre casă.

7

Cârciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperișul de țiglă și spre uliță, în două ferestruici, apărate cu rețea de sârmă, sticle de băuturi colorate, borcanele de bomboane pestrîte și diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față era mai mare, podită și mobilată numai cu câteva mese lungi și de două ori atâtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip și le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminițiile când sătenii veneau să-și înece necazurile în băutură. Într-un colț, lângă tejgheaua adăpostită într-o cușcă de leături, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învârteau îngrijorați printre șiragurile de sticle și în jurul unui butoi uriaș de rachiu. Din când în când Aizic se cobora, cu lumânarea aprinsă, în pivnița de sub cușcă, unde se odîhneau alte butoaie și damigene cu rachiu, și chiar cu vin și cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cârciumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului...

Îndată ce s-a strîcat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai sînguratici, mai în grupuri, spre Avrum. Când sosí George cu prietenii lui, prîspa gema de oameni care dezbatteau împlinirea de la joc, unii luînd partea lui Baciu, alții lui Ion. Flăcări întra de-a dreptul în crîsmă. Mesele și băncile erau oprite înadîns pentru dînșii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se așezară tăcuți. Se simțeau înfrunți.

Avrum ieși repede din cușcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebînd:

— Cîne plătește?

— Lasă că plătim noi, jupâne! răspuse Ilie Onu întinzînd mîna după o sticlă.

— Dacă-î vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise cârciumarul uitîndu-se pe rînd la toți, ca și cînd ar fi vrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară... Ei, cîne plătește? Vreau să știu. Orî duc rachiuul și-l torn înapoi în butoi...

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă și numără gologanii cuvenîți fără să deschidă gura. Avrum îi strânse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-î în pumnii. Ilie însă nu se putu răbda să nu-î strîge mîndru, parcă el ar fi cheltuit:

— Ai văzut, jupâne?... Altă dată apoi să nu mai cîrtești!

Un flăcău, aprîns brusc de mirosul băuturii, izbî cu pumnul în masă și începu să chiuie de dîrdăiau geamurile. Ceilalți se dezmoțiră ca și cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În cîteva clipe toată cârciuma se încinse de strîgătele lor năstrușnice.

Cînd chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliță alte chioate de veselie, mai furtunoase și mai sălbatice. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbușe. Cei de-afară însă cu cât se apropiau, cu atît vuiau mai cuprînzător. Iar cînd năpădîră în crîsmă amuțiră de tot pe oamenii lui George. De altfel, în curînd conteniră și noii-sosiți împreună cu lăutarii, osteniți de sfortări, chioatele prefă-

cându-se într-un zgomot asurzitor de chemări răgușite, de porunci mânioase, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegea mai lămurit:

— Jupâne, o cupă, da dulce!...

— Haí mai íute, Avrume!...

— Unde te ascunzí, târtane, fí-ți-ar neamul de ocară!...

Fecíoríi nu mai încăpeau pe băncí. Țíganíi se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebuí să stea în pícioare, în colț, lângă gordună. O sumedenie de stícle și pahare răsări pe mese. Mírosul de rachíu se frământa cu fumul greu de tutun și cu zăpușeala acră de sudorí. Toată lumea vorbea de-a valma, închínând, strígând, lălăínd. Toate guríle înjurau de Dumnezeu, de soare și de lună pe lăutarí sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuși.

Între tímp se înnoptase și odaía nu mai era lumínată decât de o lampă funíngínită, spânzurată de o gríndă din tavan. În lumína galbenă-bolnavă și tremurătoare oamenii păreau mai beți de cum erau aievea, ochíi luceau mai sălbatic, iar brațele goale, cíolănoase, cu mușchíi umflați ca níște șerpí flămânzi, se rídícau mereu peste capetele tulburate, amenínțând orí prevestínd o prímejdíe. Glasuríle se îngroșau și răgușeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane și sudálmíle mai mânioase. Fețele asudate cípeau care roșíi-pară, care galbene-verzuí, iar din gălăgía amețitoare se înălțau, stăpânitoare, râsete zvăpăiate, câte un rágâít larg, urlete prelungí...

Símíon Lungu, beat leucă, rezemat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lângă el, în pícioare, cu un copílaș la țâță. Femeía îl trăgea întruna de mânecă, zícându-í cu glas monoton, fără să se sínchísească de ocăriile lui:

— Haí, Símíoane, haí zău acasă, că mâine trebuíe să te scolí cu noaptea-n cap să te ducí după lemne, că nu mai am níci cu ce ațâța focul... Haí, haí, zău!...

Símíon se plângea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, până ce în cele din urmă femeía își făcu loc alăturí de dânsul, astupând gura copílului cu sfârcul píeptului, râzând și

trăgând zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorâse.

Toți flăcăii închinau, pe rând, cu lăutarii care cântau din ce în ce mai cu suflet doine de beție, trăgănate și lăbărțate ca niște femeii dezmațate. Briceag se amestise bine de băutură, dar arcușul lui trăgea parcă mai frumos, pe când Holbea, mai trăsniț, secula atât de fals că lui însuși îi era rușine. Numai Găvan rămăsese treaz, întâi ca să-și poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un bețiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirit fără măcar să clipească.

Ion se simțea atât de amărât că nici rachiuul nu-i tinea. Rușinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se așezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gândească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu și dăndănea, cu glasul gros și neplăcut, un cântec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe față. Privindu-l așa, hoștește, Ion simți deodată ca și când i-ar cădea o pânză de pe ochi. Își aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădina, îmbrățișându-se cu Ana. Acum Ilie ședea lângă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe Baciu. Și, fiindcă nu s-a putut răfuî cu Baciu, i se înfipse în creier gândul că trebuie să se răfuiească cu George. Îndată ce-i veni hotărârea aceasta, începu să-l chinuiească. Se frământa și suferea pentru că nu știa cum să înceapă.

Atunci pică în cârciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dânsul.

— Bună seara! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul își reluă stăpânirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimțire că cearta de la horă nu va rămâne fără urmă și nu s-a putut

stăpâni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece? La cină familia Herdelea dezbatuse amănunțit întâmplarea și cu toții căzuseră de partea lui Ion, și pentru că li-era vecin, și pentru că feciorul Glanetașului era mai deștept decât toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Tîtu, declarând grav:

— Bîne-ar face să-l tragă o sfântă de bătaie!

Dar n-a spus cui să-l tragă și nimeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse târziu și pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Tîtu s-a așezat să lucreze, pentru tatăl său, la niște registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu și-a mai putut opri nerăbdarea. Și, cum tunul îi era pe isprăvite, și-a luat pălăria și s-a dus glonț la cârciumă.

Dădu mâna cu Avrum, cum obișnuia totdeauna când lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont și apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine știe ce cu ovreiu, trăgând cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îl rodea să întrebe ce s-a mai întâmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hârjonelile prașcăilor? În sfârșit porni mângâindu-se cu gândul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toți împreună.

Trecând pe lângă masa lui Ion, zâmbi prietenește. Flăcăul se sculă în picioare și-i zise respectuos, întinzându-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnișorule, și închină cu noi un păhăruț!

Tîtu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle câte ceva. Așteptă deci să stăruiască și ceilalți, și atunci luă paharul și-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, și toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnișorul însă acum se zăpăci, nefiind meșter în hîrîtisirile lungi și ceremonioase care plac țăranilor.

— Să trăiești, loane!... Să trăiți cu toții și... noroc! zise dînsul, după o pauză, cu vocea răgușită ușor de emoție.

Bău și dădu înapoi paharul, abia stăpânindu-și un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare foarte ăscusită, dar aco-perită de gălăgia care reîncepuse. Tătu îi întinse mâna:

— Noapte bună, Ionică, și mulțumesc!

— Mulțumim noi de cînste, domnișorule! făcu flăcăul petre-cându-l până afară.

În fața cârciumii, pe prispă și în uliță, pâlcu-ri-pâlcu-ri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase și copii mai neostoiti căscău gura pe la ferestrele dinspre grădina, lipindu-și nasul de geamuri. Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda militărește, tolănit în marginea șanțului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnișorule? zise Ion încetinel, să nu-l audă și alții.

— Da, și-ți spun drept, m-am mirat cum ai putut sta așa, cu mâinile în sân, răspunse Tătu clătînd din cap.

— Ce puteam face, domnișorule? șopti Ion scrășnînd dinții. Dacă-i plesneam, poate-l omoram și înfundam temnițele... Ș-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!...

Tătu se apropie să nu piardă cumva vreo șoaptă. Iar fiîndcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l-a pus cineva?

— L-a pus, pot să jur pe sfânta cruce... Dumneata nu știi că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

— Aa? După George?

— Vezi bine c-așa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toți câinii... Apoi amu vezi și dumneata cine-i de vină...

Tătu, ca să-l întărate, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să...

Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnișorule, cum poți grăi așa? Că doar eu știu bine că George nu mă suferă ca sarea-n ochi... Nu știi dumneata cum umblă dănsul după Ana, și încă de cînd? Anuța nu-l vrea, că nu-i place, și-apoi el cată să se răzbune pe mine...

Títu tăcu un răstimp, se gândí şi pe urmă vorbí rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea...

— Crezí dumneata că mă las eu astă-seară până nu-l muştru-luiesc? Poate numaí de m-ar trăsni Dumnezeu dín senín... Altmínterí în cearşaf o să-l ducă de-aicí...

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Títu se spăimântă şi-í zíse foarte încet şi sincer:

— Astâmpără-te, loane, să nu daí de vreo pozună!

— Să ştiu că zece aní nu scap dín temniţă şi tot nu mă las până nu-í văd sângele! murmură Ion, apríns ca un balaur, încleştând pumníí şi cutremurându-se...

8

Títu ştia acum sígur că va fí scandal mare şi nící nu se mai duse acasă. Trebuía să vadă bătaía, să aibă ce povestí mâine familíei şi poate chiar prietenílor dín Armadia. Merse decí încet, plímbându-se, până la gura Ulíţei dín dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin faţa cârciumíí până spre casa lui Símion Butu-noí, nevrând să se depărteze prea mult ca să poată sosí grab-níc la faţa locului când va începe încăierarea.

Făcu plímbarea aceasta de zece orí, de douăzeci de orí, şi tot degeaba... Ion, orícât era de hotărât, nu îndrăznea să se agaţe tam-nísam de oameni. Íí trebuía o prícínă cât de mică, şi n-o găsea, căcí George petrecea între tovarăşíí săi şi nící nu se uita spre masa lui, parc-ar fí bănuít că-í caută gâlceavă.

Buba se sparse de-abía pe-aproape de miezul nopţii. Lăutaríí, vrând să plece, căcí erau tocmai dín Luşca şi aveau de mers vreo două ceasurí, se sculară cerând plata de la George, care parcă tocmai aşteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răstí la Bríceag cu pumníí:

— Ce, mă, cíoară, mie-mí cerí baní? Míe mí-ai zís?

— Nu m-ai tocmít tu? se zborşi ţíganul presímţínd că va rămâne neplătít.

— Plătească-ţi cuí í-ai zís şi are baní, că eu nu plătesc!

— Apoi n-ai strâns tu banii de la feciori?

— N-am strâns, încheie George mândru şi batjocoritor, punând sticla la gură şi trăgând o duşcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase şi se apropiase de masa lui George.

— Plăteşte! sâsâi dânsul încurcat.

— Eu, mă! Eu? strigă celalt sărînd în picioare, încurajat de liniştea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da crezi tu că io-s cârpa voastră, mă? răcni George tot mai dârz şi ameninţător. Şi încă mai sare la mine! Şi încă cine?...

Nu mai putu urma, căci Ion îl izbî cu amândoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi şi George, dar Ion îl lovi a doua oară mai ţeapăn... Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur şi-l apucă de cheotoarea cămăşii, sucînd-o aşa încât vinele lui Ion se umflau, iar faţa i se roşea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig când în cap, când în burtă, încât pumnii i se umplură de sângele ce curgea şiroi din nasul lui George, stropîndu-le haînele.

În cârciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigînd:

— Nu-i lăsaţi! Săriţi!...

Dar nu sărea nimeni, ca şi când toţi ar fi vrut să vadă întăi care-i mai tare? Numai Avrum, înfricoşat să nu-i prăpădească sticele şi paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dînşii cu un curaj nebănuît, nu ca să-i despartă, ci slîndu-se din răputeri să-i împîngă spre uşa de la uliţă. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vîlmăşeală. Jertfînd cîteva smocuri din barba-i roşcovană şi primînd bucuros o droaie de pumnii, Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuşii năpădîră toţi oamenii în uliţă, încât în cîteva clipe odaia se golî. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede uşa şi trase drugul de fier, să nu se întample cumva să se mai reîntoarcă muşteriii.

Rostogolîndu-se în uliţă, cei doi se descleştară. Ion se repezi la gardul cârciumarului, smulse un par şi, mai înaînte să-l

poată opri cineva, croi pe George peste spínare, încât acesta căzu grămadă, gemând prelung:

— Valeu! M-a omorât tâlharul!

Gura, mustățile, barba, cămașa lui George erau vopsite de sânge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosí câteva sudălmí, încercând să se rídice dín șanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleșí curând, parcă í s-ar fí rupt șíra spínării. Rămase încârcít în buruieníle murdare, înconjurat de uníí flăcăi ce săríseră să-l ajute. Níște femeí pornírá să țípe, bărbații ínjurau, iar copílașul lui Símion Lungu, speríat de gălăgia care se íntețea mereu, scăpând sfârcul țâței dín gură, începu să zbíere. Ilíe Onu se căznea să rupă un lătunoí díntr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlând furíos:

— Aesta-í ucígaș, oamenii buní, aesta-í hoț!...

Ion era mulțumít acuma și răcorít, și nu se mai sínchísea de nímic. Stătea sprijínít în par, cíobănește, prívínd tríumfător și amenínțător, dacă cumva ar mai îndrăzní cineva să-l supere.

Smucínd la lătunoí, Ilíe își astâmpără mânia și apói împreună cu alți flăcăi luară pe brațe pe George și-l duseră acasă, suduínd care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulțime de femeí spăímântate și câțiva copíi întâziați pe uliță...

Pe cer se ívise o jumătate de lună lumínoasă și rece, argíntând șoseaua și vârfurile pomílor...

9

Ceílalți flăcăi se strânséră în jurul lui Ion, prívíndu-l cu respect și aruncându-í câte o vorbă glumeată prín care voíau să-í arate príetenía și admírația. Ar mai fí avut poftă de petrecere, dar țíganií o șterseseră în vremea bătăíí, iar în ușa lui Avrum zadarníc bătură, căcí nu se deschíse. Mai povestírá un rástímp în fața crâșmeí, pe urmă se ímprăștíará, uníí pe-acasă, alții pe la drăguțe... Ion zvârlí parul în grădína ovreíului și porní spre casă, agale, mulțumít, ca după o íspravă bíne făcută. Trecea pe dínaíntea caseí lui Vasíle Bacíu, a treía de la cárcúmă. Se

opri gândindu-se să între la Ana. Se simțea doar acum răzbunat și mai vrednic. Dar își zise că fata poate nu știe ce viteză a săvârșit dânsul adineaori, iar să-î spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alții și să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrâni din grădiniță, la ferestrele negre ca niște ochi somnoroși, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scânduri cu stâlpi înalți, și îl cuprinsă o bucurie ca și cum acum toate acestea ar fi ale lui.

În dosul porții Ana pândea cu inima cât un purice. Auzise larma de la Avrum și se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stârnit vreo pozna. Îi tremura sufletul să nu i se întâmple ceva. Ar fi ieșit în uliță, dar îi era frică să nu scârțâie porțile și să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de când îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aștepta pe el, mișcată de mândrie și parcă simțind cum îi crește în inimă iubirea stăpânitoare, iubirea care pecetluiește soarta oamenilor. Simțirea aceasta o înfiora și în aceeași vreme îi aprindea toate tainețele sufletului... Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vânjoase și ocrotitoare, și totuși nu se putu clinti. Pe urmă când el nu se urni, se înfricoșă, își frânse mâinile și șopti drăgăstoasă, rugătoare, cu buzele uscate și atât de încet că singură nu-și auzi glasul:

— Ionică!... Ionică!... Ionică!...

Ion însă își reluă calea, fluierând și pășind mai apăsător. Cizmele lui bocăneau pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbînd vreo piatră...

Când ajunsese aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu niște pași foarte grăbiți. Era Titu care alerga gâfâind. Nu avusese norocul să vadă bătaia și era nemângăiat. Se plătise plimbându-se de colo până colo, mereu prin fața cârciumii și, în cele din urmă, ca să-î treacă mai ușor vremea, se duse până la răscrucea din celalt capăt al satului.

Acolo a auzit zgomotul încăierării. Și-a iuțit pașii cât a putut, dar până să sosească la Avrum se mulcomise tot și n-a mai găsit țipenie de om.

— Ei, ce-a fost, loane? întrebă dânsul frecându-și mâinile.

— Nimic, murmură flăcăul liniștit. M-am răcorit oleacă...

Maí mult nu putu smulge díntr-însul Títu, orícât îl descusu. Se despărțiră zícându-și în același timp:

— Noapte bună!

Cocoșii porneau să vestească miezul nopții...

Capitolul II
ZVÂRCOLIREA

1

O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre când se trezi Glanetașu. Dîn depărtare se auzi un cucurígu slab, píerdut și răgușít. Peste o clípă altul, mai aproape, răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, dín ce în ce mai apropiate și mai țațoșe, până ce o bătaie surdă dín arípí, în tîndă, urmată de un cântec de cocoș, poruncitor, gros, sfârșíndu-se într-un cârâit vesel, cutremură toată căsuța, încât Glanetașu tresări de spaímă și-și făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură bătrânul mai zvârcolíndu-se puțin în pat până să se dezmetícească bine.

— Dormí, muíere? întrebă apoi, atíngând cu cotul pe Zenobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul límpede.

Tăcură amândoi, scărpínându-se și ícnínd bătrânește.

— Da câte ceasurí să fie, haí? căscă íar bărbatul, într-un târzíu.

— Haí, scoală că-í vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum și urníndu-se dín așternut.

— Oare? se míră Glanetașu pocníndu-și alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, până mă duc să trezesc pe Ion, că el știu că n-are să se trezească sîngur, c-a jucat toată zíua și a mai stat și pe la Avrum până târzíu... Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prânzul lenevínd, că-í mai mare rușínea!...

Bătrânul se scărpínă íar în cap, în barbă, pe píept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre și apoi murmură întrebător:

— Oare lună-í orí zíuă?

În clipa aceea, în tindă, cocoșul răspunse mai aspru și mai poruncitor:

— Cucuriguuu!...

— Apoi n-auzi că-î ziuă? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat și-și lega zadările, bolborosind rugăciuni.

Glanetașu se ridică întâi pe jumătate, se mai gândi și în sfârșit sări din culcuș, slîndu-se să fie sprinten ca să-și alunge moleșala din ciolane.

— Aprinde lampa, zise apoi căutând el însuși chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji și se răsti la femeie: Da unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bâigînd sfârșitul rugăciunilor și, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetașu, furioasă:

— O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun și fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-și zică ocinașele!

leși trântind și blestemând. În tindă găinile se ciocăneau și cârăiau nerăbdătoare, iar când Zenobia deschise ușa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniță. Femeia le aruncă câțiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetașu și numărând în gând găinile care se zbăteau să înghită cât mai repede și cât mai multe grăunțe, în vreme ce cocoșul, veșnic neîncrezător cu Zenobia și îngăduitor față de consoartele sale, apuca doar din când în când câte un bob. Găinile bătrâne se ghemuiau sfioase când stăpâna se apropia și le căuta de ou, pe rând, spre marele necaz al cocoșului, care zbârlea creasta amenințător, se ferea călcând țanțoș și cotcodăcea clocotind de indignare...

Apoi când falșele se împrăștiară, Zenobia se sui în podețul cu fân și strigă din capul scării:

— Ioncă!... Măi Ioncă!... Scoală, dragul mamii, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las' că mă scol! mormăi flăcăul somnoros.

Zenobia nu-l mai cicală. Știa bine că băiatul, când e vorba de muncă, nu se codește și nu lenevește ca Glanetașu.

Ion dormea toată vara în podul cu fân de deasupra grajdului. Astfel nu mai deștepta din somn pe bătrânii când venea el noaptea de pe ulițe, și-apoi mai auzea mereu și pe Dumana, singura lor văcuță, ronțăind sau rumegând, sau suflând aspru pe nări, pe când alegea fânul din ogrinjiile ce-î punea dansul seara în iesle.

Își biruî repede lenea somnoroasă, se târî până la gura podului și coborî în ogradă.

Satul dormea. Numaî câte un cocoș întârziat mai vestea ici-colo zorile. O ceață ușoară, străvezie plutea peste coperișurile țuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurându-și porumbiștile multe, lanurile puține de grâu și de ovăz, în vreme ce vârfurile împădurite, negre și nemîșcate vegheau odihnă satului, ca niște capete de uriași îngropați în pământ până-n gât.

O adiere de vânt, răcoritoare, pătrunse până-n sufletul flăcăului, alungându-î cele din urmă rămășițe de somn din oase. Își rotî privirile prin ogradă, scărpinându-se în ceafă, ca și când s-ar fi gândit de ce să se apuce. Zenobia, ieșind iar din casă, se minună:

— Vaî de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrâna urmă mai jalnic:

— Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgeluțele, și ai înnegrit-o de nu știu zău cum am s-o scot din boală!... Ba ai mai umplut-o și de sânge... Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă și de-abia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii erau pătate de sânge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, și întră în tindă. Își lepădă cămașa, se îmbracă în hainele de lucru, încălță opincile și pe urmă se spală pe obraji în Pârâul Doamnei care se vărsa chiar lângă casa lor în Gârla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pâine de mlaie, niște brânză și ceapă, toate învelite într-o pânză curată. Luând de sub grindă tocul și gresia, flăcăul

întrebă pe Glanetașu care se tot sucea și se-nvârtea căutând cine știe ce:

— Dumneata te duci la notar la lucru?

— M-oi duce, că m-am tocmît de alaltăieri, de când a umblat după oameni prin sat...

— Apoi bine... Numai să nu beî baniî că trebuie să-i strângem. Ca mâine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprîmarul cu straja după bír, adăugă Ion foarte așezat.

— Acu lasă că doar nîci eu nu-s copil, făcu Glanetașu.

— Mî-ai pus de mîncare, mamă? întrebă iar flăcăul, cântărînd traîsta.

— Îî-am pus, și la prînz oi veni și ți-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflînd din răsputerî în tăciunîî din vatră care fîșăiau, afumau și nu se aprîndeau deloc.

— Să vîî nesmîntît să întorci dumneata pologul, să nu mă mai întîrziî eu și cu asta, altfel nu îsprăvesc cu cosîtul, că delnița-î mărîcîcă, murmură Ion închinîndu-se și ieșînd.

— Umblă sănătos!

În tîndă flăcăul își luă coasa din cui, agăță traîsta în coasă și coasa pe umăr, și pornî. Trecu repede pe dînaîntea casei învîțătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găînîle în cotețul de lîngă gard săreau, cârăiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua răvenîță de rouă pînă unde se desparte drumul cel vechî, apoi cotî în dreapta și suî încet pe o cărare lînă, prîntre porumbîști care mai late, care mai înguste, despărțîte de răzoare crescute cu iarבă grasă. Pășea grăbît să ajungă mai curînd, să apuce a cosî o bucată cât mai zdravănă înaînte de răsărîtul soarelui, căci iarבa umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustîu. Doar pe Sîmîon Lungu îl găsi cosînd de zor în lîvada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lîngă o holdă de ovăz a lui Vasîle Bacîu. Trecînd, îî strîgă în loc de binețe:

— Harnîc, harnîc!

Sîmîon mai trase cîteva brazde, pe urmă se oprî să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase de-a bînelea, încât nîci nu-l mai auzî:

— Apoi ce să facem?... Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...

2

Maí urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului; o fâșie lungă și îngustă, de vreo trei care de fân. Atâta rămăsese din lîvada de douăsprezece care ce mersese până-n Ulîța din dos și care fusese zestrea Zenobieí. Încetul cu încetul Glanetașu îl tot ciopârțise... Îi cam plăcuse bătrânului rachiu, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețea lui a fost mare cântăreț din fluier, de í se dusesse vestea până prin Bucovina. Zicea atât de frumos din trîșcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea „Glanetașu“. Fusese băiat curățel și isteț, dar sărac iască și lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viața lui n-a tras o brazdă cumsecade, adîncă și cât trebuie de lată, că nici nu știa ține bine coarneau plugului; coasa iarăși îl doboră repede și-í stătea în mână ca un băț. I-au plăcut mai mult lucrurile muieresti: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar și mai bucuros trîndăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învățător și chiar pe la ovreii din Armadia și din Jidovița. Niciodată nu í-au crescut bătăturí în palmă de muncă, nici nu í s-a plămădit pămîntul în piele... Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea căiníí l-ar fi mâncat. S-a măritat cu dînsul fără voia părinților, care-í ziceau că din frumusețe nu se face porumb și din istețime mămăligă. Sîngură la părinți și din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetașu și părinții, ca să nu-í iasă din voie, în cele din urmă au dat-o și au înzestrat-o cu patru table de porumb și două de fîneață, trecîndu-í și casa din capul satului cu grădina dîmprejur. Când s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrînii până și-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit până și oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi și două vaci, o droaie de găini și vreo cinci rațe... Gospodărie deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Ganetașu însă nîcî după ce s-a însurat nu și-a schîmbat năvaurile. Zenobia l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-î nîcî o nădejde, s-a făcut ea bărbat și a dus casa. Era harnică, alergătoare, strîngătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-î cap, nu-î spor. Dîn zî în zî s-au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o șură. Azi se duce pe apa sîmbetei o lîmbă de porumbiște, mâine o lîvadă întreagă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un sîngur copil. Dacă ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de mînunea lumii...

Cînd au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopârțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar l-a mai rîdicat puțin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cîinci locuri bunișoare și casa cea nouă... Aceasta au și vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu... Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cît e Armadia de mare, toate crâșmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pămîntul lui, umbla pe la ovreii dîn Jîdovița, să facă banî, iar banii să-î bea. Nu se îmbăta însă nîcîodată rău și era blînd la beție; rîdea întruna și povestea fel de fel de mînciunî, de-î era mai mare dragul de el... Așa apoi, în câțiva ani, iar s-a încuscrît cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții dîn calendar, după fîecare ciopârțire de moșie, că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc. Pîcau hârtoagele de judecată și trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-î facă haram și puținul dîn care-și mai târau viața.

Cînd s-a rîdicat Ion, stăteau numai în trei petice de pămînt: fîneața, spre care se grăbea acuma, și două porumbiști, dîncolo de șosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuța. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetașu, a fost feciorul. Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde pune el mîna, pune și Dumnezeu mila. Iar pămîntul îi era drag ca ochii dîn cap. Nîcî o brazdă de moșie nu s-a mai înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei. În schîmb, cum

necum, în doi-trei ani a plătit şi datoriiile ce le aveau la „Someşana“ din Armadia, încât a putut aşta focul cu cărţuliile verzi şi roşii care pricinuiseră Zenobieî atâtea zile fripte...

Flăcăul sosî încălzit de drum. Se oprî în marginea delniţei, pe răzorul ce-o despărţea de altă fâneaţă, tot aşa de lungă şi de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetaşu. Cu o privire setoasă, lon cuprînse tot locul, cântărindu-l. Sîmţea o plăcere atît de mare văzîndu-şi pămîntul, încât îi venea să cadă în genunchi şi să-l îmbrăţişeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostenită de răcoarea dîmîneţii. Nu se putu stăpîni. Rupse un smoc de fire şi le mototolî pătimaş în palme.

Se aşeză pe răzor, înţepenî nîcovala în pămînt, potrivî tăişul coasei şi apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsă, cu ochii ţintă la oţelul argintiu.

Cînd isprăvi, se sculă, scoase de la brău gresia, o înmuie bine în apa din toc şi apoi mîngăie ascuţişul coasei cu gresia, schimbînd mereu degetele mîinii stîngi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, şterse toată coasa. În clipa aceea privirea î se odîhnea pe delniţa lui Toma Bulbuc, cosită, cu fânul adunat în căpiţe care stăteau încremenite ici-colo, ca nişte mormolocî speriaţi. Pămîntul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curînd... Privîndu-l, lon oftă şi murmură:

— Locul nostru, săracul!...

Se gîndî puţin de unde să înceapă şi hotărî să pornească brazda de la capătul dînspre sat, cu faţa către răsărit, să-l vadă soarele cînd se va înălţa de după dealurile Vărareî. Încercă întăi coasa în colţ, făcîndu-şi loc, apoi croî brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată şi mai repede.

Cînd ajunse la marginea delniţei, se oprî să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu faţa spre satul care, sub o ceaţă străvezie, tremura uşor, se întîndea şi se strîngea, ca şi cînd s-ar ferî de îmbrăţişarea răcoroasă a dîmîneţii. Vedea casa lor peste drum de a învăţătorului Herdelea, chiar în capul satului dînspre Jîdoviţa, despărţite prîn Ulîta Mare ce coboară

până la Avrum, suie iar până pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată și apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. Lângă casa nouă a lui Vasile Baciu pornește Ulița din dos care face un ocol mare ca să treacă prin fața bisericii și să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lângă biserică, se adâncește mereu între dealuri și, la Ștefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stânga, numai printre vreo trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă și se pierde în câmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lângă Pârâul Dracului, din ce în ce mai șerpuit, până ce intră în Pădurea Fulgerată...

Satul părea mîtîtel să-l cuprînzî tot într-un pumn și să-l pui în traistă, ca o jucărie pentru copii. Hotarul însă se întindea atît de mare, încât Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpîn falnic și neîndurător.

Din șosea și de la marginea satului începea coasta lîna cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenușii, învălmășite și încurcate, țintuite ici-colo cu câte un păr sau măr pădureț. Urcă încet până la pădurea Vărărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă lîlăchie, coborînd din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița, până se pleșuvește și se schimbă în lanuri de grâu și de porumb... Dincolo de Pârâul Dracului se înalță Zăhata, mai piezișă, mai îngustă, cu multe cânepiști, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge până la Păuniș și până la Săscuța, dar fără să treacă peste șosea. Peste drum, în zare, albăstrește Pădurea Spânzuratului, unde se zice c-ar fi fost spânzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă și azi în vîrf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuît, arat și semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița Mare... Apoi vîn Lazurile, de la Pârâul Doamnei până la hotarul Sărăcuței și până la Pădurea Domnească ce se coboară pe țarmul Someșului între Jidovița și Armadia...

Sub sărutarea zorilor tot pământul, crestat în miî de frânturî, după toanele şi nevoile atâtor suflete moarte şi viî, părea că respiră şi trăieşte. Porumbiştile, holdele de grâu şi de ovăz, cânepiştile, grădínile, casele, pădurile, toate zumzeau, şuşoteau, fâşâiau, vorbînd un grai aspru, înţelegându-se între ele şi bucurându-se de lumina ce se aprindea dîn ce în ce mai bíruitoare şi roditoare. Glasul pământului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleşindu-l. Se simţea mic şi slab, cât un vírme pe care-l calci în picíoare, sau ca o frunză pe care vântul o vâltoreşte cum îi place. Suspînă prelung, umílit şi înfricoşat în faţa uriaşului:

— Cât pământ, Doamne!...

În acelaşi timp însă iarba tălată şi udă parcă începea să í se zvârcolească sub picíoare. Un fír îl înţepa în gleznă, dîn sus de opíncă. Brazda culcată îl privea neputînciosă, bíruită, umplîndu-í înima deodată cu o mândrie de stăpân. Şi atunci se văzu crescînd dîn ce în ce mai mare. Văjăiturile straniu păreau nişte cântece de închinare. Sprîjînit în coasă, pieptul í se umflă, spínarea í se îndreptă, iar ochíi í se aprînseră într-o lucire de ízbîndă. Se simţea atât de puternic încât să domnească peste tot cuprînsul.

Totuşi în fundul înimíi lui rodea ca un caríu părerea de rău că dîn atîta hotar el nu stăpîneşte decît două-trei crâmpel, pe când toată fíinţa lui arde de dorul de a avea pământ mult, cât mai mult...

Iubírea pământului l-a stăpînit de mic copil. Veşnic a pízmuít pe cei bogaţi şi veşnic s-a înarmat într-o hotărâre pătimaşă: trebuie să aibă pământ mult, trebuie! De pe atunci pământul í-a fost mai drag ca o mamă...

Cînd a umblat la şcoala dîn sat a fost cel mai íubít elev al învăţătorului Herdelea, care mereu í-a bătut capul Glanetaşului să dea pe lon la şcoala cea mare dîn Armadia, să-l facă domn. Glanetaşu s-a şi învoít pînă în cele dîn urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărţile, pe care le putea lua vechí, şi taxa de înscriere, vreo trei zlotí. Ba Herdelea

a alergat și s-a zbatut până ce l-au iertat și de cei trei zloți, fiindcă băiatul era silitor și cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la școală în fiecare dimineață, să-și ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Prîpas până în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas... După două luni de învățătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la școala cea mare. De ce să-și sfarme capul cu atâta carte? Cât îi trebuie lui, știe. Și apoi i-e mai drag să păzească vacile pe câmpul pleșuv, să ție coarnele plugului, să cosească, să fie veșnic însoțit cu pământul... Și Glanetașu, pe cât de greu l-a dat la liceu, tot atât de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei câțiva zloți aruncați pe cărți îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decât să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărțit de tot nici de ele. Le-a păstrat și-n sărbători le-a citit și răsцит până li s-au ferfuit foile. Iar mai târziu mereu cerea învățătorului ba cărți de povești, ba câte o gazetă veche, să se desfete...

Acuma Ion cosea din răputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Când răsări soarele, roșu și somnoros, Ion simțea o amorțală ușoară în șale și degetele parcă i se încleștau pe codoriștea coasei. Se îndrepta din spînare la capătul brazdelor, ștergea tăișul cu șomoioage de iarbă moale, îl atîngea cu gresia, răsufla greu și iar se așeza pe lucru. Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricât ar fi fost de aspră, ca o râvnă ispîitoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegând, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe câmpuri, înviorând din ce în ce văzduhul. Pretutîndenî pe hotar oamenii, ca niște gândaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre a storce roadele pământului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar câte un strop de pe frunte i se prelîngea prin sprîncene și, căzând, se frămînta în humă, înfrățînd, parcă, mai puternic omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spînarea îi ardea și brațele îi atîrnau ca niște poveri de plumb.

Înspre prînzul cel mic, oprîndu-se să-și șteargă sudorile care-i țâșneau acum din sângele încîns de dogoarea soarelui,

Íar se uítă în vale, spre sat. Deodată fața í se însenínă de bucuríe. Pe cărare suía încet Ana, cu un coș pe care-l muta mereu díntr-o mână în cealaltă.

— Uuu, mă Anuțoooo! strígă Ion, uítând într-o clípíre oste-neala și fíerbínțeala.

Fata, cam departe, rídícă fruntea, îl văzu și răspunse cu glas subțíre ca o ață:

— Uuu, mă Ionícăăă!...

Ion íí íeșí ínaínte la capătul dínspre cărare al loculuí. Obrájíí Aneí erau ímbujorațí de căldură și umezí de nădușeală. Puse coșul jos și zíse încet:

— Duc de mâncare tatí!... A íeșít cu doí oameni să taíe íarba dín deal.

Ion o prívea și, fără să vrea, se gândea: „Cât e de slăbuță și de urățícă!... Cum să-țí fíe dragă?...”

Fata însă, cu ochíí în pământ, vorbí dojenítoare și cu ímputare în glas:

— N-ai venít aseară... Și te-am așteptat până după miezul nopțíí!...

— Am fost necájít rău, Anuțo, ștíí bíne... Aí văzut doar ce rușíne mí-a făcut badea Vasíle?...

— Parcă tu nu-l ștíí pe dânsul cum e la beție?...

Apoí, după o tăcere scurtă, adăugă:

— Și te-ai răzbunat pe George...

— Că George-í cu vícleșugul, ehe! făcu repede Ion cu o lucíre atât de straníe în căutătură încât Ana se cutremură.

Maí stătură câteva clípe, fără să maí vorbească și chíar fără să se prívească. Pe urmă fata, zăpăcítă, íșí luă coșul, zícând:

— Acu mă duc, că m-o fí așteptând tata...

— Du-te, du-te, zíse Ion símplu.

Ana porní pe cărare la deal. După câțíva pașí maí íntoar-se capul, cu un zâmbet blând pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gândească íarăși maí ursuz: „Tare-í slăbuță și urățícă, sáraca de ea!...”

Rămase cu ochíí pe urmele eí până ce díspăru la o cotítură. Și văzând-o cum se legăna în mers, ca o trestíe bolnăvícioasă,

fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire și o părere de rău: „Uíte pentru cine rabd ocări și sudălmí!”

Încremení așa un răstîmp. Dar deodată își revení, scutură din cap, ca și când s-ar încăpățâna să-și lepede o slăbiciune, și-și zise aspru: „Mă moleșesc ca o babă neroadă. Parcă n-aș mai fi în stare să mă scutur de calície... Las' că-í bună Anuța! Aș fi o nătăfleață să dau cu píciorul norocului pentru niște vorbe...”

Dădu să se întoarcă la coasă, când un glas plăcut răsună la spatele lui:

— Lenevești, lenevești?

Îi píeri din suflet toată frământarea văzând pe Floríca, cu fața rumenă, plină și zâmbitoare, apropiindu-se sprîntenă ca o íspítă. Bălbâi zăpăcít de mulțumíre:

— M-am odíhnít oleacă... A trecut pe aici Ana lui Vasíle Bacíu și...

Își curmă glasul brusc, întîlnínd întrístarea ce răsărise în ochíi fetei. Îi păru rău că n-a tăcut și vru s-o dreagă, făcând un pas ca să schímbe vorba. Floríca însă nu-í mai dădu răgaz să înceapă și-í zise cu ímputare:

— Am văzut... Cum să nu vă fi văzut... Că doar nu-s oarbă... Umblí după ea ca armăsarul după íepe... Mă mír că nu ți-e rușíne...

Ion încercă să rîdă. Nu ízbutí, dar răspunse cald, mîngăínd-o din ochí:

— Nu vezí tu cum e lumea azí, Floríco?... Vaí de sufletul meu... Crede-mă! În ínima mea însă tot tu aí rămas crăiasă...

Ochíi fetei se umplură de lacrími îngăímînd:

— Te faci de rîsul lumíi ca s-o íeí pe ea...

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în brațe, o strânse s-o înăbușe și o sărută pe gură cu o patímă sălbatică. Fata se zvârcolea, dar cu fíece mîșcare se lípea mai tare de píeptul lui și, prîntre sărutări, murmura:

— Ionícă... lasă-mă... Te văd oamenii... Lasă-mă... Te văd... oameni...

— Așa muncești tu, dragul mamíi? strígă în clípa aceea Zenobía care venea cu mîncarea, grăbítă și supărată.

Tíneríí se despărţírá îndată. Floríca, roşíe foc de ruşíne, de-abía putu îngâna câteva vorbe şi se făcu nevăzută prîntre delníţe. Ion însă, ca să-şí ascundă zăpăceala, se răstí la mă-sa:

— Că şi dumneata, zău, víí c-o falcă-n cer şi cu una-n pământ, parcă eu aş sta toată zíua cu mâíníle-n sân! Maí bine veneaí maí devreme, că vezí bine că soarele-í într-amíezi şi pologul s-a uscat ca hârtía...

3

Ana ajunsese în deal gâfâínd.

Vasíle Bacíu împreună cu doí lucrători coseau dín răsputerí, schimbând doar dín când în când câte-o vorbă.

— Aí venít? întrebă Vasíle cam morocănos, văzând pe Ana.

Ar fí vrut să maí fí întârzíat cu mîncarea, să poată oame-níí să lucreze maí mult pîna-n prînz, că tot íí plătea destul de scump.

Era un bărbat sílitor Vasíle Bacíu când se găsea în toane bune. A avut o víaţă grea şi plínă de trudă, dar s-a ţínut tot-deauna prîntre fruntaşí. Păríntíí nu í-au dat decât sufletul díntr-însul. S-a însurat cu o fată bogată şi urâtă, dar a íubít-o ca ochíí dín cap, căcí ea íí íntruchípa pămînturíle, casa, vítele, toată averea care-l rídícasse deasupra nevoílor. Bogăţíia íí deschísese maí mare dragostea de muncă. Râvna de a agonísí íí puse stăpîníre pe suflet. Íí era frícă mereu că un trăsnet dín senín íí va zdrobí toată truda víeţíí. Treí copíí, ceí díntái, íí muríseră ínaínte de a ímplíní un an de zíle. Ana a fost al patrulea. În urma eí au maí venít doí, dar fără zíle... Vasíle Bacíu nădăjduía mereu un băíat. În cele dín urmă a sosít, dar încăpăţînîndu-se să íntre în lumea necazurílor cu pícióarele ínaínte, a stárnít numaí jale şi nenorocíre. Moaşa satuluí, care era chíar mama femeíí, a încercat toate descântecele şi buruíeníle. Zadarníc. O săptămîná íncheíată casa a tremurat de gemete şi vaíete. Atuncí Vasíle s-a repezít de a chemat pe doctorul Fílípóiu dín Armadíá. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucít şi, după ce í-a ocărât pe toţi pentru că nu l-au ínşţííntat maí devreme, le-a

spus că acuma e prea târziu, că femeia a început să se învînețească, apoi că numai Dumnezeu face minuni și că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistrița, să-i scoată copilul prin burtă. Baciú i-a plătit un zlot de argint și l-a întors acasă cu căruța. Până să vie dânsul, femeia și-a dat sufletul. Copilul a mai mișcat într-însa vreo două ceasuri, încât moașa era cât pe-ací să-l înțepe cu un ac, să nu se întâmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi și să vie din cealaltă lume să spălmânte oamenii... Împreună cu nevasta, Vasíle Baciú a înmormântat o parte din sufletul său propriu. Íi slăbí pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Íi rămăsese o mângâiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în același timp o și ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea femeii ce-i fusese reazemul vieții. Căută să-și înece jalea în rachiú. Și, deoarece când era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima í se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonísea acuma dădea pe bătură. Se făcea zí cu zí mai dârz. Numai moșia îi mai era dragă ca odinioară. Íl durea gândíndu-se că va trebui s-o cíopârțească spre a potrívi zestre Anei la mărítiș. Se frământa deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cât va trăi dânsul. George al Tomii Bulbuc í se părea singurul care ar putea lua fata, așteptând zestre pînă la moartea lui. Ana nu se împotrívea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost dânsul în tinerețe, așa e fecíorul Glanetașului azi. Íi vrea averea. De aceea fierbea de ură chíar numai văzându-l. Și ura í se revărsa asupra Anei mai aprígă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui...

Íl aruncă pe sub sprâncene câteva privírí mînioase, apoi, ascuțíndu-și coasa, o întrebă peste umăr:

— Dar cu cine te-ai oprít pe coastă?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasíle Baciú. Apoi vezí bine c-așa... Se vede că degeaba îți spun eu ție, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul... Bine, draga tatii, bine... Bine că știu. Că dacă-í vorba pe așa, apoi eu ți-s popa...

Vorbînd se înfurie dîn ce în ce mai tare şi se porní pe ocări şi sudălmí. Coasa însă n-o lăsa dîn mână; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Ceí doi lucrătorí, vrînd-nevrînd, trebuiau să urmeze pîlda lui, căcí el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurând, dar în aceeaşi vreme nu îngăduia pe muncitorí să lenevească.

Ana scotea oalele dîn coş, în umbra unui măr pădureţ la marginea fâneţei... Vorbele grele ce o plesneau în faţa oamenilor o chinuiau. Răbda totuşi cu iníma împăcată, zícându-şi că suferă pentru Ion. Cu gândul acesta în mînte, se așeză lângă coş şi întoarse privirea în vale, unde ştia că munceşte el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era sîngur... O zguduí un fíor. Clípí de câteva orí, ca şi când í s-ar fí lăsat o ceaţă pe ochí. Vedea însă bine. Ion strîngea în braţe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrăţișează. Tot sângele í se adună în obraji şi, parc-ar fí avut un ochean, atât de bine văzu acum pe Florica. O durere mare í se sfredelea în piept şi ochii nu şi-í mai putea smulge de la dînşii. Auzea ca prin vís amenínţările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucăţele decît s-ajungí bătaia de joc a Glanetaşilor... Barem să ştiu că eu te-am făcut, eu te-am omorât...

Glasul lui însă nu-í pătrundea în suflet, căcí sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se símţea neputîncioasă şi părăsită. Îmbrăţişarea celor doi í se părea nesfârşită, íí sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subţiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurând de durere:

— Nu mă íubeşte... Tot nu mă íubeşte... Of, Doamne, Doamne!...

4

Satul fíerbea. Cearța de la horă şi mai ales bătălia de la cârciumă treceau dîn casă în casă, dîn ce în ce mai umflate.

Dís-de-dímíneaţă Toma Bulbuc a sculat dîn pat pe preotul Belciug şi í s-a plâns că Ion í-a schílodít feciorul. Popa s-a îndígnat, fííndcă Toma era un stâlp darníc al biserícii, şi í-a

făgădui că duminica viitoare are să dojenească pe bătaușul Glanetașului de pe amvon, ca să-l învețe omenie. Toma, foarte mulțumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întâlnit, cum s-a supărat preotul și ce i-a spus, apoi a ieșit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vânată pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca și când nici n-ar fi pățit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născocceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de față și au văzut cum a crăpat țeasta lui George, când l-a izbit Ion cu lătunoii, cum i s-au împrăștiat creierii prin colbul uliței... Altele știau că feciorul Tomii trage să moară, iar câteva mai îndrăznețe strigau c-a murit încă de azi-noapte și că Toma s-a dus la popa pentru înmormântare...

În familia învățătorului Herdelea nu s-a vorbit toată ziua decât despre întâmplările grozave de ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat până pe la amiază, acum s-a sculat pe la nouă și numaidecât a aruncat întrebarea:

— Ați auzit ce bătaie a fost azi-noapte?

Toți știau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veșnic cu noaptea-n cap, ieșea în ogradă și schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetașu, care în toate lunile își găsea de lucru pe-acasă spre a-și putea vindeca oboseala beției de duminică.

— Eu tocmai m-am nimerit pe-acolo când s-a întâmplat... zise Titu misterios trăgându-și ghețele.

Laura și Ghíghí, mezină familiei, tăbărară pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar și doamna Herdelea își ascuți urechile de lângă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiază. Titu însă se închise, ca un sfînx, în fața tuturor stăruințelor.

— Stați, stați! striga întruna îmbrăcându-se cu o iuțeală milîtărească. Întâi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun...

Se simțea atât de mândru, parcă el însuși ar fi fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deși ar fi putut să ticluiască un șirag

de amănunte, care de care mai' cumplíte şi mai' mîncînoase, îl rodea totuşi ambiţia acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului, Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate ştirile.

Cârciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie când Tîtu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu ştie nimic... Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat şi dînsul, riscînd poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau vreo judecată... cine ştie? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur...

Norocul lui Tîtu a fost c-a întîlnit pe Dumitru Moarcăş, un client credincios al cârciumii, de la care a aflat atîta încît să poată înflori o povestire mai senzaţională. Astfel a împuiat apoi urechile mamei şi surorilor sale cu amănunte pînă la prînz.

Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgâlţâit puţin pe butoiul cela de George. De ce să-şi bată joc de un băiat cumsecade ca Ion?... Părtinirea nu era cu totul dezînterisată. Învăţătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogăşii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată şi nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de faţă cu mai mulţi ţărani: „Las' că-mi pică ei în mână, şi Toma şi ceilalţi... Şi am să-i joc şi eu cum se cuvine...”

Cînd sleiră de-a binelea toată întîmplarea cu bătaia, Tîtu simţi îndemnul să ducă vestea mai departe. Frămîntă bine în cap hotărîrea, iar la prînz, după ce mîncă zdravăn şi bău cîteva pahare de apă, strigă încîntat:

— Să vedeţi ce-o să se mai mire cei din Armadia şi din Jidoviţa!

Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbracă tacticos în haînele cele mai bune, se ferchezui ca o păpuşă şi plecă bombănind cu o nemulţumire prefăcută:

— Mă duc să mă mai plîmb, că am să putrezesc de atîta plîctiseală...

O luă spre Jidoviţa, agale, fluierînd din vîrful buzelor şi învîrtînd între degete un baston de trestie.

Títu era mândria familiei Herdelea. Avea douăzeci și trei de ani și era înalt, cam deșirat, cu o față lătareată, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu-i prea creșteau și de aceea le rădea, zicând că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tânăr mai deștept ca dânsul nu se pomenește în împrejurime. De altfel în școală a învățat bineșor. A început-o sub mîna tatălui său care l-a și scos „eminent”. Când a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie; prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. „Las’ că-î bine să învețe și ungurește — a zis învățătorul — că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpînirii.” Dar nici aici nu s-a prea înțeles cu profesorii, încât după ce a terminat clasa a șasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemțească — a zis iar învățătorul — poți umbla toată lumea.” Taxele de înscriere însă fiind prea mari și Herdelea neavînd banii trebuincioși în septembrie, Títu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, când a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sunt și mai urcate și, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acumă mai puținî banișori, Títu, după o cîrovăială violentă, a renunțat la școală, mai ales că și el se cam săturase de atîta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor: Títu să se facă notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întrîstat adînc pe doamna Herdelea, care veșnic visase pe Títu preot în Monor, satul ei de baștină, căci băiatul semăna mult cu ea, avînd o voce prea frumoasă... Pînă să plece însă Títu la cursul de notar, s-au înăsprit condițiile de primire; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze școala normală și să vie învățător în Pripas, în locul lui; pînă ar ieși băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Títu avea groază de dascălie. Mai curînd salahor, decât dascăl... Și împotrivirea lui a fost atît de înverșunată, încât nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dascălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată

fierea. Cum să trândăvească? L-ar lua lumea la ochi... Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor și practicanț, dându-i casă, masă și ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plătisit mult și pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace. Și chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămână toată viața practicanț, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiții, care simțea că poate și trebuie să ajungă cineva în lume... Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de când s-a lăsat de școală, a citit tot ce i-a căzut în mână. Și, tot citind, a început și el să scrie. Întâi mai pe furis, pe urmă mai pe față și în sfârșit cu tot dinadinsul. Iar când, într-o bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărât definitiv, dar în tăină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deși în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mânca și ce va îmbrăca Titu din poezii, împărtășeau părerea fetelor. Domni din Armadia și cu deosebire doamnele și domnișoarele au citit cu mirare și învidie numele băiatului învățătorului din Prîpas sub o poezie tipărită. În curând tot județul l-a consacrat poet. Și Titu citea și scria mereu până noaptea târziu; stingea lampa, aștepta prin întunerici inspirația, îngheba câte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hârtie... Herdelea cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pământești...

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gândea unde să se ducă? Să se oprească în Jidovița sau să treacă în Armadia? Inima îl îndemna și ici și dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnișoara Lucreția, micuță, oacheșă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înțeles, din suspine dese, din câte-o strângere de mână mai vie, din cărți poștale ilustrate și mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De câte ori se abătea prin Armadia,

şi se abătea mai în toate zilele, Títu făcea ce făcea şi întâlnea pe Lucreţia. Atunci roşeau amândoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau şi apoi tăceau. „Tăcerea spune mai mult decât toate frazele“, îşi zicea Títu. De altfel Lucreţia a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumuseţea ochilor ei verzi...

Dar şi în Jídrovîţa avea pe nevasta învăţătorului Lang. Învăţătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră de curând la şcoala statului şi nu ştiau o boabă româneşte. Ovreii din Jídrovîţa s-au apucat prea târziu să practice patriotismul cel nou şi rupeau atât de prost limba oficialităţii încât nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înţelege. Soţii Lang decî au fost bucuroşi când au cunoscut pe Títu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era beţiv şi petrecea mai în toate nopţile prin cârciumile din Jídrovîţa sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguţă, cochetă, se plătisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut câteva aventuri de dragoste prin Maramureş, unde a trăit înainte de a sosi în Jídrovîţa. Lui Títu mai ales din pricina aceasta îi plăcea şi umbla s-o cucerească. Deşi ofta după Lucreţia, râvnea mult şi o iubire pasionată. Dar nu prea ştia cum trebuie cucerită o femeie şi de aceea îi era frică să nu se facă de rîs în faţa unguroacei. Cît a dorit dînsul şi n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Prîpas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Sîmţea însă că doamna Lang îl simpatiza şi aceasta îi dădea îndrăzneală să stăruiască.

Ajunse aproape de Jídrovîţa. Pe drum ghetele i se prăfuiseră; se opri şi le şterse cu o batistă murdară, adusă înadîns pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfăţişeze totdeauna curat, cu atât mai mult cînd bănuia că are să întâlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, îşi potriví bufaţii lavalíerei, îşi netezí frîzura şi-şi pícură pe piept puţin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea cînd se aranja luă hotărîrea definitivă: va rămîne în Jídrovîţa.

Soţii Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrau în tindă, apoi venea în stînga şi în dreapta câte o

odaie. Cea din stânga îl interesa mai mult pe Títu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pomenești că n-o fi acasă”, se gândi Títu apăsând clanța.

Ușa se deschise. Intră încetîșor. Tînda era cam întunecoasă. În dreapta, ușa odăii care sluzea de sufragerie, salon și bírou era dată la perete. Înăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gândîndu-se că găsește acasă numai pe doamna Lang, care obișnuia să stea după-amiază trîntită pe pat, citind romane de dragoste, vísătoare ca o cadână din panorame. Se apropie de ușa dormitorului în vârful picioarelor și ciocăni ușor. Nici un răspuns. „O fi dormind”, își zise Títu, cu mîntea aprînsă brusc de o droaie de speranțe și planuri, bătînd iarăși mai tare.

— Cîne-î? murmură un glas somnoros, răgușit și gros.

— Eu, eu, răspunse tînarul, nemulțumit, recunoscînd vocea soțului.

— A, tu ești, Títule? Intră, dragă! urmă glasul dinăuntru mai învîiorat puțin.

Títu intra amărât. Într-o clipire i se suplberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubită lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie și o va săruta pe ochi, să-i fure vîsurile, pe buze, să-i soarbă gândurile... și poate chiar mai mult.

— Ești singur? întrebă dînsul rotîndu-și ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gîngăví învățătorul, căscînd. Nevastă-mea s-a dus în plîmbare pînă-n Armadia, să cumpere nu știu ce... Sunt obosit, dragă prietene, de aici nu-ți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbîrăul, cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă câțiva care au venit mai pe la spatul tîrgului de aici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la șapte dîmîneața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cînci cârciumi... În sfârșit ceva colosal!... Și mi-e un somn!...

Ascultîndu-l, Títu se posomorî de tot. Iată cîne are parte de o comoară de femeie ca Rozica! Îl cântări cu dispreț. Lang avea niște mustăți ungurești, un nas gros, ochii vii negri și un păr

creș negru tăciune. Acuma însă era atât de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrân, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu pierduse și plăcerea de a-î mai povesti bătlăia.

— Atunci te las, zise, dându-î mâna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta... Transmite-î complimente mele!

— Da, da, căscă Lang. Mă, í-ascultă, beí un coníac?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieșínd. Sunt grăbít... Trebuie să mă duc și prín Armadía...

— Bîne, dragă, cum vrei, vorbí învățătorul; luă o sticlă de pe mescíoara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapuma peste cap și începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliță Titu se răzgândí. Ce să se mai ostenească prín Armadía? Cum e pornít azí pe ghíníon e în stare să nu întâlnească níci pe doamna Lang, níci pe Lucreția Dragu. Iar asta í-ar mohoří sufletul pentru o săptămână încheiată... Dar níci acasă nu voía să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soarele ardea să topească zídurile. Fierbínțelea îl chinúa. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornsteín, un flăcăíndru slăbuț, sfrijít, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă dín cap, care făcea sforțări eroíce să vorbească ungurește. „N-am noroc, degeaba“, își zise Titu, așezându-se la bíroul notarului, răspunzând numai dín vârful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-í greșise nímic.

Aicí cel puțin avea gazete și putea să citească până se va mai însera și se va mai potolí zăpușeala. Zíarele îl pasíonau, de altfel ca și pe bătrânul Herdelea. Lor însă nu le mai venea níci unul, căcí nu le ajungeau baníi să plătească abonamentele. Au ținut acum câțiva ani *Gazeta Transilvaniei*. Herdelea își rupsesse de la gură și achítase un sfert de an, primínd-o apoi un an încheiat și punând pe foc toate somațiíle cu care îl asalta adminístrația, că „la caz contrar vom înceta trímítirea foíi“. Pe urmă Titu a descoperít ceva mai bun: să ceară abonamente de probă de la zíarele ungurești. Câte o săptămână, două pri-

mea jurnalul gratis. Când nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poștale, au avut zăire aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic; cărțile lor poștale au rămas fără răspuns. Încât acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile zăirelor. Titu, umblând mai în fiere ză prin Jidovița, o lua de la cancelarie și nici n-o mai dădea popii. Și notarul ținea vreo trei zăire ungurești, de asemenea fără a le citi, dar păstrându-le pentru ațâțatul focului, așa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundându-se în gazete, Titu își uită curând necazul. Citi până se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuși întâmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungurește...

5

Când se îngâna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierde vremea mai curățind câte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind câte o buruiănă, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor și căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe când curățenia casei rămânea în stăpânirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiția să potrivească toate astfel încât să se observe pretutindeni gustul ei delicat... Treburile se isprăveau însă până pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodând sau croșetând, vorbeau și râdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia câte-o carte. Satul întreg și jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se

întorceau de la câmp sau mergeau spre Jîdovîța, trăsuriile care umblau între Armadîa și Bîstrița defîlau pe dînaîntea lor, oferîndu-le prîlejurî mereu noî de vorbă. Apoi cînd venea întunerîcul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romanze vechî românești cu niște voci sîmpatîce de sopran, acompanîate uneorî de basul învățătorului...

Doamna Herdelea era cîntăreață înflăcărată și o femeie foarte evlavioasă. Toată zîua, ținînd tîgăile de coadă și amestecînd în oale, lălăia cîntece sau rugăciuni, iar dumînîca, fîîndcă n-avea răgaz să meargă la bîserîcă, cînta sîngură, acasă, toată lîturghîa. De altfel a avut o tînerete glorioasă. Fată de țaranî săracî, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduîrea unchîului ei, Sîmîon Munteanu, învățător pe vremurî în Monor. De la unchîul ei î s-a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnîc și un român înfocat. Ca să ferească de ungurîzare tângușorul, reședînță de vară a unei famîlîi de conți, a muncît dîn răsputerî. Dîn „îrozîi” de Crăciun el a făcut un fel de teatru religîos, cu costume, cu cîntece și cu dialogurî. Marîa Drujan întruchîpa pe Îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi ședea foarte bine și s-a dîstîns prîn râvna și îstețîimea cu care îndemna pe cei Treî Craî de la răsărît să se îchine în fața Măntuîtorului ce se naște în fîecare an.

Spre ferîcîrea Marîei, învățătorul Munteanu nu s-a mulțumît numai cu „îrozîi”. Încurajat de buna prîmîre, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dîntre fetele și flăcăîi mai deșteptî pe înterpreții operelor lui Alecsandrî, care atunci începeau să pătrundă mai bine și în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentații în tot ținutul Someșului. Oamenîi veneau dîn toate satele să vadă și să audă teatru românesc, dornîc de-a se însufleți. Și dîletanții lui Sîmîon Munteanu jucau cu atăta înîmă încât uîmeau lumea. Sufletul lor însă era tînăra și drăgălașa Marîa Drujan care, în scurtă vreme, a cucerît admîrația tuturor, fîînd cea mai îsteață. În *Piatra din casă* și mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor*, protopopul dîn Șoîmuș, om foarte învățat

şi umblat prin lume, a ţinut un toast în care, slăvindu-î însuşirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă dile-tantă. Maria a plâns de bucurie, deşi n-a înţeles ce înseamnă porecla ce í-a hărăzit-o. În urma cuvântării, protopopul a încercat să cíupească puţină curte primadonei, dar zadarnic...

Azi dăscălita íşi aminteşte cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au pierit, parcă níci n-ar fi fost! Atunci a învăţat ea cântecele pe care acuma le învaţă de la ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de-atunci... După *Rusaliile* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învăţător cu mult viitor în Lechinţa, s-a măritat, a avut nouă copii, í-au murit şase, toţi după ce í-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veselii şi petrecerile şi a îmbătrânit. Din frumuseţea ei de odinioară n-au mai rămas decât urme şi amintiri. Şi cântecele, sărmanele, scrise de mâna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mângâierea o găseşte acuma în credinţa în Dumnezeu, fierbinte şi neclintită, şi în bucuria că-şi vede copiii mari, gata să-şi ía zborul în viaţă...

Noaptea se înălţa din ascunzături, sugrumând cele din urmă zvâcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare uşoară. Zgomotele se desluşeau din ce în ce mai lîmpede. Se auzeau câinii cum íşi răspundeau lătrând, chemările scurte pe ţarină sau din casele îndepărtate, şoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe şoseaua albă, răscolind colbul cu paşii lor grei şi osteniţi, scârţâitul carelor goale întovărăşite de ţaraní sleiţi de muncă şi urmate de câini cu botul în pământ şi cu coada în vânt, mírosind şanţurile şi gardurile... Ajungând la crucea din capul satului, trecătorii íşi curmau vorbele, se închinau descoperindu-se şi apoi dădeau „bună seara” familiei Herdelea care cânta neobosită. Toţi sătenii ascultau cu drag cântecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pârâul Doamnei, căscau gura câte-o bucată de vreme şi pe urmă porneau în goană...

Erau pe la strofa a treia, când Ghíghí şoptí místerios:

— Uite pe Toma Bulbuc şi pe George!...

Laura și bătrânul Herdelea încetară brusc cântecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-și piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuși, când Toma și feciorul se opriră la poartă, intrând în vorbă, își domolî și ea glasul, bîruiță de curiozitate, lălăind doar melodía ca să poată auzi ce spun pricinășii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadîns să treacă pe-aicí, să povestească și învățătorului pozna. Se aprînsă repede și începu să-și laude feciorul și să ocărasească pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vînația din spînare.

— Suduí, măi Toma, suduí și nu te temi de Dumnezeu, care vede și aude toate! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetășitei, se potolî îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat și grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii până ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieși în uliță, se apropie până pe pod.

— Nu se mai satură, mânca-l-ar peștii Dunării de zgărcit și afumat! Îmi ponegrește băiatul parcă í-ar fi prăpădit averea, și nu alta!

Familia învățătorului rase cu mare poftă de pășania lui Toma, iar Herdelea răspunse zâmbînd femeii:

— Eheí, Zenobia, crezi tu că cei bogați vor să știe de necazurile altora?

— Da să-í ardă focul, că prea-s căinoși la suflet... Din tîndă l-am auzit cum se îmbăla și n-am mai putut răbda, zău așa...

Maí sporovăi puțin, verzi și uscate, apoi fugi acasă aducându-și aminte c-a lăsat mîncarea în clocot și o fi dat în foc...

— Țeapăn l-a pocnit și Ion, zise învățătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătuno! sări Ghíghí, vrînd să le povestească iar toată întîmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomînd astfel zelul fetei. Dar níci asta n-avu parte s-o cante până la sfîrșit, căci în

curând vení Belcíug cu Vasíle Bacíu. Popa fusese la câmp să supravegheze munca la o lívadă a bísericíí. Íí era cald şi mai ales îl chinuía o sete cumplítă. Ghíghí íí aduse cât aí bate dín palme un pahar de apă.

Vorbírá, fíreşte, despre bătaía de azí-noapte care aprínsese tot satul. Preotul fíerbea de índígnare.

— De mult tot aud că fecíorul Glanetaşuluí s-a făcut un becísnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vârî la toate. Trebuíe să se ísprăvească odată în sat cu bătauşíí, altmínterí mâíne-poímâíne ne-om pomení că au început să omoare oameni!...

Toţí tăcură, pătrunşí de revolta luí. Numaí Ghíghí întrebă, copílăreşte:

— Dar dacă nu se ştíe care-í de vínă?

— Cum nu se ştíe, domníşoară? se míră Belcíug. Crezídumneata că poate să fíe George vínovat?

— Eu cred, răspunse fata hotărât.

Popa zâmbí acru, dezvelíndu-şí dínţíí până la gíngíí.

— Eu însă, cu voía dumítale, nu cred, zíse apói puţín batjocorítor.

Doamna Herdelea, nemulţumítă că vede pe Vasíle Bacíu împreună cu preotul, după necuvíínţele de la horă, íntervení, uítându-se peste capul luí Belcíug:

— În oríce caz, lon e băíat cumsecade. E muncítor, e har-níc, e sárítor, e ísteţ. Omul maí greşeşte, că doar de-aceea-í om. Nu trebuíe să osândím așa ușor.

Preotul zâmbí iar, maí acru şi încurcat, negăsínd repede un răspuns potrívít.

— Amu m-aş amesteca şi eu, ca omul prost, de! începu Vasíle Bacíu ştergându-şí gura cu mânecíle cămăşíí.

Dar dăscălíţa íí tăíe vorba aspru:

— Ba tu n-ai ce să te amestecí, Vasíle!... Slavă Domnuluí, m-am întâmplat şi eu la horă, íerí, tocmaí cu părínte, când aí venít beat ca un porc şi te-ai agăţat de lon dín senín! Mă mír numaí că părínte te maí rabdă pe lângă dumnealuí, în loc să se ferească de tíne ca de cíumă!

Baciu înghiți în sec, se uită la Belciug, apoi la învățător, apoi la domnișoare, zăpăcit, se scărpină în cap și murmură:

— De... cam așa-î...

Între timp preotul își regăsise încrederea și acuma zise, cu un surâs care pe doamna Herdelea o supăra:

— Fîrește, nîcî Vasile nu-î ușă de biserică... Nu, nu... Dar omul beat e neom și-î mai îertî fărădelegile...

— Da Ion n-a fost beat aseară? întrepruse Ghîghî.

— Nu te mai tot amesteca și tu în vorbele oamenilor, o dojenî Herdelea care, deși se dușmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pîldă rea sătenilor.

— Mai cu seamă — urmă Belciug, fără a ține seama de vorbele fetei, — că dînsul avea și oarecare temeî să dea o lecție bătăușului...

— Umblă mereu să sucească mîntîile Anuței, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbî țăranul prînzînd iar curaj.

— Ș-adică de ce nu i-ai da-o? zise dăscălița, aprînzîndu-se. De ce? Crezi c-ai face rău?

— Nu i-aș da-o să știu de bine că... făcu Vasile cu un glas înăbușit, cu ochii înflăcărați deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezî c-așa sunteți voi, proștii... Uite-așa, nătîngi și căpcăuni!... Adică pentru că tu ai câteva petice de pămînt, nu-ți mai încapî în piele de fudulie? În loc să iai un fecior care știi că n-are să-ți hărtăpănească ce-î dai, tu te gîndești numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropî... Duceți-vă, să nu vă mai aud nîcî de nume!

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simțea că, de va mai întînde vorba, vor ajunge la sfadă. Decî se sculă și intră în casă.

— Femeile judecă foarte ușor, zise Belciug, mîhnit de cuvintele dăscăliței, care i se părea că-l priveau pe dînsul. Viața e totuși mult mai complicată. Fiecare își știe necazurile lui și le potrivește cum crede mai bine...

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fân proaspăt agățată în coasă. Când îl zări, preotul îngălbenî. Se sîli să se

stăpânească, dar când flăcăul murmură respectuos „bună seara“, mânia îi porni limba:

— Să-ți fie rușine, loane, de cele ce faci! Rușine să-ți fie!

Ion se opri uluit și de-abia după un răstimp putu răspunde:

— De ce, domnule părinte?

— Fîindcă ești un strîcat și-un bătaș ș-un om de nimic! Asta ești! Ar trebui să dai pîlde celorlalți feciori, că te ții mai deștept ca toți, dar umblî numai după blestemății... Mai mare rușinea!...

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar își mușcă buzele și-și urmă apoi calea zîcînd nepăsător doar atîta:

— Bîne, bîne... Noapte bună!

— Obraznîc! sâsâi Belciug mai îndârjit. Las' c-am să-ți dau eu o lecție să n-o uîți așa curînd!...

— Și tu ești prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blîndețea învățătorului însă îl înfurie mai rău.

— Sunteți voi îngăduitori cu dînsul și pentru mine! De-aceea și-a luat nasul la purtare!...

Belciug plecă fierbînd, fără a-și mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jîgnire personală. De altfel, din zîua cînd a intrat învățătorul în sat, a cam simțit el că umblă să-și sape și să-și știrbească autoritatea. A înghițit multe răutăți mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într-un sat nedezbînați. Dar acuma s-a lămurit deplin. Acuma și-au dat arama pe față. Ei totdeauna apără pe cei care-i osîndește dînsul. „Dacă-i așa, așa să fie, își zise, pășînd foarte grăbit, încât Vasile Baciú de-abia se ținea alături de el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul numănuí!...”

Baciú îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mânia îl rodea. Cînd ajunsese acasă nu se mai gîndea la Ion. Era furios pe Herdelea.

După ce plecă Belciug, învățătorul murmură prîntre dîinți:
— Uîte cum se burzuluiește ponîhosul, bată-l Dumnezeu!

Dar pe urmă, gândîndu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la cîorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune când nîci nu vîsezî. Până acuma se mai folosea cu cîte ceva de la Belciug: ba trăsura pentru balurile dîn Armadîia, la care trebuia să-și ducă fetele, ba „împrumută-mî vreo doi zloți, frate Ioane, până la leafă“, ba cîte altele... Om cu om trăiește. Cearta fățișă i-ar despărți ca un zîd... Se hotărî decî să caute să îndrepte lucrurile... Mai întăi trebuie să potolească pornîrea dăscăliței împotrîva preotului. Apoi are să se facă a nîci nu-și aduce amînte de ce s-a întâmplat și să contîinue a vorbî cu Belciug, cînd se vor întâlnî. Astfel cel puțin aparențele prieteniei fîînd salvate, popa nu va putea face nîmîc pe față și toate se vor întoarce în bine...

Doamna Herdelea cu fetele, încălzînd bucatele pentru cînă și așternînd masa, făceau pe Belciug cu ou și cu oțet. Acî îl ocărau, acî rădeau de barba lui țepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redîngota lui unsuroasă și tocită pe care, după cum spunea el însuși, n-a schîmbat-o de șapte anî încheiați. În cele dîn urmă toate trei se sîleau să-î găsească o poreclă caraghioasă potrivîta.

Învățătorul le ascultă un răstîmp clătînînd dîn cap nemulțumît, apoi își luă înîma-n dîinți și zîse:

— Cînd se amestecă femeîle în vorbele bărbăților, nîci dracu nu te mai descurcă...

Toate trei se repezîră plîne de îndîgnare. Se încînse o dezbatere strașnică în care nîci Herdelea nu mai avu răgaz să deschîdă gura... În toîul neîntelegerî pîcă și Tîtu de la Jîdovîta.

— Ce-î, ce-î? întrebă dînsul aruncîndu-și pălăria pe pat și trântîndu-se obosit pe un scaun lîngă masa pusă. Am asudat ca un cal... Groaznică zăpușeală!

Ca întotdeauna, bucurîndu-se de un prestigîu deosebît în sînul famîlieî, fu poftît zgomotos să-și spună părerea în ches-

tia Belciug. Ascultă cu mare seriozitate amândouă părțile și, la sfârșit, dădu dreptate tuturor:

— Bîne-ați făcut, că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privința asta nu mai încape discuție. Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-î frumos și nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie! Dacă rămânem certați, cum mai mergem la bal? Ori poate doriți să mergem pe jos? Bîne v-ar șede, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos!

Titu râse cu superioritate. Numaî Ghighi nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? Luăm trăsura notarului și gata!

— Ești tu sigură că notarul ne-o dă? răpunse Titu, hotărât. Ș-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e strîcată și nici n-are arcuri. Ne-am face de mînunea lumii trăgând în Armadia, la bal, într-o hodorogă de căruță ca a notarului!...

Judecata lui Titu mulțumí pe toți și în curând afacerea cu popa se stîmse...

După cină ieșiră iar în pridvor. Luna tocmai se ívea mîndră și rece de după un deal, întinzând o pânză albă de lumină peste sat. Stelele lîcăreau sfîoase pe cerul vînat-închis. Cîntecele reîncepură, întai frîcoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetașului veni în capul gol și se ínfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnií.

Într-o pauză, Laura, amîntîndu-și de ísprăvile flăcăului, murmură:

— Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța?

Ion șovăi, zâmbi încurcat:

— De, domnișoară, mí-e dragă... Adică de ce să nu-mí fie dragă?

Laura vru să-í spuie că Ana e mai urâtică decât Florica, dar se răzgândi și tăcu.

— Bîne zice el, adăugă Herdelea. Ana-í fată foarte bună...

— Păcat numaí că are tată tîcălos, observă dăscălița.

— Așa-í, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mí pasă de tat-său... Cu tat-său am eu să mă însor?

Pe uliță trecu o caleașcă elegantă, în goana caîlor.

— Cîne-o fî? șoptí Ghíghí vísătoare.

Tăceau acum toți. În Gârla Popíí, peste drum, orăcăiau broaștele. Căinele stătea lungit în mîjlocul uliței. Dîn sat porní un cântec vesel de fluier, atît de vesel încât lumina albă parcă tremura de plăcere... Deodată Ion oftă lung și, îmbrățișând cu o íubíre pătímașă pămînturile adormíte, îngână ca și când ar fí vorbít cu sufletul său:

— Ce să fac?... Trebuíe s-o íau pe Ana!... Trebuíe!...

Capitolul III
IUBIREA

1

Belciug rămăsese vădov din primul an al preoției. Își iubise mult nevasta și pierderea ei i-a înăcrît sufletul. Era bolnăvicios și atât de jigărit că, văzându-l, te întreba: cum de-și mai poate ține viața? Când apoi a zăcut câteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Și totuși, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte și ouă, trăia și se înverșuna parcă și-ar fi pus în gând să îgroape el tot satul. Văduvia și strășnicia i-au dobândit faima de sfânt. Veneau la dânsul oameni și din al cincilea județ, să le citească sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de când i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simțit umblând după femeii. Alți popi, chiar mai bătrâni ca dânsul, își luau ții-toare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mâncare și a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atât de vestită ca evlavioasă încât ea frământa întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite și în ogradă...

Dar preotul mai era și o fire încăpățânată. Orice contrazicere îl întărâta și chiar îl chinuia. Zile și uneori săptămâni întregi îl rodea un cuvânt sau o privire neplăcută. Dacă dorea să-ți facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ți facă rău.

Acuma Herdelenii și Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine când pe învățătoare, când pe feciorul Glanetașului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolît singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor duminici și sărbători. Așa însă întâmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocatoare. Se simțea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-și ascundă și el mânia.

Rămânea totuși hotărât să pedepsească pe Ion, mângâindu-se că o parte se va răsfrânge, măcar îndirect, asupra învățătorului...

Miercuri seara, când, ca de obicei, flăcăii s-au strâns în fața cârciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion și George, încât și-au dat mâna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetașului.

Aceasta a pus vârf la toate. Până acum mai șovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povățuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărât definitiv.

Și astfel duminica următoare, rezemat cu cotul de un sfeșnic împărătesc, cum avea dânsul obiceiul să predice, după ce povățui pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserică cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi de cei ce stârnesc vrajba între săteni, ispitiți și mânați de Necuratul. Apoi, oprindu-se puțin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pământ, tremurând de rușine, simțind privirile celorlalți cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se miște pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum și de altele mai de demult și, cu ochii ridicați spre tavanul bisericii de lemn, îl amenința cu mânia lui Dumnezeu aici și dincolo de moarte.

Dojana preotului îl șfichiua ca un bici de foc. Numai ticăloșii sunt astfel loviți în fața lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rândul oamenilor? Îi ardeau obrații și tot sufletul de rușine și de necaz... Așteptă un prilej, când isprăvi popa predica, ieși afară, se duse glonț acasă, se luă la harță cu tatăl său, pentru cine știe ce, și pe urmă porni, fierbând, spre Ildovița, unde intră de-a dreptul în cârciuma Zimalei. Bău toată ziua. Cel puțin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu

adevărat netrebnic. Se plânse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor țăranilor de prin împrejurimi care se adunau duminică în Jidovița, singurul sat ovreiesc din toată țara, așezat la o încrucșare de drumuri, având o fabrică de spirt și în fiecare casă câte o crâșmă. Mai spre seară, când rachiuul îi amorți de tot simțirea, se lăudă că n-are să se lase până nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-î arate el popii că, dacă-î la adicătelea, nu-î pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harță cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi, dezmeticindu-se din beție și din aiureala proboseniei, îi părură rău că și-a cheltuit bănușorii prin Jidovița și că s-a jeluît străinilor de ce i s-a întâmplat. Își zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dânsul? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricât caută să se prefacă, numai pentru că are avere?... Își aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Și frumoasă... Și cât a iubit-o până ce nu i-a trăsniț prin minte gândul să ia pe Ana!... Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amândouă mâinile, ar fi mulțumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună și poate c-ar agonici mai mult decât luând-o pe cealaltă...

Se puse pe muncă mai vârtos, ca și când s-ar fi hotărât să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frânt de oboseală și totuși se simțea mai zdravăn ca până acuma, mai pornit să înfrunte viața. Gândurile însă îl frământau mereu. Își zicea din ce în ce mai des că, robotind oricât, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. Vasăzică va trebui să fie veșnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții? Toată istețimea lui nu plătește o ceapă degerată, dacă n-are și el pământ, mult, mult... Măine-poimăine îl vor coplesii poate copiii. Cu ce-î va hrăni și mai cu seamă ce le va lăsa după moarte? Nici barem cât va avea el, căci el tot rămânea cu trei locșoare, bune, rele, cum sunt... Și-l vor blestema copiii precum blestemă și el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pământul ce l-a avut, și pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliță cu ochii în jos și parcă nu mai îndrăznea să se uite în fața oamenilor. Își închipuia că ar întâmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfură. Zenobia, trăgând cu urechea pe ici și pe dincolo, ca toate femeile, auzea și-i spunea că lumea vorbește c-ar fi mai bine să se astâmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl mâniau și-l încăpățâneau întâi, apoi îl moleșeau. Uneori se gândea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întâlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială față de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dânsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cât vorbele lui erau mai bune și mai blânde, cu atât îl ațâțau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obișnuia înainte de pozna. Când a aflat însă că în schimb George a început să dea târcoale fetei, l-a cuprins o mânie mare, a trântit și a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetașu și era cât pe-ací să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut și posomorât, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gândindu-se că pământurile lui Vasile Baciu vor înmulți averea lui George, iar el va rămâne tot calic, mai rău chiar decât o slugă...

Se întâlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea binețe ca oricine. Fata avea un surâs dureros pe buze... Poate că nici ea nu-l mai vrea! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dânsul...

Apoi, într-o sâmbătă seara, a stat prîmprejurul cârcumii, cu flăcăii, până pe la miezul nopții. Era foarte vesel; singur nu-și dădea seama de ce. Cânta din frunză, iar ceilalți chiuiau și tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru și răgușit, ca de cocoș bătrân. În întinericul cenușiu îl vedea ca ziua, burduhos, țopăind greoi, prîntre

ceíaltí!... I se păru atât de caraghíos, încât îl umfla râsul... Când s-au despărțít, l-a pândít unde se duce? George a trecut prín fața caseí luí Bacíu, s-a uítat puțin, a fluíerat scurt ca și când ar fí întrebát ceva, apoi, neprímínd răspuns, și-a urmat calea în mers legănat și leneș... Íníma luí Ion zvâcní sălbatic de bucuríe. Suspínă ușurat și se hotărî să între la Ana, să-í mulțumească și să-í ceară íertare. Totuși trecu pe dínaíntea caseí fără să se oprească. O luă pe Ulíța díń dos, grăbít, ínfíerbântat de bucuríe, și ínră încetíșor în ograda văduveí luí Maxím. Doí cáíní cíobănești, cât níște víței, hămăírá de două orí, îl recunoscúrá și se gudurară la pícióarele luí. Se apropié típtíl de fereastră, plecându-se ca să nu-l vadă cíneva díńăuntru, și bātu cu degetul în geam de treí orí, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prísă și așteptă. Un cáíne vení lângă dânsul, íí línse mânăíle noduroase, își culcă pe genunchíí luí capul. Gânduríle flăcăuluí erau atât de încâlcíte că nící nu maí íncerca să le límpezească. Numái bucuría íí tremura în ínímă, mereu víe și stăpânítoare... Apói, ușa tínzíí se deschíse fără zgomot. Floríca íeși, în cămașă, líníștítă, ca o nălucă blândă.

— Tu ești, Ionícă? șoptí ea foarte domol, fără mírare în glas.

— Eu, eu, mormăí Ion.

Fata se ghemuí pe prísă. Răcoarea noptíí íí cutremura carnea. Se lípí de flăcău, murmurând cald:

— Presímțeam că aí să víí... Te-am așteptat...

Luí Ion vorbele acestea í se păreau prefăcute. Cum a știút ea că are să víe, când nící el însuși n-a știút? Totuși se pomení cuprínzându-í míjlocul și sărutându-í obrájí. Căldura trupuluí eí îl îmbăta. Símtęa că începe să-í clocotească sângele, o strânse năvalníc în brațe și-í zíse deodată, cu glas răgușít, ca și când o mână dușmană í s-ar fí încleștat în beregată:

— Floríco, ascultă, să știí că te íau de nevastă măcar de-ar fí oríce!...

Fata tresări de mulțumíre. Lucírea ochílor eí străbătea íntunerícul noptíí și se ínfígea în sufletul luí.

Ímbrățíșându-o, Ion íí símtęa sâníí cum se stríveau pe píep-tul luí. Íí găsí buzele și í le crâmpoțí în sărutări!...

Probozírea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mânie în casa Herdelea împotriva preotului. Chiar învățătorul, cât era el de împăciuitoar, nu s-a sfîit să declare în mai multe rânduri, în familie:

— Popă-í ăsta?... ăsta-í porc, nu popă! Șí încă porc de căine!...

— Pămătuful! a strîgat dăscălița vîzînd pe fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște fire de paie în barba încâlcită, plîn de praf, murdar, asudat și dezmațat ca un vizítiu nesîmțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atît de mînunată că, de-atunci încolo, de cîte orí vorbeau de dînsul, numai „pămătuful” îi ziceau, prăpădîndu-se firește de rîs.

Totuși Herdelea se ferea să nu ajungă îndîgnarea lor pînă la urechile preotului. Rîvna lui era să fie bine cu toată lumea, să nu jîgnească pe nimení și astfel să se strecoare mai lesne prîn viața aceasta plînă de dureri. Soarta îi hărăzise atâtea ne-cazuri că avea nevoie de bunăvoînța tuturor...

Se afla acum de vreo cîncisprezece ani în Prîpas, la școala statului. A ajuns aici prîntr-o favoare deosebită a inspectorului Cernatony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învățător comunal, avusese o stupărie vestită în tot județul. Inspectorul, și mai ales nevasta și copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simțînd slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de cîte orí se ducea prîn Bistrița, niciodată nu uita să se înființeze la doamna inspectoare cu o lădiță de faguri ca zăpada. Drept mulțumire, Cernatony, cînd s-a ívît locul dîn Prîpas, l-a întreat prietenește: „Vrei să fii învățător de stat?” Herdelea nu mai avusese parte de o cînte atît de mare. Inspectorul, în fața căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înaintare!... Cu toate acestea nu se putea hotărî să-í dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea serioasă. La școala statului se cerea lîmba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-í vorba, s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplící” și „lăcrămații” țaranilor dîn Feldioara — pricina unor

buclucurí de trístă amíntíre cu notarul —, dar íşí dădea seama că ungureasca luí nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaş. Românul care trebuie să înveţe pe copííi români să vorbească numai ungureşte, nu mai e român, cí renegat sadea... În cumpăna cealaltă însă apăsau socotelí tot aşa de însemnate. La comună leafa luí era pe sfert dín cât íi oferea statul. Adevărat că el mai câştíga bíníşor dín jalbele oamenílor, fííndcă lucra mai íeftín, mai repede şi chíar mai bine ca notarul, dar veníturíle acestea atârnav de un fír de păr; o íntervenţie energícă dín partea notarului putea să í le taie scurt şi pentru totdeauna. Pe urmă, la comună, n-avea níci drepturí la pensíe şi níci ínaíntări în leafă, cum ar avea la stat, unde ínspectorul íi mai făgăduía să-í socotească şi aníi ce-í servíse până atunci, adică vreo şaptesprezece... S-a frământat şi s-a gândít mult Herdelea, s-a sfátuít şi s-a certat cu dăscălíţa, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prílejul de a se mai scutura puţín de sărăcie. Când şovăírea îl rodea mai apríg, s-a pomenít cu o scrísoare de la ínspectorul Cernatony. O păstrează şi azí, ca un document de nepreţuítă valoare. Scrísoarea aceasta l-a decís. Iată ce-í scría ínspectorul: „Iubíte Herdelea, doresc să am răspunsul precís, în trei zíle. Țín mult să te numesc pe dumneata la Prípas. Salutări cordíale. — Cernatony“.

În Prípas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldíoara. Când s-a înfííntat aici şcoala statului, comuna s-a însărcínat să dea un local potrvít şi o grădínă pentru pomícultură. Cu vremea statul promítea să clădească o şcoală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învăţătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoít să cheltuíască dín buzunarul luí spre a se repara o casă ţărănească în care să se poată adăpostí mai omeneşte. După un an, ţăranul, şíret, văzându-şi bordeíul schímbat într-o căsuţă arătoasă, a desfăcut contractul de închíriere şi s-a mutat el într-ínsa. Învăţătorul a trebuit să rísípească alţi baní, cu altă casă, unde a păţít la fel... Atunci, fííndcă statul níci nu se mai gândea la şcoala cea nouă, Herdelea a luat o hotărâre mare. Pentru grădína de pomícultură comuna oferíse un loc de-al bí-

sericíi, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învățătorul s-a apucat de și-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe atunci erau prietenii foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămâne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei și a bisericii pentru râvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gând nu i-a trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfântă ca orice hârtoagă. Mai târziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zâmbet ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă.

Cu cât se răceau legăturile între dâșii, cu atât învățătorul simțea mai mult amenințarea. Și, parcă înadins, împotriva eforturilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor sporeau zi cu zi. Își mai vorbeau, căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gândea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa când ruptura va veni totuși odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putință să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atâția ani de zbuciumări. Și aceasta tocmai acum când fetele au ajuns ca azi-mâine să le ajute Dumnezeu să se mărite și când toată zestrea și nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără nimic, oricât ar fi ele săracuțele de frumoase și de istețe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile acestea materialiste” — cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simțea bine toată familia și tocmai din pricina aceasta ura împotriva preotului creștea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, ațâțată parcă de mâna soartei. Cu cât îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atât își aduceau mai des aminte de atârarea lor de dânsul și cu atât aceasta îi infuria mai avan pe toți. Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări și cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meșteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „pămătuful” i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănișorii rupti de la gura copiilor, sau dacă

într-o bună zi Herdelea ar închide ochii şi i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopţile tuşeste ca un buhai şi a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar... Şi, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veşnic în lacrimi multe care pe învăţător îl înduioşau, iar pe Titu îl energizau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspiraţii poetice şi se văita că nu poate „lucra” de atâta gălăgie fără rost...

Tocmai în vremea aceasta, când frământările se înăspreau, a picat un peştitor în casa Herdelea. Era aşteptat şi totuşi a stârnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Sângeorz, cu prilejul unui bal săptămânal, unde se dusesse întovăraşită de Titu, Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pîntea. Tânărul mai avea un an până să iasă preot şi a îndrăgît pe Laura foarte mult. Prin şaptezeci şi nouă de scrisori şi cărţi poştale ce i le-a trimis pe urmă, şi-a dezvoltat încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumuseţea, blândeţea, cultura aleasă şi celelalte calităţi, descoperite de dânsul dintr-o singură ochire, dar aşa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile şi atâta hârtie până să le înşire pe toate. După întâile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întâmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armaţia, care-i făcuse curte vreo doi ani şi începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce şi-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rând, sîlînd-o să-l smulgă din suflet, deşi cu durere. Îndoielile i le-a risipit Titu cu o povaţă înţeleaptă: poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teologului George Pîntea douăzeci de scrisori şi douăzeci şi trei de cărţi poştale ilustrate, în care s-a dat la puţin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deşi abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase şi nu putea admite că, după o cunoştinţă de câteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi. „Iubirea e un lucru gîngaş — zicea ea melancolic — şi se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite.” De Pîntea îşi aducea

amînte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dînsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisorî, a făcut cunoștința unui tânăr înalt, sfîos, delicat și frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întâia oară la balul studenților, în Armadia; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru orî, în vacanța Paștilor de zece orî, iar acum, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Dîn întâlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atât mai prețioasă pentru Laura, cu cât Aurel se mulțumise numai să-î strângă mîna ceva mai puternic și să-î apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică „te iubesc dîn fundul inimii”.

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a lîmpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pîntea au început s-o plîctisească. I se părea că îi pătiază dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-î da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paști că Pîntea îi bate capul cu răvașele de iubire. Aurel cunoștea bine pe Pîntea de prin liceu, s-a zăpăcit și a zis tulburat:

— Pîntea, mă rog, e un băiat tare cumsecade... tare... tare...

Laura a înțeles că trebuie să-l doară descoperirea aceasta și nici nu i-a mai pomenit de dînsul, iar cînd Aurel o întreba, răspundea cu o îndiferență zdrobitoare, dîn care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor...

Bătrînii însă nu cînsteau deloc sentimentele Laurei. Văzînd scrisorile dîn ce în ce mai aprînse ale teologului, întâi se gîndiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pîntea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cât se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta dîn ce în ce mai des dăscălița.

— Ei, Doamne, unde-î norocul s-o ia un fecior așa de seamă! adăuga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gândurile bătrânilor, mai ales că veneau totdeauna după tânguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutatea vieții, fără număr, despre vremile materialiste... Când ajungeau la „vremile materialiste“, fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plângea, blestema, se închidea în salon și, mângâindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghíghí, care adora pe soră-sa, rămânea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, până ce sfârșea și ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai bocească puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Píntea și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel...

Scrisoarea a optzecea a lui Píntea însă, sosită la câteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în biserică, era adresată bătrânilor și cerea pentru totdeauna mâna drăgălașei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvântul fericii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuși în post-scríptum, unde spunea: „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine și indiferente. Prea Sfínția sa episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmár, așa încât vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele.“ Aceasta însemna, níci mai mult, níci mai puțin, că Píntea dorește să ía pe Laura fără zestre.

— În sfârșit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zící, nevestică?

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lăcrimă dascălita, mestecând mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învățătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă și plecă mândru la Avrum după rachiu, dar și pentru a-í împărtăși bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atât de cumplită că, până ce a ieșit Herdelea, n-a putut scoate níci o vorbă. Când însă s-a dezmetícit, í s-a părut că vede deodată pe Aurel prívind-o trist și cu ímputare. Ochii í s-au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Níci să nu vă gândíți că am să-mí leg víața de un...

Ghíghí, care aștepta doar să deschídă Laura focul, a sărit numaídecât să lămurească dăscălítei că măritíșul acesta ar fí o nenorocíre nemaípomenítă, pentru că Laura urăște pe Píntea, pentru că Píntea e maí míc decât Laura...

Doamna Herdelea se uítă la ele mírată. Dar când a înțeleș, a ízbucnít ca o leoaícă:

— Apoi credeți voi că are să vă lase cíneva să dați cu pícíorul norocului?... Că vouă vă arde de nebuníi și de blestemății, în loc să vă maí gândíți și la greutățile cu care ne zbatem... Mâine-poímâine e și nebuna cealaltă de măritat... D-apoi zestre de unde credeți să luați?

— Eí, parcă toată lumea-í ca Píntea, să se uíte numaí la zestre! zíse repede Ghíghí.

— Mă mír că nu ví-í rușíne să mínțiți cu atâta sfruntare... Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteți umbla după caí verzi pe pereți... Vă închípuíți că oamenii de treabă se uítă la síndrofíile și la luxurile voastre... Alta ar fí sărit cu amândouă mâíníle, tícăloaso, și ar mulțumí lui Dumnezeu că í-a trímís acasă norocul! Tu umblí după mofturí și drăcíi... Obraznícó și nerușínato!...

— Poți să mă ocărăști cât vrei, dar nu mă mărit! repetă Laura cu o líníște trístă de martíră, care pe maícă-sa o ínfurí și maí rău.

În odaía de alături Títu, smulgându-și mereu părul pentru a stoarce dín creíerí o rímă, răcní deodată desperat:

— Aveți să mă-nnebuníți cu atâtea țípete! Am ajuns să nu maí pot lucra níci zíua, níci noaptea... ímí zdrobíți víítorul cu gălăgia!

Când se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felícítase și se însărcínase să vestească tuturor că domníșoara Laura se mărită, auzí dín ulíșă cearta.

— Uíte ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uíte și bucură-te și mănânc-o fríptă! îl întâmpínă dăscălíța. Dumneaeí nu vrea să se mărite cu un bíet popă, auzí? Domníșoareí íí trebuíe doftorí, baroní, poate chíar un împărat!...

Laura nu spusese că nu-í trebuie popă, dar doamna Herdelea í ghicise gândul. În sufletul ei fata íşi zísese de multe ori că între un doctor şi un popă e o deosebire ca între cer şi pământ, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pământul. Părerea aceasta a avut-o înaintea de a cunoaşte pe Aurel, iar acum devenise convîngere.

Cearta se înăspri aşa de rău, că Títu fu nevoit să renunţe la munca poetică şi să asculte discuţia din ce în ce mai aprinsă. Bătrânii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o puşlama care-şi pierde vremea făcând curte Laurei, fără să-í treacă măcar prin mînte s-o ía de nevastă; şi chiar de ar fi om de treabă şi ar avea gânduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decât peste vreo cîinci ani, când va termina studiile, dacă le va termina, şi încă şi atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-í vor putea da nimic, íi va întoarce spatele repede-repede. Pîtea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenţii, sincer şi cînstît, dispus s-o ía chiar fără cămaşă, fiindcă o iubeşte aievea. Dacă Laura se va codi şi va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrîni fată mare ca şi domnişoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cîncizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le peţească, deşi ele au la spate mîişoare multe. De altfel Laura are vârsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veşteji şi a se urâţi. Învăţătura şi frumuseţea nu-ţi folosesc nimic, dacă n-ai mînte să prinzi norocul când îţi pîcă... Laura, sprijinită vîguros de Ghíghí, descria în culorile cele mai negre pe Pîtea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plîngea şi iar declara c-ar trebui să fie smîntită să-í îngroape tîneretea alături de o stîrpitură de om pe care-l urăşte tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închîna şi se jura că mai bine moartea decât Pîtea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înaintea de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbaţi şi nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decât o simpatie nevînovată şi nici prin gând nu-í trece să fie vreodată soţia lui...

Títu, deşi rugat în mai multe rânduri să-şi spună părerea, tăcea ca un filósof. Pe la miezul nopţii însă, văzând că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amânare:

— Destul acuma!... Haidem la culcare! V-aţi certat destul, mai lăsaţi şi pe mâine!

Totuşi sfada, ca o lumină ce moare, mai pâlpâi, când mai moale, când mai puternică, până când Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghíghí, răcnind:

— Marş, neruşinatele!... Marş, netrebnícilor...

Títu oprí căderea pumnului, luă blând pe fete de spate şi le petrecu în salon, unde era patul lor, mângâindu-le că dreptatea este de partea lor şi că bătrânii nu pricep năzuinţele idealiste. Pe urmă se întoarse şi spuse grav părinţilor:

— Aveţi dreptate, ce mai calea-valea, şi v-aţi gândit foarte bine... Eí, dar ce vreţi? Sunt tînere şi fără mîinte... Parcă ştiu ele ce vorbesc?... Parcă ştiu ele ce-s greutăţile vieţii?...

3

Vremea se posomorâse. Toamna bătea la uşă, stăruitor. Hortalul se pleşuiea mereu. Ici-colo, se mai înălţau clăiţe de fân sau stoguri de paie, pe care însă ţăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spîntecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre şi lucioase, păreau nişte rări deschise pe un trup îmbătrânit.

Cu cât trecea vremea, cu atât neliniştea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca şi când şi-ar fi pus în gând să se îmbogăţească într-o clipă, să scape de orice grijă şi mai ales de orice râvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o roboteală de o vară întreagă pe la alţii, rămânând chiar în urmă cu pământurile lui, s-a ales cu vreo sută de zloţi. Urmând aşa nu va face nici un pas înainte.

Zvârcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana şi pe Vasíle Bacíu, şi-l întărau. Se simţea înfrânt şi neputincios, iar simţământul acesta îi aprindea sângele şi-l umplea creierii

de planuri şi hotărâri care de care mai năzdrăvane. Totuşi nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu şi nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaştri îi mulcomeau zbuciumarea. Râdea însă când îşi amintea de făgăduinţa lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit şi câteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viaţă... Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelă. Şi îndată ce zicea așa, se pomenea cu gândurile după Ana...

În curând Zenobia află că Florica, împreună cu măică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap, tot parcă nu s-ar fi supărat atât de rău. Veni acasă galbenă şi se răstii la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mîreasă, afară de Florica vădanei lui Maxim, n-ai găsit câtui satul de mare?... Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înţelese îndată şi se înfurie, dar nu de cele ce răspânda Florica, ci de mânia Zenobiei:

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăşti şi dumneata?

Zenobia însă nu-l slăbi până ce peste câteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetaşu sări în ajutorul femeii, ostoiindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieşi în uliţă să se vaite şi să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

— De ce mi-ai mâncat şi mi-ai băut pământurile, hodorogule?

Glanetaşu, cu nişte ochi foarte trişti, răspunse jalnic:

— Acu ce să-ţi mai fac, omule, şi ce să-ţi dau, dacă n-am? Sufletul din oase să-ţi-l dau?... Iacă, ţi-l dau!...

Auzindu-l, Ion răcni şi mai proclat:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decât să fiu batjocura oamenilor!...

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întâlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidoviţa. Prîmprejur nici tîpenie de om. El a oprit-o şi a luat-o de mână, iar ea a început îndată să plîngă

cu hohote şi să-î împute că a părăsit-o. Ion vru s-o lîniştească, dar nu-î putu spune decăt:

— Lasă, Anuţă, fii lîniştită, că noi tot împreună... împreună... împreună...

Maí stătură un mínut, tăcutí, şi se despărţiră. Pe când însă fata se depărta cu aceeaşi deznădejde în suflet, Ion símţea o înviorare mare. Lacrímile Anei í-au încolţit în ínímă o încredere nouă. Íşi urmă calea maí sprînten şi atât de mulţumit că-í venea mereu să rîdă şi-şi zicea:

— De-acuma nu-mí pasă de nímíc!

Încă nu ştia ce va face, dar încrederea íi creştea întruna, schimbându-í parcă toată fiinţa.

Dín clipa aceea se símţi alt om, maí puterníc, maí îndrăzneţ, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nísam, rîdea, încât Zenobia, speriată că l-a fermecat cîneva, era cât pe-aici să-í descante de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzí însă că după atâtea săptămîni de când dînsul nící nu se maí uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasíle Bacíu. Ion se hotărî să maí aştepte. Încrederea în síne íi dădea puterea să pîndească lîniştit. În câteva serí văzu într-adevăr pe George întrînd în casă. Dar lampa rămînea aprînsă, ceea ce însemna că maí mult cu Bacíu sta de vorbă decăt cu fata... Aceasta íi sporea nădejdea. Nu maí era grăbít deloc... Cât va aştepta el, va aştepta şi Ana...

Trecea deseorí, parcă înadîns, pe lângă pămînturile lui Vasíle Bacíu. Le cîntărea dín ochí, se uita dacă sunt bine lucrate şi se supăra cînd vedea că nu sunt toate cum trebuie. Se símţea stăpînul lor şi-şi făcea planurile cum va ara fîneaşa cutare, iar cutare porumbişte cum va semăna-o cu trîfoí...

Într-o dímíneaţă mohorătă íeşi cu plugul să-şi ogorească şi el o porumbişte pe care la primăvară socotea s-o semene cu grâu. Vremea de ogorât era cam târzíe. Dar el, avînd o sîngură vacă, trebuia totdeauna să aştepte pînă ísprăvesc alţii, ca să maí poată împrumuta o vîtă să-şi muncească pămîntul.

Porumbiștea era îngustă, tot o rămășiță dintr-o tablă mai mărișoară, din care Glanetașu vânduse odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăș, de unde apoi a încăput în seama lui Símion Lungu. De altfel și acuma cele două delnițe erau despărțite numai printr-o brazdă mai adâncă și mai lată.

Ion oprí vítele cu plugul, pregătíndu-se de muncă. Ochií lui însă rătăceau mereu pe partea lui Símion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur câmpul era pustiu.

— Măcar o brazdă să-mí íau înapoi din pământul meu! se gândí deodată flăcăul, cu obrajií aprínși de o poftă nestăpânită.

Apoi repede înfipse plugul díncolo de hat, în petícul vecínu-luí, și porní să curme o nouă despărțitură. Lutul gălbui scârțâia, se răsturna lucíos, în bulgări asprí. Ion strângea dârz coarnele pluguluí, apăsa fierul adânc în trupul pământului și, cu pălăria pe ceafă și cu fruntea umedă de sudoare și de înfrígurare, îndemna blând și stăruitor vacíle care trăgeau dín răsputerí, încovoíndu-și spínarea.

După ce croí un hat nou și sfârși de arat câteva brazde dín delnița lui Símion, astupând hotarul cel vechí, flăcăul respíră adânc și ușurat. De acuma nu mai trebuía să se teamă. Iníma îi tremura de bucuríe că și-a mărit averea. Treí-patru brazde nu e mult, níci nu se bagă de seamă.

Pe la prânzíșor dădu drumul vítelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dímprejur, íar el se așeză să ímbuce dín meríndea ce și-o adusese, în tíhnă, mulțumít și cu gândul numai la brazdele noi... Când să ísprăvească mîncarea, văzu pe Símion Lungu venínd și dânsul ca să-și ogorească locul. Ion tresări.

— Are să bage de seamă, íși zíse cu un zâmbet nelíníștít.

Íntr-adevăr, Símion văzu că delnița í s-a îngustat și îndată începu să ínjure, deocamdată însă fără a se uíta íncoace, ca și când n-ar fí luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude și strângea cu mare gríjă fírímíturíle de pâíne în pânzătură, scuturându-le și prívíndu-le îndelung parcă cíne știe ce adâncít ar fí în gândurí. Numai când símți că Símion víne spre dânsul cu bícíul în mână, răcnínd și suduíndu-l de-a drep-

tul, numaí atunci înfăşură repede rămăşiţele de mâncare, le vârî în traistă şi se sculă în picioare.

Harţa se încinse íute. Ion se jura pe toţi sîntîii că a brăzdat hatul numaí pentru că nu se mai cunoaşte bine, dar că l-a tras în acelaşi loc. Símíon, ocărîndu-l, îl duse între delníţe, íí arătă că a íntrat ínadíns cu plugul în pămîntul lui, îl sílí să măsoare cu pasul, împreună, lăţimea locurílor şi, dín două în două vorbe, íí stríga:

— Jumătate delníţa mí-ai furat-o, tâlharule!

Ion, văzînd că nu-l răzbeşte cu vorba, începu să înjure şi apoi, ca să rămîna deasupra, se năpustí la Símíon cu pumníí.

Se bătură ca orbeţiií vreo jumătate de ceas, sfâşííndu-şi cămăşíle şi zgârííndu-şi obrajíí. Fííndcă nu era nímení să-í despartă, numaí osteneala íí mulcomí. Pe urmă se apucară amîndoi de lucru, ínjurîndu-se íntruna, toată zíua. Símíon Lungu se jură pe copííí lui că-l va trage în judecată şi nu se va lăsa pîna ce nu-l va vedea în temníţă, chíar de-ar şti că-şi cheltuieşte şi opíncíle, ca să-l ínveţe să mai íntre altă dată în locuríle oamenílor de treabă. Ion ínsă scuipă cu díspreţ, strígînd că lui níci de Dumnezeu dín cer nu-í pasă...

4

În fíecare seară famííia Herdelea dezbătea acum în toate amănuntele scrísoarea a optzecea. Ínvăţătorul voía să răspundă lui Píntea numaídecât, fata ínsă stăruía s-o lase în pace măcar pîna luní, căcí duminică íí vín príetenele dín Armadía şi nu vrea să fíe supărată. Dar pîna luní mai sunt atâtea zíle — nu se poate íntârzía răspunsul íntr-o chestíe aşa de mare. Ş-apoi ce au a face príetenele eí cu răspunsul lui Píntea? Dímpotrívă, ar trebui să fíe mîndră că are un peţítor de seamă şi în curînd se va mărita... Aceasta exaspera pe Laura atît de rău, íncît amenínţa că, dacă vor sufla o síngură vorbă fetelor despre obrăznícía lui Píntea, ea ímedíat se va arunca íntr-o fîntîna... Amenínţarea eí ínsă revolta peste fíre pe doamna Herdelea,

care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne...

Totuși Laura rămase biruitoare. După atâtea lupte frământate în lacrimi, duminica mult așteptată sosi, duminica de care își atârname soarta...

Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată sâmbăta au muncit: trei feluri de prăjitură, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros până mâine și să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schimbat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor... Seara Laura a călcat rochia ei și pe a Ghîghîței, vârsând în același timp lacrimi îmbelșugate, căci bătrânii nici măcar acum n-au lăsat-o în pace cu Pîntea.

Duminică dimineața însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriasse toată săptămîna, încetase peste noapte. Un vînt aspru zbicise frumos șoseaua, iar spre amiază soarele tomnatic scoase capul dintre nouri împrăștiînd căldură și voieșie.

Până după-prînz Laura și Ghîghî fierbeau de emoție. Mereu așezau câte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, și Laura întreba din când în când, îngrijorată, pe Ghîghî:

— Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie?

— Am o presimțire sigură că vine, răspundea Ghîghî foarte serioasă.

Laura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de Aurel.

Sîndrofiiile se țineau în fiecare duminică, pe rînd, la câte una din fetele „înteligenței” satelor dîmprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit și pentru care întâlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie și serata dansantă din februarie, organizate de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau distracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința tacită de a chema pe tânărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de duminica trecută că sîndrofia viitoare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îi făgăduise că va veni negreșit; deoarece însă de atunci nu l-a mai văzut din pri-

cîna ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat și nu va veni, ceea ce ar putea stârni printre fete vorbe felurite și neplăcute...

Pe la trei după prânz, Laura și Ghíghí se așezară în cerdac în așteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă câteva clipe. Sîmțea nevoia să-î comunice obrăznicia lui Pîntea și să-î ceară o povață. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvânt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor...

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lângă Râpile Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, rîzînd și tîndăliînd. Laura și Ghíghí le ieșiră înaintea, se îmbrățișară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braț și sosiră cîrîpînd în curte. Herdelea, care citea între pomii o gazetă veche, se coborî galant și le primii cu glume bătrânești, încât toate izbucniră în rîsete zgomotoase. În pridvor dăscălița boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă și soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mâna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zâmbească și fără să răspundă întrebărilor obișnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiiile, întâi pentru că în tinerețea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, și apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilă în fața oglinzii dintre ferestre, potrivindu-și care o buclă răzvrătită, care o sprânceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuță la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în același timp, fredonau, rîdeau... Când se mai potoliră, Ghíghí dispăru să vadă de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum se înțelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colț, locul de onoare în casă, ședea Elvíra, fiica doctorului Fílipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte și cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? întrebă Elvíra cu o ușoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Títu și suferea fiindcă Títu n-o lua în seamă și făcea curte Lucreției Dragu.

— Nu-í acasă, Elvírícă dragă, răspunse Laura cu o părere de rău dín care se vedea că ea íi cunoaște și-í împărtășește suferínța. Ștíí, el lucrează foarte neregulat, iar când íi vîine ínspirația are nevoie de líníște absolută, altfel e nenorocít. Așa a plecat și acuma pe drumul cel vechí, spunându-ne că a príns o ídee mínunată pe care trebuie neapărat s-o scríe... Dacă veneați pe-acolo, poate că-l íntâlneati...

— Ce rău ímí pare că n-am venít pe drumul cel vechí! oftă Elvíra melancolică... Am fí văzut pe poetul nostru lucrând!

— Eí, vedeți? Nu v-am spus eu că-í maí frumos pe-acolo? íi ímpută Margareta Bobescu, fata unui funcționar de la Banca Aurora, o brună ínaltă, mlădioasă, drăguță, cu sprâncenele ínnegríte, foarte pudrată și cu buzele vopsíte roșu-foc. Pentru că se sulímenea și umbla cu rochií de mătase, toată Armadia zicea că-í lîpsește o doagă.

Fetele profesorului de límba română Spătaru erau maí urâte, dar foarte bune și símpatíce. Elena, maí ín vîrstă, dar mícuță ca un copíl, foarte blondă și cu părul buclat, se tînguía și se rușína veșnic că e o stârpítură. Sora sa maí tînără, Alexandrína, era ínsă ínăltuță, cu buzele cărnoase și nasul gros, cu míscări băiețești și vestítă de mîncăcioasă.

Când íntre Ghíghi cu tava încărcată, Alexandrína se repezí ca un tîgru și ínghíți o prăjítură, mormáind apoi cu gura plínă:

— Sunt lată de foame!

— Drína, nu ți-e rușíne? o dojení Elena căreía íi plăcea să treacă drept cea maí seríoasă díntré toate prietenele.

— Las-o, Leníca, te rog dín suflet! íntervení Laura. Maí ía, Alexandrína, dacă vrei să-mí fací plăcere!... Că doar pentru voí le-am făcut!

Ín curând toate se pomenírá cu țești le ín mână, sorbínd cu poftă dín cafeaua cu lapte și ímbucând dín prăjíturile gustoase. Círípírile ínsă nu íncetau o clípă, fíecare căutând índeosebí să povestească ceva spírítual ca să facă pe celelalte să rîdă. Numái Sílvia Varga tăcea parcă í-ar fí fost scumpă vorba. Dar ea așa era totdeauna, cam mândră, fííndcă toată lumea știa că are zestre mare...

Cu o repezićiune uímítoare convorbírea aluneca de la un subíect la altul. În câteva mínute trecură în revístă tot ce s-a întâmplat maí de seamă în Armadía de la ultíma lor întâlníre până azi. Bârfírá pe fetele şi tineríí care nu erau dín cercul lor, stăruínd maí mult asupra Lucreţíei Dragu, căreia íí ímputau că e prea cochetă şi că a început să îmbătrânească şi să se ofílească; numaí în prívínţa vârstei ei s-au încíns controverse maí îndelungate, Elvíra susţínând că trebuíe să albă vreo treízecí de aní, iar Sílvía Varga, care era în legăturí maí puţín încordate cu ea, declarând că n-are maí mult de douăzecí şi doi. Laura întíndea înadíns díscuţíá despre Lucreţíá, spre a face pe placul Elvírei...

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu maí venea. Ce-o fí păţít? S-o fí supărat poate? Fel de fel de întrebări o chínuiau. Íşí găsea síeşí víní închípuíte cu care l-o fí máhnít, apoi iar îl muştra în gând pe el pentru că nu se ţíne de cuvânt... Trímíse pe Ghíghí de câteva orí în curte, să vadă dacá nu se apropíe, dar într-ascuns, să nu bage de seamă ínvítatele. Se cutremura când soră-sa, întorcându-se íí făcea un míc „nu” dín cap. În cele dín urmă fetele í-au símţít nelíníştea şi Elvíra, în temeíul íntímítăţíí lor, a întreat-o chíár, în taínă:

— N-ai ínvítat pe Aurel?

— Ba da... Íl aşteptam, dar nu maí ştíu... Oh! şoptí Laura cu ochíí înlăcrímaţí, şi Elvíra íí răspunse cu o prívíre plínă de mângâiere şi compătímíre.

Maí târzíu Laura începu să íasă ea însăşí în cerdac, să se uíte cu íníma strânsă spre Jídovíţa, de unde trebuía să sosească Aurel. Dăscălíţa, dín ce în ce maí ursuză, mereu o cícălea că „nu maí pleacă nebunele astea?”

În sfârşít fetele se pornírá să vorbească despre líteratură, ceea ce ínsemna că au sleít toate subíectele maí de seamă. Ghíghí, care ştía pe dínafară toate poezííle lui Emínescu şi pe ale lui Coşbuc, se oferí să declame fíecăreia câte o strofă care í se potríveşte maí bíne. În vreme ce Ghíghí stârnea veselía tuturor, Laura íeşí iar în prídvor. Símpţea cum o năpădesc lacrímele şi trebuí să facă o sforţare grea să se stăpânească. Íşí rezemă

brațul de un stâlp al cerdacului și-și culcă pe braț capul tulburat de gânduri dureroase. Stând așa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cântat, care-i străpunse inima. Își aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoție. Pe o bancă, sub pomii, alături de Herdelea, ședea Aurel. Într-o clipire fata fu lângă ei.

— Erai aici și nici nu ne-ai dat de știre, domnule Ungureanu! Îi zise întinzându-i mâna cu o imputare cochetă. Toate fetele te așteptau... Nu ești deloc drăguț și sunt supărată pe dumneata...

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roșindu-se și bâlbâind:

— Am stat puțin de vorbă cu domnul învățător.

Laura avu o tresărire. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pîntea? Se uită cercetătoare la Herdelea care zâmbea șiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surâs slăbit și caraghios... „I-a spus!” îşi zise ea încruntându-se o clipă la Herdelea. Dar apoi își adăugă: „Nu-mi mai pasă! Bine c-a venit! Am să-i explic eu!” Și înfășură pe Aurel într-o privire caldă, dragăstoasă, chemându-l:

— Acuma vino, nu mai întârzie! Ești așteptat!...

Aurel Ungureanu era un tânăr de vreo douăzeci și trei de ani, băiatul unui țăran înstărit din Teaca, cu fața osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu niște mâini mari și palme veșnic umede, cu mișcări stângace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutând să se arate bine crescut, îmbrăcat bine, dar haïnele stând pe el parcă ar fi de căpătat. Își petrecea toate vacanțele prin Armadia, unde mamele ambițioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru când va ieși doctor...

Toată sindrofia îl primii cu însuflețire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, având grijă să-i pună smântână de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare: data „balului din octombrie” a fost amânată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajați până atunci în alte părți.

— Chiar azi am trimis invitațiile cu poșta... Toată ziua am scris adrese, de aceea am și întârziat... Mă gândisem să aduc

chiar eu invitația dumneavoastră — adăuga către Laura —, dar pe urmă mi-am zis că-î mai potrivit să vie prin poștă... mai oficial...

— Mai bine făceaî dacă o aduceaî... Cel puțin am fi văzut programul!...

Aurel, ca „aranjor“, le destăinuî toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguț, medicinistul profită de ocazie și le ceru să-î rezerve fiecare câte o tură de vals, cel mai puțin. Propunerea produse mare emoție. Elvira hotărî:

— Eu zic așa: întâia tură să ți-o dea Laura... Tu vrei, Laura dragă?

— Dacă credeți voi? se roși Laura bucuroasă.

— De asemenea și cadrîlul al doilea...

Când auzi de cadrîlul al doilea, adică al îndrăgostiților, Laura se îmbătă de fericire și răspunse doar cu o înclinare din cap plecaciunii studentului... Elvira împărți tuturor cu dreptate câte o tură, iar fetele, în semn de mulțumire, îi opriră ei cadrîlul întâi, cu condiția să aibă vizavi pe Laura...

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! curmă Elena planurile ce se înșirau nesfârșite asupra toaletelor, dansurilor, cavalierilor...

Se urniră deodată cu toții. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămâne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeți departe că acuși se întunecă! strigă Herdelea după Laura și Ghîghî care porniseră să-și întovărășească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicîndu-î dorința, căutau să se depărteze cât mai mult.

Mergeau alături, cu pași leneși, vorbînd de lucruri indifereente, în care doar câte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simțirile lor. Studentul își imputa că, după o curte sânguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată.

Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicându-și că nu-mai nerozii pot să fie atât de lipsiți de mândrie bărbătească. Laura, mai ales de când cu scrisoarea ultimă a lui Pîntea, avea nevoie de o dovadă a iubitii lui, care să-i umple inima și să-i lîmpezească așteptările... Cu toate acestea n-aveau curajul să-și deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grăul de toamnă și cel de primăvară și ea îl asculta strălucitoare de mulțumire.

Celelalte fete le-o luaseră înaintea cu vreo sută de pași, gălăgioase, vesele de răsunau câmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă și mai lungă, care le acoperi. „Acu-î acu!” se îmbărbăta Aurel frecându-și mâinile.

— Iată-ne singuri... singuri! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopsește nourii, ca într-o baie de sânge...

— Da... minunat... e... e... bâlbâi tânărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roșu din care nu se mai vedea decât o geană furioasă. Priveau cu atâta încredere ca și când de lumina aceasta ar atârna toată fericierea. Laura, copleșită de emoție, își lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într-o așteptare dureroasă, cu pieptul frământat. Și Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărțiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amândoi. Se opriră o clipă rușinați și apoi porniră iar înaintea, tăcuți, mai nemângâiați și mai nedumeriți.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigând întruna:

— Lăsați-mă în pace, vă rog!... Vă rog!... Am de lucru... N-am vreme de prostii!...

Ceata își urmă calea, lasând pe Titu în marginea șanțului, așezat pe o lespede de piatră, cu ochii când spre cer, când spre Pădurea Domnească din față. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poezii.

Acuma Aurel întindea pașii ca și când i-ar fi fost rușine să mai rămână în urmă. Același sfială se încuibase și în sufletul

Laureí, care însă se îngrozea la gândul că vor ajunge la Jíдовіța, se vor despărți și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atât de îndoită... Sărutarea, în loc să le împrumute îndrăzneală, coborâse un zíd de neînțelegere între dânșii.

În apropiere de Jíдовіța, ca din senín, Laura îi zise:

— Știi că Píntea m-a cerut mâna?

— M-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh! Ai știut și totuși ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimântată de ceva ce-i zguduia înima din temelii.

Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor:

— Píntea e un băiat foarte bun, foarte... foarte...

Voia să mai adauge cine știe ce, întâlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de câteva ori „foarte... foarte...” Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui: și totuși nu putea crede. Se uita la el căutând măcar în ochii lui, în înfățișarea lui, ceea ce așteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai lîmpede. Și apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile... Mergea tăcută, împovărată de gânduri amarnice, fără să mai simtă pământul sub picioare. Apoi se oprí și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Vasăzică crezi că...?

Tânărul plecă ochii în pământ, rușinat, și răspunse ca un vinovat:

— Cred că...

5

Títu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întâlni cu „gâștele” care-l plătiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mîntise că i-a venit o idee. Se hotărâse numai să se ducă în Armadía, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Își zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avânturi. Gândindu-se însă la Lucreția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprít

s-o toarne într-o formă poetică și apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei inimii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvârcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hârtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o și mereu se împrăștiă când se cobora în vârful creionului... Sosirea găștelor apoi i-a spulberat din creierii tot ce începuse să se cristaliceze, așa că trebuî să-și înceteze curând sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorât, cu gândul să-și aducă surorile acasă, dacă s-ar întâmpla să nu le însoțească Aurel, cum obișnuia.

Deodată, între niște tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stînsese ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, își zise dânsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaționale ungurești, trântită pe un paradiesu vechi de-al soțului ei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blând, în singurătatea aceasta amețitoare! declamă dânsul patetic, aprinzându-și închipuirea și grăbindu-și mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declarație categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De șapte luni, de când o cunoștea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decât tot-mai de două ori, și încă și atunci numai la repezeală, fără să albă vreme să-și deschidă inima. Niciodată n-a nimerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o însoțească singură măcar până în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deși ea îi spunea că are obiceiul să hoînărească pe câmp, cu câte o carte în mână — ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întâlneau de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfură cu deosebire de când notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că „Titu e un tânăr foarte simpatic și bine crescut”.

Apropiindu-se și văzând că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.

— Te căutam, îi zise domol, strângându-i lung mâna.

— Te așteptam, răspunse ea privindu-l galeș.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obraji de păpușă, cu născiorul obraznic, cu niște ochi visători și leneși, cu forme

mlădioase şi plinuţe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea fiinţa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l dispreţuia, fiindcă era ovreu şi beţiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o ținută lămurită, mângâindu-se doar cu gândul că şi-a greşit de la început viaţa, când s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepţiile; şi deoarece nu-i ieşise în cale nici una mare, se mulţumea chiar cu iubiri mai mărunte şi mai variate. Acuma se gândea deseori la Titu. Stângăciile lui i se păreau poetice şi o transportau în vremea dinainte de a cunoaşte pe Lang. Îi era drag văzându-l cum o soarbe din ochi, simţind cum îi tremură buzele când îi sărută mâna...

Se priviră un răstimp, ea stând întinsă pe o rână, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mână, tulburat, cu patima pânditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mângăiau obraji femeii, îmbujorând-o.

— Nu-ţi place să stai lângă mine, coala? îi zise Roza, arătându-i un colţ din haîna pe care se tolănea.

Titu se așeză repede, zăpăcit de emoţie, murmurând:

— Nici nu-ţi închipuieşti cât mă faci de fericit!...

— O, o, nu cumva ți-ai pus în gând să mă ucizi cu o mărturisire? zămbi ea de-abia mișcându-și buzele pline, foarte roșii, dintre care albeau dinții mici și lucioși.

Tânărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare și șopti pierdut:

— Mă ești dragă... Te iubesc...

Apoi cu o mișcare bruscă, bîruitoare, îi luă capul în mâini și-i sărută buzele prelung, sălbatic, ca și când ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închiși, întinzând puțin gâtul alb, decoltat. Stătură câteva clipe astfel, pe urmă Titu își trecu brațul pe după mijlocul ei și o strânse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprînse ușor din înlanțuirea lui pătimașă și, potrivindu-și părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Eí, dar ştií că eşti îndrăzneţ de tot, mícule? Nu te cre-deam aşa de îndrăzneţ...

Títu simţi un val de sfíală cuprínzându-í ínima, dar pasi-unea îi descleştă límba:

— Te íubesc nebuneşte! De când te-am văzut întâia dată te port în suflet ca pe o comoară nepreţuită. Şi níciódată n-am avut prílejul să ţi-o spun. Şi níciódată n-ai vrut să vezí cât de mult te íubesc...

Femeía îl ascultă un mínut încântată. Mărturisírea lui stângace şi teatrală în acelaşi timp îi dădea níşte fíorí fecíorel-nící. L-ar fí ascultat astfel o zí întreagă, dar îi era teamă că nu-l va maí putea stăpâni. Se sculă decí în pícíoare, vorbíndu-í cu aceeaşi căldură patetică:

— Am văzut şi te-am ínţeles de mult. Totuşi, trebuie să fíi cumínte... cumínte, cumínte! Auzí? Altmínterí nu te íubesc deloc...

Îl amenínţă drăguţ cu degetul, iar el îi apucă amândouă mâiníle şi le acoperí de sărutări.

— Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezí ce târziu e, urmă Roza feríndu-se mereu de stăruínţele lui.

Se însera. Întunerícul cobora atât de grăbít, parcă de te-ai fí uítat maí bine, l-ai fí văzut cum se îngroaşă... Títu rídică par-desíul, îl scutură şi întovărăşí pe doamna Lang până la margí-neja satului.

— Ce-ai zíce dacă te-ai pomení, într-o bună noapte, pe neaşteptate, cu míne în casă? întrebă dânsul la despărţire, líníştít, strângându-í braţul.

— Mí-ar face plăcere şi... ţi-aş da un ceai cu rom mult, răspune femeía râzând. Numaí dacă bărbatul meu nu s-ar împotríví...

— Dar dacă Lang n-ar fí acasă? stăruí Títu ínfígându-şi prívírea lacomă în ochíi eí.

— O, atunci... atunci ar trebuí să fíi foarte cumínte, altfel m-ai supăra! murmură Roza cu un zâmbet íspítitor şi supus.

Títu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzând pașii ca să ajungă din urmă pe surorile sale și mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cișmeaua Mortului însă întâlnește pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gânditor, în mers șovăitor.

— Da ce-î, Ioane, de tîndălești așa? Îi strigă Títu voios. Ai băut ceva, ori nu ți-s toți boii acasă?

— Apoi, domnișorule, îmi chibzuiesc și eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoțând pălăria și încercând să zâmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Câteva stele mari clipeau aprig luptînd cu întinericul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca niște scînteii împrăștiate de un vînt năprasnic. Din urmă Pădurea Domnească vîjăia înăbușit, parcă și-ar fi stăpînit mânia, iar în față șoseaua cenușie fugea printre șanțurile negre, pierzându-se repede pe după cotiturile de dealuri...

— Așa, se vede c-ai auzit și tu? Zise Títu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-î scriitor la judecătorie în Armadia... E adevărat, Ioane! Símion Lungu te-a pîrît că l-ai bătut și că i-ai sfeterisit nu știu câți stîneni din porumbiștea...

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui! Întrerupse flăcăul nepăsător, scuipînd ascutit, în semn de dispreț.

— Ce să-l drăcuiești, Ioane, că nu-î de glumă! reluă Títu întărit puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță!... Că Símion ca Símion... cu el te-ai fi învoit tu omenește. Dar s-a pus și popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare... El i-a făcut pâra lui Símion și s-a pus martor... Nu știu ce are cu tine...

Ion scuipă iar, își trase pălăria pe ochi și tăcu. Auzise și el ceva din toate acestea. L-au intrat pe-o ureche și i-au ieșit pe cealaltă. I se păreau fleacuri față de cele ce se dospeau acuma

în sufletul lui. Bătaia cu Símíon nu stârnise în sat mare vâlvă, căci Símíon era o fire arțăgoasă, gata veșnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pământurilor erau mai dese chiar decât certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pe la cârciumă... Ion însă era atât de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deșteptaseră lacrimile Anei, încât parcă veșnic umbla prin nourí. Símtea totuși nevoia unui îmbold care să-i lîmpezească gândurile și să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aștepte neprîpît, convîns că trebuie să vie de undeva. Și fiindcă de câte ori își sfărâma mîntea singur să-și găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorâte — căuta să nîci nu se mai gîndească la ceea ce va trebui să se întîmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuielile și să-l înfurie.

— Lasă-î, domnișorule, că de data asta nîci capul nu mă doare, făcu dînsul, ca și când vorbele lui Títu i-ar fi crestat lîmba.

Títu, crezînd că flăcăul se sfîește să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprîns:

— De ce să-î lași, Ionică? Orî ți-e frică de popa?

— Ba nu mî-e frică nîci de Dumnezeu, dacă mî-î sufletul curat, domnișorule!

— Nîci să nu-ți fie, că om mai urâcios ca Belciug nu se află sub soare!... Cîinos la suflet și viclean ca dracul... A început să mă scârbească de cînd am văzut că-și pune mîntea cu flăcăii și-și vîră nasul în sfezile voastre...

Într-adevăr, pînă deunăzi, Títu, singur din toată familia, pîrtînise pe preotul Belciug. Chiar cînd pîrîntîii lui se mai cíorovăiau cu dînsul, prietenia lor rămînea neatînsă. Popa îl lua cu trăsura orî de câte orî se ducea în Armadia sau la Bîstrița și trageau câte un puî de chef, ocărînd împreună pe ungurî, căci Belciug era mare naționalist, deși nu se prea arăta a fi, de frică să nu-și piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rîndul oamenilor... Înverșunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Títu. Mai întâi i se părea nedreaptă și nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu

pornea de la dânsul. Pe urmă Ion îi era tot atât de drag pe cât îi fusese Belciug. Mândria flăcăului, istețimea și stăruința lui de a împlini ceea ce își punea în gând, voința lui încăpățânată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărâse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsisese momentul potrivit și mai ales curajul trebuincios. Acuma, față cu flăcăul, își vărsa toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s-o trântască lui Belciug. Îl mira însă și-l încurca înfățișarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu își curmă indignarea și întrebă iscoditor:

— Mă se pare mie că alte necazuri te mănâncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, își încrucișă brațele pe piept și-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întuneric, ca la pisici.

— Altele, domnișorule, bine zici, răspunse scurt și apăsător.

— Și nu-mi spui mie? se supără Titu. Să știți, loane, că m-ai supărat! Zău m-ai supărat...

Flăcăul își îndreptă sumanul pe umeri ca și când nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gândul că are să descopere cine știe ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Ha!i, spune ce te doare! Lute!... Ha!i!...

Stăteau în mijlocul șoselei, sub Râpile Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleașcă în trap grăbit. Se dădură amândoi la o parte, iar Ion își ridică pălăria, zicând „bună seara” necunoscuților din trăsură. Apoi, când uruiul roților se potolî, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnișorule!

Titu râse cu o vioaie decepționată:

— Asta îți-i supărarea?... Fugî d-ăci, loane, că râd și curcile de tine!

— Asta-î, domnișorule, și-î mare! Că badea Vasile nu mî-o dă și, dacă nu mî-o dă de bunăvoie, e rău de tot!...

— Nu înțeleg de ce te agăți tu de fata asta? E slăbuță și urâtică... Eu unul n-aș lua-o nici să mî-o cântărească în aur!

— Aşa-í, aşa-í, dar fără dânsa nu mai scap de sărăcie până-í Prut şi Síret!

— Aaa! făcu Títu după o pauză ce voía să tălmăcească gravitatea sítuaţiei. Aşa da, adevărat! E greu!

— Aşa-í? zíse lon mulţumít că şi domníşorul îi înţelege acum necazul. Învaţă-mă dumneata ce să fac şi cum să fac, că eşti om învăţat!...

Títu, în realitate, nu prea înţelegea nící încăpăţânarea lui lon de-a lua pe Ana, şi nící pe a lui Vasíle Bacíu de a nu í-o da. El vedea în amândoi níşte ţaraní deopotrívă de treabă, între care nu e nící o deosebíre. Dacă lon n-are avere, în schimb e mai dezgheţat şi mai harníc, ceea ce face uneorí cât o moşie. Deoarece însă roluríle de povăţuitor îl măguleau, se sílí să găsească un sfat bun care să-l rídíce în ochíi flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ţi-o dea de bunăvoie, trebuie să-l síleşti! zíse Títu după un răstímp de gândíre, nehotărât puţin, ca şi când ar fí vrut să vadă cum îi va primí lon vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în mínte í s-a deschís deodată o dâră lumínoasă care îi arăta lámurít calea. Oftă prelung, parcă í-ar fí căzut o povară uríaşă de pe ínímă. Rídící prívírea cercetător, ca un hoţ príns cu ocaua. Mulţumírea îl strângea de gât încât nu putu rostí nící un cuvânt.

— Potí să-l síleşti? Aí cum să-l síleşti? întrebă Títu, neînţelegând tăcerea lui.

— Pot, domníşorule! ízbucní lon aspru, cu amenínţare în glas.

Pornírá apói íar la drum, dar nu mai schímbară nící o vorbă până la poarta învăţătorului. Flăcăul nu mai símţea nící o nevoie de palavre zadarníce, când acuma ştia límpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numaí nerăbdarea să ísprăvească mai curând, să-şi ímplínească scopul. Títu tăcea fííndcă nu era sígur dacă povaţa lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dârz care-í răsuna mereu în ureche.

— Mulţumesc, domníşorule, că mí-aí deschís capul, zíse lon despărţíndu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărâre strălucitoare. Văzându-l, Tîtu simți un fior de spaîmă.

— la seama, loane, să nu dai cu oiștea-n gard! murmură dînsul zâmbînd zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnișorule, că-mi știu eu datoria! răspunse Ion cu o bucurie atît de largă că se pierdea într-un rânjel prostesc.

7

Tîtu întră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deși nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuși că a dezlănțuit o pornire atît de sălbatică încât îl cutremura. Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mîncarea, uită pe Ion și-l reveni în gând Roza Lang. Astfel se însenină iar și, frecându-și mîinile, zise cu o mîndrie prîn care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguță nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!...

Herdelea aprobă în tăcere, căci și lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prîn glume pîperate, spuse într-o ungurească foarte strîcată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă:

— Repede vă mai speriați și voi de toate zdrențele... Dacă și aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de mama pădurii?... Cum poate să fie drăguță o femeie care-i atît de proastă că nici măcar nu știe românește?

Doamna Herdelea avea un dîspreț adînc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era și mai furioasă, pentru că, de câte ori se întâlneau, voia s-o silească să vorbească ungurește, mîrîndu-se mereu cum se poate să nu știe ungurește soția unui învățător de stat. Dăscălița n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu știe, ci spunea cu mîndrie că nu vorbește fiindcă îi sunt urâți ca dracul ungurii și limba lor.

Laura și Ghíghí se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altă dată, să le însoțească. Dîn Jídovița până în Pripas, Laura a plâns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghíghí însă, bănuind prícina lacrimílor surorii sale, a ocărât toată vremea pe Aurel, găsíndu-í mai multe cusururí chiar decât însíși bătrâníi când erau mai porníți. Ocăríle ei și oboseala drumului au potolít puțin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinții că a plâns. Orícât se sílea să se stăpânească, nu-și putea oprí lacrimíle. Símtrea întruna ca și când o casă întreagă s-ar fi prăbușit peste ea și nu e în stare să se rídice dîntre dărâmturí. Când Ghíghí vení s-o cheme la masă, mînți c-o doare capul. Ar fi murít de rușine să fi fost acuma nevoítă să se uite în ochíi oamenilor care í-ar fi ghícít îndată supărarea.

După cínă Herdelea, aducându-și iar amínte de scrísoarea lui Píntea, deschíse ușa odăii unde Laura își frămînta nenorocírea, și-í zise dîn prag:

— Da cu omul ceta ce facem, domnișoară? Tu, care ștíi atâtea etichete, nu crezi că-í vremea să-í răspundem?

Întrebarea se ínfipse în ínima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimíle o podídíră mai furtunos, în vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare:

— Scríe-í, scríe-í, fíre-ar al dracului!... Cíne te oprește să-í scríi?... De-acuma mí-e totuna...

Ghíghí se repezí numaídecât, adăugînd:

— A spus ea vreodată să nu-í răspunzi? Da ce, crezi că ea-í proastă să lase pasărea dîn mână pe cea dîn gard? Orí ați fí vrut să nu mai vorbească cu nímení pentru că a cerut-o domnul Píntea? Așa sunteți dumneavoastră, căutați cearta cu lumânarea și pe urmă mai zíceți că alții se ceartă.

— Bravo, bravo! strígă Títu, trímufător. Asta-mí place! În sfârșít, bine c-ați venít tot la vorba mea... Dacă m-ați fí ascultat de la ínceput, azí Laura ar fi fost míreasă...

Laura plîngea cu hohote. Ghíghí alergă la ea s-o mîngăie, după ce mai íntâi ínchíse iar ușa. Bocírá amîndouă un rástimp, apoi Ghíghí se reculese și vorbí, alíntînd-o:

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ți mai face sânge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plângă o ființă gîngașă și distînsă ca tine?... Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos... Știi, ți-am spus și astă-vară, la sindrofia de la Elvíra!... De altfel și Alexandrina mî-a povestit chiar azi, că fata popii din Văraea, știi, toanta ceea de Víca, i-a făcut farmece și că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, bețivul, l-a și pus să jure în biserica și cu mîna pe Evanghelie, că îndată ce va ieși doctor va lua pe Víca!... Acuma vezi și tu cât e de murdar și de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă!...

Bătrînii erau mulțumiți c-a dat Dumnezeu și i-au venit Laurei gândurile cele bune. Dăscălița, mișcată, se apucă să spele vasele, bolborosînd o rugăciune ce o știa dînsa, încă din tinerețe, anume pentru asemenea ocazii ferice. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pîntea și o citi din nou, cine știe a cîta oară, cu multă băgare de seamă. Clătina apoi din cap, îngândurat, vrînd să învedereze nevestei și lui Titu că nu-i ușor să ticluiești un răspuns cum se cuvine, cînstît și drept și frumos, unei asemenea scrisori. Se așeză la masa de scris, lucrată de el însuși acum vreo douăzeci de ani, aprînd o lumînare, puse scrisoarea lui Pîntea lângă călimară, își atîrnă după urechi niște ochelari pe care nu-i întrebuița decît în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încrețită ca să-și adune gândurile și apoi începu să aștearnă pe hîrtie, bătrînește: „Mult stimate și iubite fiule George! Află că rîndurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzînd întrînsele gândurile tale bune și prea vrednice. Și mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cât mai grabnic...”

Capitolul IV
NOAPTEA

1

De când a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciú. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c-a înfrumusețat-o și i-a ridicat prețul. Știa bine că Ana nu se va înmuia cu una, cu două, dar nădăjduia că, până în cele din urmă, îi va biruî împotrîvirea.

Căci acum numai de ea atârna. Cel puțin așa credea el. Feciorul Glanetașului are alte necazuri pe cap decât să-l mai bată gândurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciú, după dojana din biserică, după bătaia cu Sîmion Lungu ce-ar mai putea aștepta Ion? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în Câșlegi cu Florica... Vasăzică din partea aceastei calea lui George e slobodă... Numai Ana să se dea pe brazdă... Dar Ana îl ocolea, avea ochii veșnic roșii de plâns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea pentru Ion. S-a gândit George și s-a răzgândit. Pe urmă s-a sfătuit cu măică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuțit și ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii și farmece. Ea l-a învățat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descântat... Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jignează mai ales mândria. Se credea cel dintâi flăcău din sat și suferea când cineva nu i-o recunoștea. Din pricina aceasta a avut atâtea ciocniri cu Ion care pretutînden i-o lua înaintea, pe care mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vataf al lor. În sinea lui simțea și el că

al Glanetaşului are ceva de-l întrece în faţa oamenilor. N-o mărturisea însă nîmănuí şi se supăra când í-o spuneau alţii. Adică de ce-ar fí mai breaz Ion ca dănsul? Carte ştie şi el; e chîiar abonat la *Foaia Poporului*. Prost nu e, voíníc este, deşi nu e bătauş. Adevărat că are o fíre blîndă, dar când se mînie e în stare să facă şi moarte de om. Ion e mai sprînten, mai osos, mai şíret, adevărat, dar el e mai aşezat, mai cumpănít, ca omul care are ce pîerde. Toma Bulbuc e cel mai bogat ţăran dín Pripas, mai cu stare decăt însuşi popa Belciug, iar George e sîngur la pîrínţi. Harníc şi muncítor şi strîngător este cum nu se găseşte al doilea. Dín munca lui a adunat baníi cu care a cumpărat íarna trecută cel dín urmă petíc de pămînt al lui Dumítru Moarcăş...

Vasíle Bacíu îl primea totdeauna voíos, îl poítea să şadă, îl cíntea cu rachíu „îndulcít de fata mea”. George zămbea şi se uíta cu coada ochíului la Ana, care mereu íşí făcea de lucru pe lîngă vatră şi de-abía răspundea la vorbele lui. Díntru-ntái a crezut că sfíiciunea eí este prefăcătoría obíşnuită a fetelor faţă de flăcăi, mai ales când le văd şi pîrínţií. Curând a trebuit să înţeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el şi că tot după Ion oftează. Atuncí a plecat ínjurând-o în gînd şi hotărât s-o lase în plata Domnului. Míntea însă íi rămînea tot la ea şi a doua seară pornea iar glonţ la Vasíle Bacíu, să se necăjească iar prínzînd-o cum suspínă şi lăcrímează după celalt. Se încăpăţâna dín zí în zí. Se símţea jígnít de răceala eí şi începea s-o íubească aievea. De unde pîná acum voíse s-o ía numaí pentru că era fata lui Bacíu şi fííndcă pîrínţií lor í-au sortít unul altuí, azí o rîvnea cu patímă şi í se părea frumoasă ruptă dín soare. Nu îndrăznea să spovedească nîmănuí ce-l durea. I-ar fí fost ruşíne să afle cíneva că el nu e în stare să-í dobîndească dragostea. Aceasta l-ar fí ínjosít în faţa lumíi, ínălţînd în aceeaşi vreme pe Ion. Se mustra chîiar că a ascultat pe maică-sa de şi-a bătut pícíoarele degeaba pe la ghícítor. I-ar fí venít mai bîne dacá ar fí băgat de seamă Vasíle Bacíu ce se petrecea în íníma Anei. Dar bătrînul nu putea bănuí nímíc. El ştia doar atâta că fata

lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui așa i s-a năzărit. Cu cât îl primea el mai bine, cu atât credea că va merge mai ușor. George se chinua că, pe când satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate seriile ascultând palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atâtea vitejii de l-a pupat însuși împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întâlni pe furis, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de câte ori tatăl ei se jura ca la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmațul Glanetașului.

De altfel Ana, de când a văzut pe Ion îmbrățișându-se cu Florica și mai ales de când i-a ajuns la urechi că a și cerut-o, trăia într-o frământare cu atât mai dureroasă cu cât trebuia s-o tăinuiească. Era o fire tăcută și oropsită, menită parcă să cunoască numai suferința în viață. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mângâietoare. Mama a lăsat-o fără aripă. Își aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blânde pe care nu le-a mai întâlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puține de la dânsul; bătaii însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă și adâncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar peste veselie ei plutea totdeauna o umbră de melancolie... În Ion al Glanetașului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întâia oară, acum câteva luni, când au stat de vorbă mai îndelung, s-a simțit ademenită. De atunci își zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mângâierile râvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisise, dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese și de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile și amenințările lui, ca și revenirea lui George, n-o speriau deloc și nici nu-i clinteau hotărârea. În gând căuta veșnic prilejură să întâlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l știa atât de încăpățânat și de bun. Depărtarea și lipsa lui însă îi

sfâşiau înima. Îşi zicea uneori că poate fugе de dânsa, că poate n-o mai iubeşte... Atunci îşi pierdea brusc toate nădejdlе şi o cuprîndeau gânduri de moarte. Mai ales după întâlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, când el n-a găsit nimic să-і spună, când n-a luat-o în braţe, deşi fuseseră singuri — gândurile negre începură s-o stăpânească mai des. Joia, ducându-se la bălciul săptămânal în Armadia, cu ouă, păsări, brânză, lăptări, trecând în zorii zilei pe cărarea de lîngă Someş, dîncolo de Jidoviţa, se oprea acum mereu în dreptul stăvîlarului şi privea lung vîlmăşagul apelor adânci care parcă o chemau. Ce să mai aştepte în viaţă, dacă ce i-e drag o părăseşte? Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stîngându-і toate dorurile şi năzuinţele. Se clătina pe picioare. Sîmţea că dacă s-ar pleca puţin, ar aluneca în gura morţii unde, într-o clipire, s-ar sfârşi toate suferinţele...

Totuşi într-un colţişor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crâncene, mai sîmţea pîlpăirea unei fărîme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranţă care nu părăseşte pe om până nu-şi dă ultima suflare, care mai lîcăreşte în ochii muribundului chiar când înima a încetat de-a mai bate şi când trupul a îngheţat pentru totdeauna — îi dădea şi ei puterea să mai aştepte şi să stăruiască...

Şi astfel, într-o noapte, după ce plecă George şi după ce tatăl ei stînse lampa şi se culcă, Ana, plînsă şi frîntă, ieşi în ogradă, cum mai ieşise de atîtea ori zadarnic de când Ion nu se mai abătea pe la dânsa, cu scînteierea de nădejde în inimă că poate cine ştie?

Noaptea era neagră şi mohorâtă, noapte de toamnă, tristă şi năbuşitoare. Nouri groşi, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, involburându-se în văzduh, înnegrîndu-se şi lîmpezîndu-se ca nişte balauri năprasnici porniţi parcă să înghită dîintr-o sorbire satul ce dormea adînc şi mut. Pomii prin grădini dărdăiau cutremuraţi de frig, cu nişte glasuri plîngătoare şi ostenite.

Fata, desculță, strângându-și pe piept năframa, păși sprin-
ten spre poartă, zgâlțâită de o frică neînțeleasă și de frîgul care
o pătrundea la os. Deschise vranîța cu mare băgare de seamă,
ca să nu scârțâie, și vru să iasă în uliță. Se opri însă deodată,
trăsnită de spaimă. O mogâldeată neagră stătea rezemată de
stâlpu portii. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă
gura. Apoi, reculegându-se, întrebă în șoaptă:

— Cine-î aici?

— Eu, răspunse un glas gros, împrăștiindu-se în întuneric
pe niște aripi nevăzute.

— Ionică? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agățân-
du-se de dânsul și repetând printre lacrimi: Ionică! Ionică!

— Am așteptat să plece George, răsună iarăși glasul lui Ion
cu o tremurare de părere de rău. De câte ori am tot așteptat
așa, iar tu, Ana...

Se întrerupse ca și când i s-ar fi înfipt un cuțit în beregată.

— Hai în casă, Ionică, scânci fata, trăgându-l de mâneca
sumanului. Pe urmă, aducându-și aminte de tatăl său, care ar
scula tot satul în tălpi să știe că i-a adus pe Ion în casă, adăugă
mai plângătoare: Ori barem în ogradă... pe prispă... Vîno!...

Ion nu intră. Atâta voise: să-l vadă ea și să știe hotărât că n-a
părăsit-o. Așa își chibzuise dânsul calea pentru a sili pe Baciú
să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se
primejduiau planurile... Acuma știa bine cum are să-l sílească.
Numai să nu-și piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără
dîbăcie și șiretenie nu ajungî la mal nicîdată.

Îi zise repede, scurt: „noapte bună“ și se pierdu în beznă
înaînte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar pașii i se mai auziră
pe uliță, leopăînd rar prin noroi, îndepărtându-se din ce în ce
până ce se stînsesă de tot. Buzele fetei bălbăiră rugătoare în
singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!...

Rămase totuși cu o mulțumire mare în suflet. S-a întors la
ea, vasăzică o iubește!... Poate că nicîdată n-a avut visuri mai
frumoase ca în noaptea aceasta...

De a doua zi, Ana parca ar fi fost alta. Fața ei se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag și simțea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observând îndată schimbarea, s-a bucurat mai întâi crezând că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta și nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini, parcă de-abia ar fi așteptat să-l vadă urnindu-se... Gândindu-se mai bine, George își zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Și gândindu-se iar, îi fulgeră prin minte:

— Ion!

Vru să-l îndepărteze și nu mai putu. În urechi îi vâjâia ca o bătaie de ciocane:

— Ion!... Ion!... Ion!...

2

Când, a doua zi, straja îi aduse citația, Ion strânse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, și o dădu Zenobieei s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă și-a zis: „adică tot e adevărat?” și pe urmă nici nu s-a mai gândit la Simeon Lungu, cum de altfel nu se gândise nici până acum. Seara se duse iar la Ana. Și de-ací încolo mereu...

Glanetașu s-a speriat de citație și l-a cicalit destul să dea fuga la domnul învățător, să se roage să-l povățuiască cum și ce să facă. Herdelea era doar tot atât de vestit că știe legile mai bine ca orice avocat, pe cât era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dânsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnișorul Titu; de ce nu s-ar duce acum când e vorba de judecată și când se știe că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrânului însă nu s-au lîpît de dânsul. Gândurile lui acum erau toate și mereu la Ana. Până ce nu va fi sîlît pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă nimic...

Zíua judecăţíí cădea într-o jóí. Fíínd bâlcí în Armadía, Ion a plecat laolaltă cu păríńţíí sái, care duceau două míerţe de porumb, să le vândă, ca să maí plătească díń dărí, deoarece prímarul începuse a umbla prín sat, întovărăşít de practícantul notarului, luând zăloage de la ceí ce erau rămaşí în urmă.

Zâmbea un soare bătrânesc de toamnă, învăluínd hotarele într-o lumínă galbenă potolítă, care încálzea tocmaí cum íí place omului maí bíne. Sub îmbrăţíşarea blândă a razelor pământul amorţít parcă respíra iar maí zdravăn, copacíí îsí răsфіrau maí tíhniţí frunzele arămíí... Şoseaua uruía neíncetat de căruţele care se întreceau s-ajungă maí curând la bâlcí. Prípăseníí, mergând maí toţí pe jos, cu sací sau desagí în spín-are, păşeau voíníceşte şi vorbeau tare de răsunaу râpíle şi păduríle.... În Jídovíţa cárcúmaríí botezau rachíul, pregătíndu-se pentru după-amíază când oamenii, la íntoarcere, se vor oprí cu toţíí să ínchíne câte un pahar de mulţumíre c-au vândut sau cumpărat ce au putut...

Armadía íncepe índată la câteva sute de paşí díncolo de podul de peste Someş. Un orăşel lunguíet, ímprăştíat pe ţármul ráului până la poalele dealurílor, urcându-se chíar şi pe coastă cu casele. De departe străluceşte mândrá bíseríca cu două tururí şi clădírea líceului românesc, podoabele cele maí de seamă ale Armadíeí şi ale íntregului ţínut. De altfel tot tâguşorul e trei-patru străzí care se íntâlnesc într-o piaţa largă, în faţa bíserícíí.

Glanetaşu, cu Zenobía şi cu Ion, o apucă pe lângă Someş, fíííndcă-í calea maí scurtă, şi íes lângă şcoala prímară românească în strada Líceului. În dreptul judecătoríeí, care se află peste drum de o bíserícuţă veche catolícă, Ion se opreşte şi trece desagíí cu porumb în spínarea mameí sale. Ísí dau íntâlníre în piaţa şi apoi bătrâníí pornesc ínainte, iar fecíorul rămâne pe trotuarul de lespezí lucíí, scuturându-şí haínele de períí ce-í luase de pe desagí.

Judecătoría era o clădíre mare, posacă, galbenă, cu un etaj şi cu ferestrele zăbrelíte; în faţa eí, afară, lângă poartă, se aflau două băncí de scândurí, pe care se odíhneau prícínaşíí până

le venea rândul, căci funcționarii, copleșiți de lucru, nu-î sufereau înăuntrul, pe coridor sau în sala de așteptare.

Ion sosise prea devreme. Până la nouă, când se deschidea cancelaria, trebuî să aștepte pe-afară, în tovărășia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca și dânsul. Tocmai târziu își aduse aminte de Símion Lungu și-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Când în sfârșit un aprod ungur, foarte roșu la față și cu o mustață pomădată și răsucită, începu să strige pe împricinați, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lângă vizitiu, ședea țănoș Símion. „Mhm! își zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brîșca!”

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, și apoi întră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-î sărute mîna. Símion rămase pe trotuar, încurcat puțin, aruncând o privire pe furîș spre Ion, care ședea pe bancă, de vorbă cu un moșneag din Vărarea. Sosirea lui Símion îi stînjeni parcă pe toți dintru-nceput. O țarancă gureșă, așezată lângă poartă, pe un fedeleș gol, rupse tăcerea, întrebându-l deodată:

— Oî fî avînd și dumneata vreun necaz pe-aquí, măi bade? Símion se uită la Ion și răspunse cam rușinat:

— Apoi am, vezí bine că am. Cíne n-are?

Iară tăcură câteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, își reveniră cu toții și Símion povestí din fîr în păr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dînd dreptate unuia, alții celuiíalt. Círovăíala ínsă îi apropía mereu. Símion de altfel nu cerea decât brazdele pe care í le tăgăduia flăcăul, căcí de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea: Ion să-í dea ínapoi două brazde și Símion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiínteze și pe domnul pîrinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îl bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stînga erau bíourile cărților funduare. Íníma lui Ion bătu mai repede. Ací are el să vie cu Ana și cu

Vasíle Bacíu, să-í scríe toate pământuríle pe numele lui... Ur-cară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaía de aşteptare dădură peste Belcíug, care se plímbla de ící-colo, cu pălăria în mână, cu faţa mai palídă ca de obicei. Aprodul, arătându-í pe cei doi ţaraní, íí zíse rânjínd mulţumít:

— S-au împăcat... Nu trebuie judecată...

Preotul se oprí brusc, ca şi când glasul aprodului l-ar fí spe-riát. Văzând însă pe Símíon împreună cu Ion, înţelese şi se înfu-rie. Se băgase în cearta díntre dânşíí într-o clípă de necaz prostesc, crezând că ízbínd pe fecíorul Glanetaşului are să símťă lovítura şi famílía Herdelea. Aşa se grăbíse de scrísese pâra lui Símíon, susţínând-o şi prín mărturia lui de preot. Pes-te câteva zíle însă, potolíndu-şi supărarea, í-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvíne ca un preot să-şi năpăstuíască credíncioşíí, târându-í în faţa judecătorílor ungurí. Ar fí fost mulţumít dacă s-ar fí putut împăca lucruríle, fără să mai ajungă prín Armadíá, dar şi fără să íasă dânsul mícşorat, căcí díń gură tuna şi fulgera mereu împotríva lui Ion. Fííndcă, în asemenea împrejurări, prícínaşíí n-au îndrăznít să se învoíască acasă, Belcíug a venít cam în sílă la judecată, muncít de gândul cum ar putea potríví toate aşa încât să rămână cu faţa curată. Íşí făcuse, plíctísíndu-se în sala de aşteptare, o cuvântare bine símťítă prín care să apeleze la ínima judecătorului pentru a dobândí íertarea vínovatului, dacă fágăduíeşte să se îndrep-te... Atunci a pícat aprodul cu împăcarea, răsturnându-í deo-dată toate íntenţííle. I se păru că ţaraníí s-au întovărăşít ca să-şi bată joc de dânsul.

— Píeí díń ochíí meí, măgarule! se răstí la Símíon, índíg-nat. M-ai adus până aici ca acuma să mă faci de răs ínaíntea oamenílor?... Las' că ştíu eu ce poamă eşťi şi tu! Am să te ínvăţ eu mínte şi pe tíne, becísńícule!

Símíon se făcu míc de tot şi mormăí foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuşi să-şi poată zíce că n-a tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părínte, că dumneata m-ai adus!...

Câțiva țăraní, care-și așteptau rândul, se adunară ciópor într-un colț, spăímântați. Numái o babă, neputându-se stăpâni, bolborosí:

— Maí rar popă ca acesta... În loc să împace oamenii, îi învrăjbește...

Pe Ion îndârjirea preotului îl uluí. În gând îi răsări deodată întrebarea: „Ce-o fí având cu míne?” O presímțire urâtă începea să í se încuibeză în ínimă. Pleoștit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se rezemă de perete și se uită dín ce în ce maí zăpăcít împrejur. În antreu se coborâse o tăcere grea, între-tăiată numái de pașii preotului care își reluase plímbarea de ícicol, maí nervos, aruncând deseori príviri zdrobitoare spre Símion Lungu. Când Belciug obosí și se oprí, se auzírá dín sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocítă, rostite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umíle, înfricoșate...

O teamă stranie cuprínse pe Ion încetul cu încetul. Símțea o amenințare de care nu se putea ferí. Se míra cum de nu s-a sínchísít el deloc până acuma de afacerea aceasta? De ce nu s-a împăcat maí dínaínte, când ar fí fost atât de ușor? Íi părea foarte rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumíneze ce să spună și cum să răspundă... Se întoarse și-și aruncă ochii afară. Curtea era strâmtă, pardosită cu píatră și împrejmuită cu un gard de scânduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenușie, posomorâtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugí groși de fier... Ion tresări. Asta era temnița. Un fíor de groază îi furnică sufletul... În curte trei țăraní tăiau lemne sub prívegherea unui pazníc în uníformă urâtă, cu pușca la umăr. Țăranii hățâiau ferăstrăul alene și nepăsătorí, pe când paznícul nu-í scăpa dín ochi și doar uneori își îndrepta cureaua de la armă, mândru și poruncitor. „Vasázică aici...?” se gândí flăcăul, curmându-și însă fírul gândirii, cuprínș de îngrijorare.

Alt aprod, bătrân, leneș, cu ochelari, îi introduse înăuntru. La bíroul dín mîjloc, cu spatele la fereastra dínspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puțin sub niște fíre rare de păr lung, cu ochii încruntați, având dínaínte, pe masă, o cruce

de metal. Belciug, cu o înfățișare solemnă, se așeză îndată în stânga, lângă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit și gălbejit, cu mustați cărămizii și cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase câteva hârtii și le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsător și atât de vrăjmaș, încât cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngroziiți, gata parcă s-o tulsească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă? De câți ani ești?... Ion simți de-acum foarte împede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit... Nu mai e nici o scăpare... Când Símion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară și că-și retrage jalba, mai avu o scânteiere de nădejde. Dar se stînse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Símion să isprăvească, sări în picioare și începu să răcnească:

— Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloșilor, să mă încurcați?... O să vă bag la răcoare pe amândoi, o să vă...

Atunci Belciug se ridică de pe scaun și se apropie, zicând cu sfială:

— Pardon... Două cuvinte...

Judecătorul mai rău se întărătă. Începu să dascălească și pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-și piardă vremea cu fleacuri... Preotul roși și roși câteva vorbe pe ungurește. Deși știa bineșor ungurește, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrând astfel să dovedească tuturor că românul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoștea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungurește și deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, își trase scaunul mai aproape de dânsul și-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfiera trecătoare a unui principiu.

Ion și Símion nu mai înțelegeau nimic; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei și că nu e bine. Când încetă preotul, judecătorul se sculă iar și numai decît se răsti la Ion:

— Vasăzică tu ești spaîma satului, câine tîcălos!... Bîne. Foarte bîne. Te dezvățăm noi de nebunii, fii pe pace!... Ai să vii să stai două săptămîni la răcoare, ca să-ți treacă pofta de băta!... Mișelule și netrebnîcule!

Ion îngălbeni; apoi tot sângele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinși:

— Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i așa... Că eu n-am bătut pe nîme-n lume, domnule jude...

— Să tacî, tîcălosule!... Nîci o vorbă, ca pe loc te pun în lanțuri!... Și acuma ieși afară!... Marș!

Flăcăul ieși clătînându-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mâna judecătorului care-i zâmbește prietenos...

3

În aceeași joî, după-amiază, pe cînd Herdelea, profitînd de vremea frumoasă și călduță, sforăia închis în stupină, iar dascălîța cu fetele alegeau fasole pentru mîncarea de seară și vorbeau de Pîntea, mîrîndu-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viață — o căruță se opri în fața casei și, în vreme ce caii își scuturau clopoșeii de la gât, un glas strîigă pătrunzător:

— Domnule-nvățător!... Domnule-nvățător!...

Ghîghî, recunoscînd glasul, se repezi afară, aruncînd vorba:

— E drăguța tatîi!...

În vârful căruței era cocoțată o săsoaică bătrîoară și roșcovană, cu o față veșnic rîzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joî se ducea în Armadia, la târg, cu căruța plină de pâine de vânzare. Herdelea o cunoștea încă de pe vremea cînd fusese elev la lîceu. Toată casa o iubea și o poreclise „drăguța tatîi”, fiindcă pe cît îmbătrînea cu atît se hărjonea mai mult cu domnul învățător, în amîntirea tîneretilor de odinioară.

— Fii bună, domnișoară, vîno de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poștă pentru dumneavoastră! zise săsoaica cu ochii zîmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-acî și caii-s nebunatici!...

Ghíghí alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzându-í scrisoarea, întrebă în șagă, lungind vorbele săsește:

— Da domnu-nvățător nu-í acasă?

— Tata doarme, drăguță! murmură Ghíghí cu ochíí la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugínd într-un suflet în casă, tocmai dín cerdac adăugă: Mulțumím, drăguță!

— N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce! vorbí sãsoaíca sín-gură, mângâínd cu bícíul șoldurile caílor care pornírá îndată la pas.

Telegrama stârní o emoție mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebí privea toate depeșele drept niște cobitoare de rău. Numai două a primít de când e măritată, și amândouă au fost fatale: una le vestise, în trei cuvínte reci, moartea surorii eí celeí mai dragí, prăpădítă într-un spítal dín Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus ștírea îmbolnăviríi sínguru-luí eí frate pe care, până ce a ajuns ea la Monor, l-a găsit pe catafalc... Astfel, acuma se uítau toate trei înspăímântate la fíțuică, întrebându-se de la cíne o fí și ce o fí cuprínzând, închípuíndu-și numai vești sínístre și neíndrăznínd să o desfacă.

— Eu o rup și, ce o fí să fíe! strígă în cele dín urmă Ghíghí.

Cum își aruncă ínsă ochíí în telegramă, cum ízbucní voioasă:

— E de la Pínte!... Víne Pínte!... Mí-am zís eu că de la el trebuie să fíe, dar n-am vrut să vă spun, ca să fíe mai mare surpríza! adăugă apoi, ínvârtíndu-se prín odaíe în pași de vals și fâlfâínd hârtía în aer.

— Ia s-o väd și eu! zíse Laura, reveníndu-și în fíre, cu glasul tremurat de emoție. Și cum Ghíghí nu se mai astâmpăra, sfârși mai apăsát: Eí, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăjí!

Laura cíті rar și sólemn: „Ferícít nespus, sosesc sâmbătă — George“.

Dăscălíța, cu ochíí ínlăcrímați de bucuríe, o cíті de asemenea și descoperí, într-un colț, un adaos, cu creíonul: „Mulțe gratulări — Bălan“.

— Uíte, ne gratulează bíetul Bălan! murmură ea plângând de-a bínelea.

Bălan era singurul funcționar român de la poșta din Arma-dia, prieten bun cu Herdelea. Știînd că Pîntea ceruse mâna Laurei și trecîndu-î prin mînă telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintîi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghîghî, luînd hîrtia prețioasă. Dacă nu era el, cine știe cînd ne venea, că jidovii cea de la cancelarie în toate scrisorile cu zilele... Și cum a găsit el tocmai pe drăguța tată!...

Cuprînsă de un nou fior de bucurie, Ghîghî o tulă să scoale pe Herdelea, să-î comunice și lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în ușa stupînei, tropăind și din picioare, și strigînd:

— Tată!... Tată!... Vine Pîntea!... Vine...

Deodată se opri și, țipînd ca din gură de șarpe, porni în goana mare spre casă, dînd din mîini, ca o desperată, căci sărînd nebunește pe lîngă stupîna, stărnise dușmănia unei al-bîne care, mînioasă cum sunt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghîghî și i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița și Laura îi ieșiră înainte os-toînd-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în ușa stupăriei, mormăind:

— Da ce-i? Ce s-a întîmplat? Ce zbîară aia așa?

După întăia durere și spaîmă, Ghîghî plânse mai ales de frică să nu se umfle și să nu mai poată merge la serata dansantă, care pîca tocmai acumă duminică. Numai Herdelea o liniști, asigurînd-o că-î trece negreșît pînă duminică încât poate să fie chiar regina balului.

Învățătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzându-și fericierea.

— Ei, prea bine... Să poftească și avem să-l primim cum se cuvine! zise dănsul în cele din urmă, împăturînd frumos telegrama și punînd-o în buzunar, ca să se poată fălă cu ea la toți cunoscuții.

Pînă seara au adus pe tapet toate treburile ce le stărnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pîntea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui, fiind mulți și neavînd decît trei odăițe. Dar,

chiar dacă ar avea mai multe, n-ar şede a bine unui logodnic să petreacă nopţile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obişnuiască mai bine cu Laura. Fîrşte, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O dată se mărită o fată... Vor tăia câteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lîpsească, deşi s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci Laura e meşteră mare... Bine ar fi dacă ar şti la ce oră va sosi sîmbătă? Înainte sau după prînz? Poate că s-ar putea ghici din telegramă?... Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să ştie cum să orînduiască masa... Dumînică, fîrşte, vor merge împreună la serata dansantă. Cîne ştie de nu vine chiar înadîns ca să meargă şi la bal împreună cu Laura, să se mîndrească în faţa lumii cu aşa logodnică frumuşică. Laura roşi până în vârful urechilor şi se întrebă ce vor zice fetele când vor afla că se logodeşte? Desigur că foarte multe vor învidia-o. Probabil însă că se cam ştie în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba...

— Să ştii că din pricina balului vine tocmai sîmbătă! strigă Ghîghî, muncită numai de gândul seratei şi ţinînd la obraz o batistă muţată în apă rece. Eu imediat am ghicit!... Atît mai bine! Cel puţin avem un cavaler sigur!... Am să dansez pînă-mi fac pantofii ferfeniţi!... Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de întepătură!...

Regretau totuşi că nu era şi Titu acasă, ale cărui sfaturi în privinţa primirii lui Pîntea ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidoviţa decât pe-acasă.

Deocamdată se înţelesesă ca Herdelea să meargă mâine pînă-n ziua, întovăşit de Ghîghî, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învăţătorul avea, mai întâi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ţine piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ştrul din Jidoviţa, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vîtă.

Títu, sosínd, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar: „Foarte drăguță femeie doamna Lang“, ceea ce însemna că a întâlnit-o și era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o așteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă și prilejul de-a mai pomeni de câteva ori de Rozica, cu niște ochi atât de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare și că mâine-poimâine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Când să se ridice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în ușă.

— Da cine-o mai fi așa de târziu? zise Herdelea adăugând tare: Intră!

Glanetașu se strecură în odaie ca și când l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Măturisi, mereu încurcându-se, ce-a pățit Ion azi-dimineață la judecătorie și rugă pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat de temniță. Vestea căzu ca o bombă; îndignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion? De ce nu vine el? Bătrânul se zăpăci. I-e rușine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dânsul și cum ar fi fost bine de poate nici nu pătea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toți boii acasă... Toată familia ceru pe Ion.

În curând Glanetașu se reîntoarce cu Ion și cu Zenobia. Flăcăul povestí cu de-amănuntul tot ce s-a întâmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină și pe popa, și pe Símion, și pe judecător.

— Pământuful! strigă dăscălița la sfârșit, fierbând de revoltă.

După o tăcere de compătimire însă Ion întreabă cu lăcomie:

— Acu ce-í de făcut, domnule învățător?

— Apoi am să-ți fac o plângere tocmai către ministrul justiției, ca să afle și cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-ací... Am să-ți fac, loane! Numai să-ți vie întâi sentința, peste câteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

Zenobia, drept mulțumire, își făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi și bătu la repezeală vreo zece mătănii, stârnind hazul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atât de grea.

— I-aş fi putut face jalba şi acum — zise învăţătorul după ce rămaseră singuri — dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal...

— Perfect ai chibzuît! murmură Titu, zâmbind mulţumît, cu gândurile la Rozîca...

4

Pîntea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brîscă galbenă, trasă de doi căluşei iuţi şi grăsunî.

Ghîghî, care mai mult stătuse pe-afară decît în casă, toată zîua, cu ochii pe şosea, zări trăsura de departe şi, deşi nu cunoştea pe Pîntea, ghîci că el trebuie să fie şi dădu alarma cu însufleţire:

— Vîne!... lute, iute!

Întreaga familie apăru în uşa casei. Herdelea şopti Laurei să iasă mai în faţă, să vadă omul că-l aşteaptă cu drag. Pîntea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dăרבănea fără cruţare, scoase pălăria ceremonios, dînd din cap cu un surâs triumfător.

— Uite ce tânăr simpatic! murmură dăscăliţa sîlînd pe Laura să roşească.

Trăsura se opri o clipe în uliţă, înaintea casei.

— Haî, Tîtule, deschide poarta! strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol şi brîsca intră în ogradă, după ce Pîntea coborî şi veni spre pridvor, ridicînd mai sus umbrela şi ferîndu-se să nu calce în noroi. Toţi îl întâmpinară în cor:

— Bîne-ai sosit!

— Bîne v-am găsit! Bîne v-am găsit! repetă dînsul intrînd în cerdac şi scuturîndu-şi umbrela peste parmaclâc. M-a făcut learcă ploaia asta... Din Lechinţa până aici n-a stat nici un minut... Dar bîne c-am ajuns...

Herdelea îl îmbrăţişă şi-l sărută pe amîndoi obrazii, ceea ce nu se obişnuia decît între neamuri. Pîntea sărută mîna doamnei Herdelea care, fiind foarte mişcată şi voînd să se stăpînească, avea o înfăţişare rece, zîcîndu-i „Bună zîua, domnule!” Laura îi întînse graţios mîna, cu un surâs cochet prin care căuta să-l încătuşeze mai mult; el vru să-i spună ceva

drăgălaș, dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumí să-í sărute mai lung mâna și apoi, spre a-și ascunde zăpăceala, trecu la Ghíghí căreia îi zise galant:

— Mí-a vorbít atâta despre dumneata... sora dumítale... încât te-am cunoscut ímediat...

Títu dădu o mână de ajutor vízítíului să deshame caíí. De-oarece eí n-aveau șură sau șopron, îl sfátuí să acopere bríșca cu o pătură, íar caíí să-í bage în grajd unde se mai găsește puțin fân; dacá va mai trebui, vor cere de la vecíní, că anul acesta este nutreț dín belșug... Ploaía îl udă până la píele, ceea ce nu-l împíedícă să strângă bărbătește mâna lui Píntea care, împreună cu ceilalți, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nící n-ai să mai víí pe ploaía asta scârboasă!... Eí, dar ce mai stați aici în umezeală?... Haídem în casă!... Leapădă-ți și tu, George, macferlanul și umbrela, că úite cum curge apa dín ele!...

Îl duseră în salonaș. Întrebările nu mai conteneau: când ai plecat, unde ai poposit, ce-ai pățít pe drum? Și copleșíndu-l cu întrebări, încât el abía bíruía cu răspunsurile, toți îl cântăreau dín ochí cu o curíozítate pe care nící măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci și cínci de aní, cu o ínfățișare plăcută, cu níște ochí negrí cam mící și neastâmpărați și cu o mustăcioară cărbune, îngrijítă. Părul aspru, píeptănat în sus, era retezat drept, ca o períe. Cu míșcările íuți și ímbrăcat într-o redíngotă puțin prea lungă, sub care purta o vestă íncheíată în nasturí deși până la gulerul alb și tare ce-í cupríndea gâtul scurt, n-avea mai nímic preoțesc nící în ținută și nící în vorbă.

Vedea cum îl examínează toată famíília și aceasta îl încurca, dar totuși povestea mereu, căutând vorbele cele mai alese și aruncând deseori ochíi la Laura, care stătea lângă el, îl prívea tăcută și se roșea ca sfecla când íntâlnea căutăturile tríumfătoare ale bătrânílor.

Píntea vorbí mai cu seamă despre păрінții lui, pe care-í íubea mult. Tatăl său era preot în Lechínța, íar Lechínța era un orașel cam cât Armadía, ínsă ímpestríțat cu toate neamurile și fără

culoarea românească de aici. Herdelea își aduse aminte că a umblat și dânsul prin Lechința, acum vreo optsprezece ani, la o „reuniune” de învățătorî, împreună cu Titu, care pe atunci era un băiețandru de vreo cîinci anișorî. Își amîntî chiar că cunoscutese și pe tatăl lui George, care la banchetul de adîo a ținut o cuvîntare înflăcărată... Pe urmă Pîntea mai spusese că are mulți frați și surorî, care aproape toți sunt gospodăriți și răspîndiți prin toate colțurile pămîntului românesc. Acuma i-a venit rîndul lui să-și întemeieze fericirea... Zîcînd aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topî de rușine și se sculă repede, făcîndu-se că trebuie să caute ceva pe la oglîndă, unde, prîvîndu-se puțin, își potrivea părul la tîmple.

— Eî, fetelor, — intervenî iar Herdelea, frecîndu-și zgometos mîinile, — iă să ne aduceți voi ceva să mai dezmoțîm oleacă pe George, că vîd că-i rebegît rău de ploaie și de frîg... Cred că bei și tu, gînere, un șnaps faîn de tot, știî, românesc, de-al nostru?...

Fetele ieșîră ca niște sfârleze, bucuroase că pot să-și comunice la repezeală impresiile. Așezînd pe o tavă pîhăruțele și stîcla cu rachiu fierț și îndulcît, Laura întrebă cu inîma strînsă:

— Ce zîcî, Ghîghîto?... Cum ți se pare?

— O, dar știî că-i foarte drăguț, se jură Ghîghî dîn toată inîma. Zău, Laura, e de o sută de orî mai sîmpatic ca Ungureanu... Mă și mîr cum nu ți-a plăcut ție pînă acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalți care se plîmbă veșnic cu umbrela subțioară... Parcă nîci n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puțin ingîner!

— Adevărat? stăruî Laura strîlucitoare... Nu-i prea mîc?

— Ce mîc? se crucî cealaltă. E doar tocmai cît tîne de înalt... Adîcă de unde pînă unde vreî să fie negreșît ca prăjîna de Ungureanu?... Ș-apoi n-ai văzut ce brișcă superbă are? Asta-ți spune cît de colo că-s oameni bogați și vrednici!

— Mîe totuși mî se pare că-i prea mîc, revenî Laura care dorea să audă cît mai multe laude spre a se convînge pe deplîn și pentru a-și rîsipî toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneorî sufletul.

— Lasă, nu mai cârți! Aveți să fiți o pereche încântătoare! sfârși Ghíghí cu însuflețire.

Píntea bău puțin ca să nu-și închipuie oamenii că poate-i bețiv. În schimb límba í se dezlegă dín ce în ce. Era vorbăreț dín fíre și-í plăcea și lui însuși cum povestește. Și astfel, după ce se mai obișnuí puțin și-și învínse sfíala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuții și prietenii comuni, pe urmă despre el însuși, despre viața lui în líceu, la semínar... Numai despre Laura nu scoase níci un cuvânt. De altmínterí toți găsírá că așa se cuvine, căci chestia asta, fíínd seríoasă, nu trebuie adusă în díscuție decât cu băgare de seamă și în momentul oportun...

Când Píntea contení, fetele aruncară pe masă balul de mâine seară și până la cínă avură vreme să-l macíne. Fírește că George veníse înadíns ca să nu lípsească de la faímoasa petrecere dín Armadíá. Níci Laura și níci Ghíghí nu voírá să-í spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-í poată face mâine o surpríză cu atât mai mare când le va vedea... Píntea, galant, íși oferí bríșca lui spre a merge cu toții împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulțumít că scapă ușor de gríja trăsurií pentru mâine. Laura refuză consternată: ce ar zíce armadíeníí de așa ceva? Apoi níci n-ar încápea toți într-o síngură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărășească cel puțin Títu și să-și ducă o sumedeníe de cutii cu rochií, neputând pleca de acasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Și în sfârșít ele s-au ínțeleș să tragă la Elvíra Fílípou unde trebuie să se gătească... Prímí însă bu-curoasă ca Píntea să vie să le ía de la Fílípou și să se ducă împreună la bal...

Cum tânărul nu se pronunțase încă unde are de gând să petreacă noaptea și ca să nu-și închipuie c-ar putea fí găzduít aici, Títu, îndemnat de dăscălița, prínse un prílej și-l sfátuí să tragă în Armadíá la Augustín, un cărauș foarte cumsecade, care are casă bună și n-o să-í ceară níci un ban când íi va spune că-í trímís de Herdelea. Píntea nu se gândíse la aceasta, se zăpăcí puțin și rugă pe Títu să-l însoțească făgăduíndu-í în

schímb să-l trímítă acasă cu bríșca. Títu, fírește, se învoí, maí ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Píntea de-abía mîncă, iar Laura cíugulí și maí puțin ca de obicei díń bunătățile ce le căra Ghíghí, care era supărată că tocmaí cei pentru care le-au gătit fac atâtea mofturí de țí-e și necaz.

Târziú de tot, tânărul se urní totuși să plece. Dacă ar fí fost după el, níci n-ar maí fí plecat, cí ar fí stat de vorbă pîná dímíneața... Herdelea íi lumínă calea cu lampa, în vreme ce femeíle íi strígară de maí multe orí să nu uíte că mâine la prînz e așteptat. De altfel, cum ploaía încetase și cerul se răzbunase puțin, probabíl să avem mâine o zí mínunată...

Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, círípíră și se sfátuірă pîná după míezul noptíí. Laura lăcrímă de câteva orí câte puțin, iar când se gândí la cadrílul al doilea și la prímele tururí, plânse de-a bînelea. Ghíghí însă lăuda díń răsputerí pe Píntea, spunând că întrunește toate calítățile unuí bărbat ídeal; și prîntre pícăturí nu uíta să-și bată joc de Ungureanu, de stîngăcíile lui comíce, de mîíníle lui veșnic umede, de índredera lui rídicolă, și era foarte mulțumítă când ízbutea să facă și pe Laura să rîdă.

Totuși, în noaptea aceea Laura a vísat numái pe Aurel, care părea că o íubește nebunește și voía să se ímpuște díń prícína lui Píntea, cu care părea că dansează cadrílul al doilea, ferícítă, ínvídíată de toate fetele, pe când Píntea stătea bosumflat íńtr-un colț, ca o arătare urâtă...

5

Dumínícă, după ce clopotele sunară íeșírea díń biserícă, Títu se repezí la preotul Belcíug să-í ceară trăsura pentru deseară. Intrând în ogradă, íníma í se strânse puțin. Nu maí íntâlníse de mult pe Belcíug, căcí acumă toată vremea și-o omora alergând după Roza Lang. Ștía însă foarte bîne că popa íńtorcea capul când trecea prín fața caseí lor, ca să nu salute,

și că, întâlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea... Níciódată până acuma răceala între preot și învățător nu fusese atât de fățișă, încât Títu se temea puțin să nu se fi întins și asupra lui supărarea popii...

Belcíug abia sosise acasă, însoțit de câțiva sfetnici de-ai bisericii, care, înghițind în sec, îl priveau cum mânca și așteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune și primi pe Títu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete!... Are să mi se surpe hornul de când n-ai mai fost pe la mine... Ce mai veste-poveste prin țara muzelor? Ce vânt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor când și el mângălise versuri spre a-și ușura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaștri și mângâioși.

— Aș vrea să-ți spun câteva vorbe, părinte, zise Títu, uluit de primirea prea calduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevvedere fără martori.

Belcíug dădu afară pe sfetnici:

— Haideți, plecați acasă că acum n-am vreme de voi! Veniți după-amiază, pe la vecernie!

Când rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

— Eí, să trăiești și să te văd cât Coșbuc de mare! ură Belcíug, ciocnind și golind paharul dintr-o dușcă.

Títu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-í zice proteste:

— Ne-ar trebui brișca dumitale pentru deseară... Știi că-í balul deseară... Dumneata tot nu te duci, iar noi...

După toanele bune ale preotului, Títu s-ar fi așteptat să-l întrerupă scurt și să-í spună „ai zís“, ca altădată. Cum însă Belcíug tăcea și se întuneca, tânărul se oprí singur, încurcat, cu o privire nedumerită... Trecu un răstimp greu până ce popa, cu ochii în farfuria goală și jucându-se cu furculița, începu rar, gânditor:

— Am să v-o dau, fíreşte, dar numai pentru dumneata... Pentru dumneata, înţelegi?... Căci pentru părinţii dumitale n-aş da-o, mai bine s-o ardă focul... Uíte așa! Ți-o spun verde: n-aş da-o... Acum dumneata ești băiat deștept și mă vei pricepe fără multe explicații. Când a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, știți prea bine, și am făcut ce-am putut ca să-ți fiu de folos. N-aș fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaș pe față. Să nu creadă dânsul că eu sunt prost. Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine... toate... Când am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut...

Nu ridică deloc privirea din farfurie. Numai cu țărani era mai îndrăzneț. Încolo se sfia când spunea cuiva în față lucruri neplăcute... Titu stătea pe ghimp. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte și jignitoare. Se gândi o clipă să-ți trântască o obrăznicie și să sfârșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămână fără trăsură.

— Acuma nu mai lua în seamă și dumneata toate mărunțurile, zise dânsul în cele din urmă, văzând că Belciug a încetat.

Într-adevăr, preotul părea că-și sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas:

— Dar știți că n-am vizitiu?... Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe când în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul...

— Nu-ți nimic, am să mân eu caii! vorbi Titu, gândindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, fíreşte fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buieștri... Petrecere bună!

Trecând spre casă, Titu înștiință pe Ion că-l ia ca vizitiu de seară. Venind, își pregătise o cunună de înfloritură pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pîntea.

După masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămână între patru ochi cu Píntea, spre a-și putea descărca suﬂetele... Stătură împreună, singurí, aproape un ceas și totuși nu vorbírá deloc de íubíre, cí numai de nímícurí neînsemnate, făcând pauze marí și roșínd copílărește când lí se íntâlneau prívíríle furíșe... Fíecare își zícea în síne că ar trebui să înceapă celalt și în sfârșít se mângáíará că se vor lámurí maí bine de-seară, la bal, unde în potopul de lume și de muzícă le va vení maí lesne să-și deschídă ínímíle.

Herdelea, parc-ar fí símțít că tíneríí au píerdut vremea degeaba, facu ce făcu și prínse pe Píntea într-o convorbíre serioasă de numai câteva mínute, dar de-ajuns ca să-í spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unuí gínere cínstít. Când íí declară límpede că nu poate să dea Laureí nící un ban zestre, tânărul s-a rușínat și s-a emoționat, iar când bătrânul a adăugat că fata va avea totuși un trusou modest și cele ce-í trebuie în casă, Píntea a protestat că n-are nevoie de nící o ață, că Laura e cea maí mândrá comoară díń lume și că de altfel la logodná nădájduíește să vínă cu párínțíí săí, care vor índrágí pe Laura desígur tot așa cum o íubește el.

— M-am crezut dator să-țí arăt síтуаția díń vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neîńțelegerí, íncehé Herdelea mulțumít, bătându-l pe umăr.

Spre seară Píntea a plecat în Armadía, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tíhnă de bal...

Trăsura popíí se umplu de cutíí, de legăturí, de geaman-tane, parc-ar fí pornít tocmaí în Síbería. Títu trebui să se cocoțeze pe caprá, lângă Ion; fetele ínsele de-abía se vedeau díńtre bagaje. Herdelea dăduse luí Títu baní de cheltuíală, dar íí spuse de nenumărate orí să nu fíe mână spartă, să-í ție legați cu șapte ațe, căcí nu se poate ști cât va maí sta Píntea pe-aící și fíecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de íńtrare cel maí mult cíncízecí de creíțarí, ca să salveze onoarea famí-líeí, să fíe trecuți în *Gazeta Transilvaniei* príntré „suprasolvenți“, dar să nu se íntíndă la chef...

— Dumnezeu să v-ajute! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzând brîșca urnîndu-se.

Tocmai când să între în Armadía își aduse amînte Laura c-a uitat să-și ia evantaíul. Se oprírá, se sfátuíră. Erau cât p-aící să se întoarcă înapoi, căcí evantaíul avea un preț deosebit dín prícína díferítelor íscălíturí de la díferítele balurí, alcátuínd un adevărat trofeu... Títu o povățuí să împrumute unul de la Elvíra. Laura se líníștí numaí gândíndu-se că întoarcerea ar fí un semn rău, spuse însă de maí multe orí că întâmplarea aceasta nenorocítă í-a strícat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvíra, ajutate de două servítóare, supravegheate de însăși doamna Fílípoíu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună ca pâinea caldă, se gătíră maí bine de două ceasurí și se făcură ca niște păpuși.

— Pun rămășag că voi o să fiți regínele baluluí, le spuse doamna Fílípoíu, mângâíndu-le cu prívirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprîncene.

Títu veníse îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschísă, cravată albă, înăsprítă, mănuși albe de atârnat în buzunar ca să se vadă că are... Plíctísít de așteptare, puse pe o servítóare să-í maí calce dunga pantalonílor care se boțiseră în trăsură, iar el se așeză și-și lustruí ghețele ca oglínda.

Când vení Píntea, fetele erau zâne. Se făcură prezentări ceremoníoase. Doamna Fílípoíu felícítă pe Píntea pentru norocul de-a fí găsít o fiíntă atît de drăgălașă ca Laura, iar Elvíra șoptí fetelor, încântată: „Foarte drăguț și símpatic“. Títu rezolvă problema trásurílor: fetele cu doamna Fílípoíu vor merge în brîșca popíí, iar el cu Píntea în cealaltă și vor sosí deodată la líceu unde, în sala de gímnastică, avea loc serata...

Intrarea príncipală a líceului era lumínată cu două rîndurí de felínare. Pe scările de píatră aștepta, íntru íntâmpínarea ínvítațílor, o întreagă armată de „aranjorí“ cu câte o fundă trícícoloră în píept. Vreo zece se repezíră la trăsură, ajutând fetele să coboare și oferíndu-și brațul cîrlígat.

— E târziu?... Nu, da, aş... S-a început? Câteva minute... De mult?... Foarte reuşit... Păcat! se auzi în grupul fetelor înconjurare de aranjori.

Pîtea păşi în urma domnişoarelor, strângând câteva mâini cunoscute, iar Tîtu rămase să dea ordine vizitîilor. Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie şi el să vadă petrecerea mai târziu, ca să fie la îndemână când o fi de plecat. Poate c-o să-l cîntească şi cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face nişte hoţii nemaipomenite. Să între însă prin grădina liceului şi să aştepte la uşa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică...

Tîtu cunoştea pe toţi aranjorii care erau recrutaţi dintre profesorii mai tineri, studenţii universitari întărziati pe-acasă şi elevii mai spălaţi din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dînşii, dar se ascunsese când au trecut fetele. Pîtea cu domnişoarele şi cu doamna Filipoiu îi aşteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lângă uşă, bătrînul şi mărunţelul profesor de desen şi calligrafie Romaşcu îndeplinea funcţiunea de casier... Tîtu se duse drept la Romaşcu, care însă îi strînse mîna murmurînd zămbitor:

— S-a achitat... Domnul Pîtea...

Tîtu protestă, fireşte, numai de formă:

— Cum se poate una ca asta? Îmi pare rău, dragă George, zău aş!... Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!

— Ca suprasolvire?

— Da! făcu Tîtu cu mîndrie.

— Cele mai calde mulţumiri! răspunse profesorul-casier însemnîndu-i numele într-un caiet liniat special de dînsul cu diferite cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămână întreagă, după-amiaza, toţi elevii liceului. În fund se înălţa scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarţe şi covoare pestriţe, restul încăperii fiind ocupat de

mai multe rânduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraș cu condiția să le fie înapoiate îndată după sfârșitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de câțiva mai bătrâni, stăteau în picioare pe lângă pereți, luându-și însărcinarea de-a îngroșa ropotele de aplauze ce porneau din celalt fund al sălii unde se înșirau elevii din cursul superior, puși acolo să-și manifesteze admirația și însuflețirea.

Aranjorii așezară pe domnișoare în rândul întâi, pe locurile cele mai bune, păstrate înapoi pentru ele în schimbul unor surâsură grațioase. Titu cu Pîntea rămaseră mai pe lângă ușă.

Spectacolul începuse... Acuma un elev lung și slab declama o anecdotă țigănească, strâmbându-se întruna, repezindu-se încoace și încolo pe scenă, schimbând mereu glasul și stărnind râsete zgomotoase în fund și zâmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat și variat; mai urmărea vreo zece declamații, recitări și dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă discreție. Conferențiarul fu răsplătit totuși cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s-a isprăvit“...

Toată lumea răsuflă mai ușurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu publicul care ieșea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strângând scaunele și așezându-le de-a lungul pereților, să stropească puțin dușumelele cu leșie rece și să împrășteie pe jos sacăz ca să nu se facă lunecușuri să-și frângă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarășele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii și alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pîntea pe care Titu îl prezenta cu mândrie tuturor:

— Cumnatul meu *in spe*!

De altfel mai toată Armadia ştia că fata lui Herdelea se mărită; chiar şi împrejurimile. Învăţătorul se lăudase la berăria Griviţa şi vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase şi examinau pe furiş pe Pîntea, să vadă cum se înfăţişează cel ce va fi soţul prietenei lor. Şi toate găseau prilejul să şoptească Laurei: „Foarte drăguţ!” Se încinse apoi o cîrîpeală generală. Toţi slăveau spectacolul şi pe interpreţi, îşi angajau cadrîlurile şi „romana” şi de-abia aşteptau să înceapă dansul...

După ce îşi făcu datoria aici, Tîtu trecu la altă masă unde şedea Lucreţia Dragu împreună cu părinţii ei, amândoi graşi ca nişte butoaie. Conferenţiarul de adineaori, tânărul profesor de literatură Ştefan Oprea, şi un student în drept se învăteau în faţa fetei, inclînându-se din când în când şi coplesind-o cu complimente. Tîtu salută pe bătrîni cuviincios şi familiar, apoi îşi trase un scaun lângă Lucreţia, căreia îi sărută mîna, fără a uita să i-o strîngă puţin, ca omul cu drepturi câştigate. Fata se roşi, iar ceilalţi doi curtezanî îngălbeniră văzînd îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luaţi loc, domnilor, dacă vă face plăcere! zise drăgălaş Lucreţia, cu ochii la conferenţiarul incurcat.

Începu un duel de aluzii şi înţepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuţii ce nu le înţelegea. Oprea şi Tîtu, deşi prietenî, se vrăjmăşeau în ascuns, fiindcă profesorul strâmba din nas asupra poezíilor lui Tîtu, iar poetul spunea în gura mare pretutîndenî că Oprea nu se pricepe în literatură nici cât straja de noapte din Prîpas. Acum Tîtu se repezi mai întîi asupra conferinţei profesorului, căutînd să-l doboare în faţa Lucreţiei. Lupta însă rămase nehotărâtă: zămbiră toţi când Tîtu imită stîngăciile rivalului său, dar totuşi nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăţă de fracul conferenţiarului, cu mai mult noroc, căci toţi izbucniră într-un hohot de rîs la care trebuî să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac; şi-l comandase înadîns şi, în sufletul lui, se fălea şi se simţea superior tuturor purtîndu-l. Ceilalţi

domni veniseră care în jachetă, care în redíngotă, cei mai mulți în sacouri negre, unii chiar în haine de stradă deschise... Cu toată biruínța lui Títu, atât părinții cât și Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care putea fi un gínere mínunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani și zadarníc. Títu însuși băgase de seamă sforțările Lucreției de a înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întâi nu se socotea prîntre candidații serioși. În ochii lui, Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcând exerciții și declarații de dragoste și căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atât de melancolică și de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de când nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pământească, Lucreția coborâse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă când conferențiarul se adânci cu Dragu în niște dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gând să se mărească, Títu se plecă mai aproape de Lucreția și-i șopti:

— Cred că am cadrílul al doilea?

— O, de-abia acuma te trezești să mí-l ceri?... Dar l-am dat de mult!

— Da... Credeam că nici nu mai e nevoie să ți-l cer... Știaí prea bine că sunt totdeauna al dumitale... Bine. Nu face nimic. Cine e ferícitul, dacă nu-s îndiscret?

— El, murmură fata arătând pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Títu. Foarte bine. Mí l-ai preferat. Să îți mînte!... Dar cadrílul întâi?

— Cu plăcere...

Títu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plíctísit, aproape jíg-nít, și se depărtă. Lucreția însă rămase cu inima cât un puríce. Mînișe și tremura să nu se răzbune mínciuna. Refuzase lui Títu cadrílul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să í-l ceară. Se frămîntă câteva minute, apoi deodată întrebă:

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea?

— Vizavi aş gâsi, dar n-am pereche, domnişoară! zise profesorul şovăind.

— Nici eu, mărturisí Lucreţia plecând ochii cu o sfială íspítóare.

Se făcu. El í-l ceru, iar ea í-l dădu...

Zgomotul de pahare şi de glasuri încrucíşate, mírosul amestecat de sudorí, de băutură şi de parfum íeftin, zăpuşeala care creştea repede şi înroşea feţele, sílind pe domnişoare să treacă deseorí în dosul unui paravan japonez ca să-şi şteargă cu pudră luciul de grăsimi de pe nas, toate fură stăpâníte deodată de sunetele pasionate ale unei someşane spríntene, pornită dín arcuşurile tarafului de lăutarí, în sala devenită acuma de dans. Muzíca aprínse ínimíle tíneretului. Toate pícióarele se míşcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghí! Goghí! trecu dín gură în gură ca un suspín de uşurare.

Era numele ţiganului dín Bístriţa care avea cel maí vestít taraf de lăutarí dín judeţ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petreceríi şi dín prícina căruía se amânase până acuma balul.

Perechíle de dansatorí íntrau rând pe rând în sala de dans, urmate de mamele credíncioase ce-şi luau locurile de pază şi admíraţie pe scaunele aşezate lângă pereţi. Aící muzíca umplea aerul, iar lumíníţele candelabrului dín mójlocul tavanului tremurau şi pícurau stearínă, obligând pe cavalerí să ocolească locul prímejdíos.

Laura dansa cu Píntea care, nefíind dansator încercat, greşea adeseorí paşíi, ceea ce pe Laura o ruşína şi-í amíntea pe Aurel cel neíntrecut. De câte orí se încurca, Píntea íi cerea íertare şi-í strângea mâna, iar fata, drept răspuns, zâmbea cu resemnare îngerească şi întorcea capul după celelalte perechí. Aproape toate domnişoarele erau în costume naţionale, ca şi Laura, dând o ínfăţişare maí caldă şi pítorescă serateí.

Títu nící nu maí avea chef să íntre în sala de dans, atât de mult îl plíctísea cadrílul al doilea. Ca să-şi uíte necazul, se

încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările românești, vorbind și chiar citind bine românește. Era un admirator al talentului lui Títu și de aceea se întrețineau deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrișor, spunând veșnic că vinul și literatura merg mână-n mână. La masa lor se opri mai pe urmă și solgăbirașul Vasile Chițu care, deși român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo ațâțare împotriva Ungariei sau vreo manifestație antipatriotică. Vorbea puțin și se arăta posomorât parcă l-ar fi durut dinții. Românii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, și-i ziceau „renegatul”.

Veselia creștea în rândurile dansatorilor. Câțiva mai înfocați se făcură în curând learcă de sudor, încât trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puțin și să-și schimbe gurilele. În schimb, domnișoarele parcă aveau șapte suflute, nu oboseau deloc și zâmbeau întruna și din ce în ce mai ademenitor.

Dându-și seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Píntea. Doar câtorva profesori și studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat câte o tură, câte una singură, aruncând însă lui Píntea niște priviri din care să înțeleagă că toți o plătesc, afară de dansul. Când, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit față-n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzându-și cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghíghí mai mult ca de obicei. Fírește, Píntea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar când ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască și să-i spună și din gură ceea ce-i scrisese de atâtea ori: că o iubește cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie și că are ambiția s-o facă cea mai fericită ființă de pe globul pământesc. Laura îl asculta întâi foarte mișcată, neobișnuită cu declarații atât de fățișe. Pe urmă însă i s-a deschis și ei graiul,

încât au stabilit pe îndelete să facă negreșit logodna luna viitoare, când să vie și părinții lui George...

În cele din urmă, întârâtat de păhărelele de vin și cu gândul să se răzbune pe găscă proastă care l-a jignit atât de adânc în amorul propriu, Titu se urni și se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ținu toată seara pe urmele Lucreției, șoptindu-i crâpele de versuri cu aluzii înțepătoare, făcând-o cochetă și necredincioasă, și în sfârșit căutând să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surâsurile lucitoare și doar de vreo două ori murmură, râzând fără nici un rost și cu o drăgălășie cuprinzătoare: „Mai știi?”

Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbări în bufet. Mesele se încărcaseră cu mâncări și băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltând butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însuflețirea. Romanțele cele mai noi și mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbântate. Arcușul lui părea fermecat. Cântând trecea de la o masă la alta, ciocnea câte un pahar ici-colo, arunca priviri galeșe domnișoarelor, ca orice lăutar răsfățat.

De-abia acum își aduse aminte Titu de Ion și-l găsi la ușa dinspre grădina, cu ochii plini de mirare și de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere și o halcă de friptură.

— Ei, ce mai zici, Ionică? îl întreabă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreției.

— Tare-s mândre petrecerile dumneavoastră, domnișorule! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintâi vals, după pauză, pricinuî lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansând cu Lucreția, uită de candelabrul cel mare și trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu haz de pățania aceasta, iar Titu se grăbi să șoptească necredincioasei:

— Vezi? Pedepsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea!

Zorile priveau pe ferestrele sălii și balul nici gând să se sfârșească. Tinerii nu se mai săturau și bisau furtunos toate

dansurile, înverșunându-se chiar să nu lase pe domnișoare să plece acasă...

În dosul ușii dinspre grădina, Ion, cotoșmănit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea domnișoarelor, râsetele, chiar și sudorile dansatorilor îl mângăiau și-l întăreau neîncetat. Văzând fețele vesele i se părea că toți oamenii aceștia duc o viață fără nici o grijă, fără neazuri și fără supărări. Îi pizmuia amintindu-și zburciumările și chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor!“ își zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învățat carte, poate că ar fi și el printre dansatori, vesel, fără gânduri grele, fără trudă în oase! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea... Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintând pământurile fără de care viața lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. „Toate astea nu plătesc cât o ceapă degerată“, se gândi dânsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrângând mereu petrecerea domnească, dar văzând de-acuma numai pământul aspru și totuși ademenitor, ca o țarancă voinică și frumoasă a cărei îmbrățișare îi zdrobește oasele...

6

Tot satul cîntea mai mult pe Ion și-l compătimea de când s-a aflat ce-a pățit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alții huiau pe Sîmion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină și nici nu mai îndrăznește să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu, și numai la beție, striga: „Uite cine umbla să ia pe Anuța mea!“ Când era treaz însă, lua și el partea lui Ion și odată, întâlnindu-l pe uliță, i-a spus cu glasul înduioșat:

— Lasă, măi băiete, că temnițele-s pentru oameni, nu pentru draci!

Osînda totuși răscolea toate planurile flăcăului, clătîindu-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis și departe două săptămâni, va pierde și pe Ana, și mai ales pământurile

ei pe care începuse să le privească întocmai ca și când ar fi ale lui. Avea o presimțire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face și va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Și atunci toate nădejdiile lui s-ar împrăști în vânt și ar rămâne tot așa de becnic ca până acuma, silit să îndrăgească veșnic numai pământul altora.

Cum zilele treceau și sentința nu mai venea, neliniștea lui creștea. Își închipuia că întârzierea poate să însemne și o agravare a pedepsei. Dacă pe câteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămâni de temniță, de ce nu s-ar aștepta și la mai rău?... Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului și nici chiar împotriva judecătorului. Își zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuși, în lovitura aceasta, avea și mulțumirea că barem s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Sîmion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blândețea fetei începea să-l neliniștească, bănuind într-însa o șiretenie. De altfel tăgădnăriile ei, când îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în șură sau în podul cu fân, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de pașania lui și când ea plânse și-l rugă să se ostoiască și mai bine să stea în temniță decât să se pună împotriva celor mari, Ion se înfurie parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se bocește din vicleșug, umblând să se scape de dânsul... Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut, orice ar fi să se întâmple...

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveți, domnule învățător, și să nu mă lași, că pa-costea asta mă omoară! zise dânsul mohorât.

— Ia nu mai umbla cu copilării, loane, ca doar bărbat ești, nu pleavă! răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegându-i îngrijorarea.

— Dumneata nu știi ce știu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine! murmură flăcăul clătînând din cap.

Herdelea citi hârtia mormăind până la sfârșit, apoi, ca și când n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! făcu dânsul rîdicînd ochîi spre flăcău. Eu zîc să-î daî dracului pe toî, Ionîcă, şî să te mulţumeşti cu pedeapsa! Adîcă ce-o să fie dacă-î sta şî tu la răcoare două săptămîni?... Altfel te pomeneşti că păţîm şî mai rău!

Învăţătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fî fost după sufletul lui, s-ar fî dus cu Ion şî pînă la împăratul. S-a gândît însă bine şî şî-a dat seama că orîce armă are două tăişuri. Judecătorul împărţea dreptatea după cum î se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni şî tălmăcea legîle astfel încît să se potrivească cu dorînţele lui. Herdelea ar fî fost ferîcît să-l poată plesni puţîn, mai ales că faţă de dânsul ungurul se arăta mîndru şî uneorî chîar dîspreţuîtor. Dar îl ştia răzbunător şî aceasta î domolea pornîrea. Cînd ar afla judecătorul că el a făcut plîngerea, nu s-ar lăsa pînă nu l-ar zdrobî... Pe urmă ar trebui să încurce şî pe Belciug în bucluc. Nîcî vorbă, felul cum preotul se poartă cu dânsul în vremea dîn urmă l-ar îndreptăţi să-î tragă o săpuneală bună, să-l înveţe mînte. Şî totuşi ce-ar folosi el dînr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdîile. Sfaturîle lui paşnice însă mai mult întărătau pe Ion care se bătea mereu cu pumnîi în piept:

— Iau eu toate răspunderîle! Mai bine să mă spînzure decît să mă calce aşa în picîoare!

Hotărîrea flăcăului înuie împotrîvîrea învăţătorului. Toată seara se tocmîră. Cu cît Hardelea şovăia mai tare, cu atît Ion stăruia mai aprîg, parcă în joc ar fî fost însăşi viaţa lui.

Dascălîţa şî fetele împărtaşeau pe deplîn scrupulele învăţătorului şî îndemnau dîn cînd în cînd pe Ion să se astîmpere sau, în orîce caz, să se ducă la notar să-î facă „lăcrămaţia“. În cele dîn urmă îşi dădu părerea şî Tîtu:

— Şî eu cred că mai bine ar fî să-î lăsaţi în plata Domnului, că de temniţă, orîce ai face, tot nu scapî, asta-î sfînt. Dar dacă nu vrea şî nu vrea, nu vād de ce nu î-ai face plîngerea? Eu zîc să î-o faci fără grijă... Şî ca să nu-ţi cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, şî gata!... Foarte sîmple!

Părerea lui fu adoptată de toţi şi Herdelea capîtulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se aşeză şi făcu o jalbă amănunţită şi simţită, în care judecătorul şi preotul se întovărăşeau spre a năpăstui pe un biet ţăran nevinovat. Când o citi pe româneşte lui Ion, toţi se înduioşară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoţie. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie şi adresa pe plícul mare: mínistrului de justiţie...

— Uíte, Ionică! Măine dímíneaţă o daí recomandată la poşta dín Armadía, şi să fie într-un ceas bun! zise învăţătorul mişcat.

Ion era uluit de mulţumire; puse pe masă trei zloti şi nu vru să iasă dín casă până ce Herdelea nu-i primí.

— Níci nu ştii dumneata ce bine mí-ai făcut, murmură flăcăul sărutând mâna învăţătorului.

— Bine că í-ai făcut-o, zise Títu după ce plecă Ion. Adică de ce să-şi bată joc de el toţi măgaríi?

7

Peste vreo două săptămâni, în amurg, sílvicultorul Madarasy cu solgăbírăul Chítu şi cu şeful percepţiei dín Armadía, într-o căruţă uşoară, se oprírá în faţa casei învăţătorului. Fuse-seră la vânătoare de iepuri în hotarul Prípasului, alergaseră toată zíua şi nu ízbutíseră să tragă măcar un foc de puşcă. Se întorceau pleostiţi, zgribuliţi de fríg şi de umezeală; doi câini tremurau lângă căruţă, cu urechíle dăbălate, fără să se sínchísească de dulăul învăţătorului care, cu labelle pe gard, hămăia dín ogradă, furíos că nu-l bagă în seamă nímení. Ca să-şi alunge necazul şi să nu între în oraşel zíua şi cu genţile goale, vânătoríi nenorocoşi hotărâseră să poposească la Jídoviţa, la cárciuma lui Neumann, să se dezmoştească cu câteva lítre de vín fierţ şi chíar să-şi potolească foamea ínaínte de-a ajunge acasă.

Ştíínd că, dacă vor íi síngurí, vor contínuia a vorbí numai de vânătoare, făcându-şi ímputări plícticoase recíproce, se

gândiră să poftească atât pe Herdelea cât și pe Títu cu care erau toți în legături prietenești. Învățătorul ar fi fost bun bu-curos să iasă să se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se miște fără consimțământul doamnei Herdelea, care găsea ne-demn din partea unui om bătrân și cu necazuri să se așeze la beție cu toți flușturaticii Armădiei. Títu poate face ce pofteste, că-i tânăr și fără răspundere... Trebuie să coboare din căruța Madarasy, să stăruiască din răspuțer până să o înduplece, dar cu condiția, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întârzie peste vremea cinei...

La cârciuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă și veselă: profesorul de grecește Maieranu, un chefliu și jumătate, cu creștetul pleșuv și cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Fílipoiu, avocatul Paul Damián și popa din Vărarea, cel mai strașnic bețiv de pe valea Someșului, care era aici de ieri de la amiază și nici gând n-avea să se urnească.

Títu își dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici până mâine dimineață. Și deodată îi răsări în minte doamna Lang și inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef și pe Lang. Dacă izbutește, îi surâde fericierea. Pe Lang, când dă de băutură, nu-l clintești nici cu șase boi, mai ales când băutura e pe gratis... Într-o clipă se și hotărî: se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beție și n-o să-l dea nimeni afară.

Până să fiarbă vinul, și în vreme ce ceilalți se întinseră la vorbă, Títu ieși, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o șteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu știau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipea pe un scaun, iar Roza ședea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujorați de căldura focului, și-l întâmpină înviorată:

— Cât ești de draguț că vii să ne mai scuturi din plăciseala asta otrăvitoare!

Când auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uíte prietenul adevărat care nu-şi uită niciodată prietenii! strigă dânsul luându-şi îndată paltonul şi pălăria, gata de plecare.

Títu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plângă că i-e frică să rămână singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregăteşte aici câte un ceai... Lang nici n-o asculta.

— Víno, dragă, nu te potriví toanelor femeieşti! mormăi el către Títu care încerca să línştească pe Roza.

Fííndcă tânărul mai zăbovea, Lang o porní înaínte. În aceeaşi clipă Títu sărută puterníc mâna Rozei şi şoptí puţin răguşít:

— Aí să te superí dacă víu să te văd mai târzíu?

Femeía nu răspunse. Ochíi ei însă străluceau ca o chemare...

Lang, ca beţív reputat, fu primít cu o explozie de bucurie. I se oferí un scaun lângă receptorul dín Armadíá, să poată tăifăsuí împreună ungureşte.

Între tímp ceilalţi înconjuraseră pe crâşmăriţa tinerică, durdulie şi sprintenă, asaltând-o cu complímente ştrengăreşti pe care ea le asculta zâmbínd neobosită în dreapta şi în stânga, spre a mulţumí tuturor pentru atâta cínste. Cârcíumarul închídea ochíi şi urechíle, fíínd vorba de bunul mers al afaceríi, şi doar în rástímpurí se strecura în odaía unde petreceau domnii şi numai ca să vadă să fíe toate în ordíne. În cele dín urmă însă íşí vârí capul pe uşă şi, făcând un semn soţiei sale, vorbí mie-ros muşteríilor:

— Mă rog dumneavoastră... fierbe vínul în clocot... e nevoie de muíere...

După ce íeşí crâşmăriţa, popa dín Vărarea începu să lălăie cântece bíseríceşti spre marea îndígnare a lui Belcíug care nu putea îngăduí asemenea fărădelege dín partea unui preot. De aici se porní o díscuţie seríoasă căreía nu-í puse capăt decât revenírea cârcíumăresei, cu o tocană uríaşă, şi a cârcíumarului, cu un ceaun de vín fíert.

Într-o clipă toate sticlele goale şi rămăşiştele de mîncări fură date la o parte; numai popa dín Vărarea nu se îndură să se

despartă de sticla lui de vin roșu, încât trebui să í-o smulgă dín mǎiní doctorul Fílipóiu.

Se ospătară zdravǎn... Cu cât foamea se potolea, cu atât paharele se goleau maí des și límbíle turuíau maí slobode. Vese-lía creștea mereu. Vremea trecea ca părerea. Când íși aduse amínte Herdelea de fǎgǎduínța că până la cínǎ va fí negreșít acasă, era târzíu de-a bínelea: aruncǎ o prívíre întrebătoare lui Títu care-í răspunse príntr-un zâmbet complice.

— Acuma e prea târzíu, ce să mă maí supǎr degeaba! se mǎngǎie bătrǎnul sorbínd alene dín pahar.

Deodată profesorul Spǎtaru, mítítel și cu cíoc blond, în culmea unei înflǎcǎrǎrí mult stǎpǎníte, se porní să cǎnte *Deșteaptă-te, române*. Solgǎbírǎul Chítu pǎlí și-și mușcă buzele. Vǎzǎnd ínsǎ că maí toți țin hangul profesorului, se rídícǎ în pícióare și curmǎ cǎntecul, zícǎnd:

— Nu pot permíte, domnílor, să faceți și aici polítică!

Spǎtaru, ínțepat, sǎrí și el în pícióare și se răstí la Chítu cu níște ochí fulgerǎtorí de mǎnie și de bǎuturǎ:

— Iar eu nu-ți permít dumítale să fíí obrazníc, domnule! Aicí nu suntem în cancelaría dumítale renegată, aí ínțeles? Acolo să te rățoíești dumneata, nu aici, între oameni cumsecade!... De altfel, dacǎ nu-ți place, uíte colo-í ușa!

— Domnule profesor — se ínfuríe solgǎbírǎul — nu uíta, te rog, cu cíne vorbești!

— Cu un renegat vorbesc, știu prea bine! Mí-ai fost elev, dar mí-í rușíne că mí-ai fost, că n-ai obraz níci cât o cíobotǎ!...

Chítu, clocotínd, dǎdu să plece. Câtíva împǎcíuítorí, cu Herdelea în frunte, se repezírǎ și-l oprírǎ, în vreme ce Spǎtaru rǎcnea bíruítor:

— Lǎsați-l să se ducǎ dracului! Aicí nu ne trebuiesc renegați! Solgǎbírǎul, fírește, rămase, dar murmurǎnd dísprețuítor:

— Are noroc că-í beat, altfel...

Sílvícultorul Madarasy, îngǎduítor, zíse blǎnd lui Chítu:

— De ce să nu cǎnte, príetene, dacǎ așa le place?... Exagerezí.

— Eu nu pot admíte nícăieri agitaţiile şoviniste, se îndigné solgăbîrăul. Conştiinţa mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitaţii!

— Aş, agitaţii, mormăi sîlvicultorul. Mai dă-le încolo de agitaţii! Parcă statul are să se prăbuşească dîn pricina unui cântec... Îmi pare rău că nu-l ştiu, că l-aş cânta şi eu, iată!

— Ascultă-l, domnule, şi ruşinează-te! răcnî Spătaru. Dumnezeu-l e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numeşti român! Pfu!... Domnule, dă-mi voie să te pup! Eşti un om admirabil! adăugă apoi repezîndu-se la Madarasy şi sărutîndu-l zgometos. Ştiam noi bine că renegaţii poartă vina tuturor persecuţiilor noastre... Renegaţii, jidanii şi ceilalţi ticăloşi!

Dîscuţia se aprindea dîn ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească nîcîodată, spre bucuria lui Lang care simţea că astfel cheful va ţine pînă-n dalba ziuă. Tîtu tăcea mereu, frămîntat de nerăbdare, pîndînd clipea prîncioasă cînd să se facă nevăzut. Spătaru îşi puse în cap să convîngă cu orice preţ pe Chîtu că e mişel împreună cu toţi cei de teapa lui şi începu să-i înşire nedreptăţile şi mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiţi ca robii dîn vechime! întrerupea deseori Belciug foarte grav şi posomorât.

Avocatul Damian, spân, cu ochii foarte mari şi foarte albaştri, completa pe Spătaru adresîndu-se mai ales sîlvicultorului Madarasy, care aproba dîn cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Dîn cînd în cînd se întorcea spre colţul receptorului, căutînd să-i explice şi lui pe ungureşte; dar îndată ce receptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în româneşte.

Solgăbîrăul nu era tare în replici şi, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zîmbet de superioritate:

— Născociri tendenţioase!... Daţi-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste!

Maiereanu se chercelî repede şi se simţi obligat să contrazică pe toţi. Respîngea cu mîndrie învinuirile lui Spătaru şi combătea vehement pe solgăbîrău, căutînd să arate ambelor

tabere că iredentismul românesc nu există decât în închipuirea șovinistilor. Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată să-și isprăvească cuvântările, Maíereanu se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi și independenți, domnilor! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu frații noștri de pretutindeni!

Damían dovedí îndată receptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorința de unire cu frații de același sânge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însuflețit deodată de băutură, se ridică și strigă:

— Eu admit, domnilor! Frații să fie frați! Dreptatea să triumfe!

Solgăbírăul Chítu, desperat, se sculă iar să plece. Își îmbracă încet paltonul și se duse până la ușă, mormăind furios și așteptând să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acumă nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-î veni în mînte un răspuns zdrobitor:

— Dacă n-ar fi libertate în țara asta, ați putea dumneavoastră vorbi astfel și încă în fața mea? răcní dânsul scoțându-și haína și așezându-se iar la loc.

Spătaru, Damían și chiar doctorul Fílipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beție, îi răspunseră deodată, cu aceeași vorbă:

— Renegatule, să tací!

Atunci însă intervení Maíereanu, declarând sentențios, că nu îngăduie nîmănuí să terorizeze pe Chítu și adăugând că el, ca cetățean cînstit, nu vrea să audă de hímere șoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosí:

— Eu nu vreau nîmíc... Nu vreau... Jos!... Nu vreau!...

Herdelea vorbea încet, ungurește, cu receptorul și dezaproba cu un zâmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admíra îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbírău și pe ungurí. Receptorul, secondat de Lang, explíca lui Herdelea cu multe argumente că nícăieri nu sunt românii mai fericiți ca în țara ungurească, iar învățătorul asculta cu același zâmbet nedumerít, înfricoșat să nu între cumva și el în gura lui Spătaru.

Pe la miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunând că a doua zi trebuie să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stărní o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de dușcă un pahar, spre a-i servi drept pildă, și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy:

— Dar poetul nostru?

Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește. Chemată, crâșmărița îi lămurí, trăgând șiret cu ochiul, că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă și, gândindu-se la scandalul pe care îl va face dăscălița, își ticluí un plan cum s-o tulească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clípid înțelegător:

— Ei, ce vreți, tinerețea, sânge fierbinte! Cíne știe în ce brațe se odihnește acuma poetul nostru!

Vălvătaia chefului izbucni mai neastâmpărată, mai amețitoare...

8

Titu stătuse pe ghimpí. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Își zicea mereu „în sfârșit” și i se părea că fiecă minut de întârziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atâta cât să-í întărească îndrăzneala și cu gândul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cărciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-í făcea complimente, îi dădu o mână de ajutor, scoțându-í pe furíș paltonul din odaia unde chefuiau domnií.

Până în uliță a avut o clipă de teamă: ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s-ar pomeni cu Lang? Vântul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din mînte orice grijă și-í vrăjí în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeii dorite.

Satul dormea într-o beznă adîncă. Numai în fereastra casei lui Lang lícărea o închípuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Títu se apropíe cu paşí de lup. Uşa tînzíí nu era încuiată. Trase mai tare dín ţigara aprînsă spre a díbuí mai uşor odaía dín stînga şí ca să nu se împíedíce de ceva prín întuneríc. Avu însă gríja să învârtească de două orí, foarte încet, cheía în broasca antreuluí. Apói deschíse ca un hoţ uşa dormítoruluí şí se furíşă în vârful pícíoarelor.

Pe noptíera de lîngă patul larg, lampa, cu abajurul de hârtíe roşíe, cu flacăra scăzută, lumína slab odaía. Abajurul stătea strâmb, ca o pălărie pe capul unuí beţív, aşa încât aproape toată lumína cădea asupra patuluí dându-í o înfăţíşare pompoasă şí trandafírie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre uşă, dormea uşor, parcă somnul ar fí surprîns-o într-o aşteptare plăcută. Părul eí, desprîns, se împrăştiase pe perna moale, numaí câteva şuviţe se odíhneau pe spínarea-í albă şí plínă. Umeríí cămăşíí alunecaseră pînă aproape de mîjloc, iar poalele í se urcaseră mai sus de şolduríle rotunde. Braţul stîng, întíns leneş, íşí reze-ma degetele subţírí pe dunga patuluí. Pícíoarele goale, răzvrătíte, erau unul ascuns pînă-n genunchí, iar celalt îndoít puţín şí aruncat peste plapuma mototolítă.

Títu príví zăpăcít corpul femeíí şí ochíí í se oprírá pe şolduríle care parcă-l îndemnau să le îmbrăţíşeze. Nu mai ştía ce să facă. Carnea í se înfăţíşa în toată ademenírea eí, tulburându-í símţuríle. Golícíunea îl chema şí în acelaşí tímp îl şí înspăímînta. Mai mult în neştíre íşí lepădă paltonul. Íşí símţea sîngele clocotínd. Iníma íí bătea în píept ca un cíocan vrăjmaş, încât se temea ca nu cumva bătăíle acestea s-o deştepte pe Roza dín somn. Se bucura c-a găsit-o dormínd şí apói îndată íşí zícea că ar fí fost poate mai bîne s-o fí nímerít trează şí îmbrăcată.

Căldura dín odaíe îl înăbuşea... Se apropíe típtíl de pat, se plecă şí-şí lípí gura pe ceafa catífelată a femeíí, prîntre şuviţele de păr care míroseau îmbătător. Carnea se înfíoră puţín sub buzele luí tremurătoare. Atíngerea corpuluí însă íí aprínse de-odată toate símţuríle. Nu mai văzu decăt carnea trandafírie şí íspítitoare. Fără să-şí mai dea seama, palmele luí mîngăiau pătímaş braţele, şolduríle, pícíoarele femeíí, iar buzele luí nu

se mai săturau sărutând. Roza se trezi' alene, ca și când ar fi așteptat sărutările, se întoarse încetîșor spre dînsul cu ochii pe jumătate închîși și șopti galeș:

— Aí venít, mícule?... Mí-ești drag... te...

Títu îi închise repede buzele, apoi îi acoperí obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprînsé gâtul cu brațele care parcă-l frígeau. Tânărul o săruta neîncetat, bîlbîind vorbe fără șír, și doar ca prin vís vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roșii și umede ce se întîndeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci și se lípi de Títu care, simțîndu-í căldura, îl încoláci cu amîndouă brațele și-l strânse sălbatic parcă să-í sfărâme oasele. Sânii plîni, cu sfîrcurile roze, îi ardeau píeptul. În îmbrățișarea aprînsă femeia se zvârcolea gemînd cu ochii închîși...

Pe urmă Títu sări jos dîn pat rușinat, neîndrăznînd să se uíte la Roza care stătea nemîșcată, cu fața în sus, cu brațele moarte, cu píeptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumínă ca zíua și lumína parcă-l înfricoșa. Se gîndí că femeia are să creadă că-í un bádăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghețele. Apoi își aduse amînte de Lang și îndată îi năvălîră în mînte sumedenie de scene cumplíte în care bărbatul înșelat lua înfățișarea unui cavalier răzbunător dîn vremurile eroíce. Dădu să-și ía paltonul, hotărât să plece înapoi la cârcúmă, ca să fie ferít de orice întâmplare. Roza însă îi surprînsé gestul și, sculându-se repede, îi zise cu o ímputare dulce:

— Cum, mícule drag? Vrei să plecí?... Țí s-a și urât cu míne?

— Mí-e să nu se întâmple să plece Lang, murmură Títu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil ești, drăguțule!... Dar Lang níci nu se gîndește să vie pînă mâine la amiază. Nu lasă el un chef pentru nímic în lume și cu atît mai puțin pentru sărmana nevastă-sa. În privínța aceasta poți íi absolut sígur... Și chîiar presupunînd ímposíbílul, dacă ar veni, ar veni beat. Eí, și atuncí noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dînsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemerníc... Pe urmă, în zori, aí vreme să plecí și tu...

Femeia vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Tîtu îi ațâța poftete. Tânărul stângaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Și cum Tîtu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi și-l chemă drăgălaș, întinzând brațele goale:

— Vîno, sărută-mă, puilele mîc și drag!

Tîtu o privi printre gene. Prin cămașa subțire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patîma îi gonî într-o clipă toate șovăielile. Dîn doi pași o luă în brațe și o doborî. Roza însă îi alunecă dîn mîinî și se ascunse sub plapumă de nu i se mai vedea decît vârful nasului. Scoase limba ștregărește și apoi îi porunci cochet:

— Orî te dezbraci, orî dacă nu... nîmîc!...

Tânărului îi trecu prin creierî, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sângele îi fierbea în vine...

Adormîră târziu, îmbrățișați... Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Tîtu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuiei. Într-un minut încercă nenumărate hotărîri: ce să zică orî să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă... Vru să se dea jos dîn pat, dar Roza îl opri liniștită, punîndu-i mîna pe gură ca să nu răspundă și șoptîndu-i:

— Stai frumos!... Nu mîșca!... N-avea frică!

În șira spinării, Tîtu simțea totuși o furnicăre rece. Cîocănitul în geam se repetă mai amenințător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decît supărat:

— Cîne-î?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! mormăi afară vocea lui Lang, răgușită de băutură. Rozîca dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda... Tu să ai grijă mîine dîmîneață, dacă cumva nu viu pînă-n vremea școalei, să dai drumul copiilor, auzi?... Eî, noapte bună, Rozîco! Somn ușor!

Pașii bărbatului se îndepărtară șovăitorî.

Tîtu își aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei și jumătate. Femeia se lipi lângă dînsul, îl sărută lung și-i zise:

— Mai avem un ceas, două pînă să plecî... Dar nu mai dormîm... Așa-î, urâtule?

Dín clípa când a pus jalba la poștă în Armadía, Ion s-a símțit iar líníștít, parcă ar fí scăpat de toate gríjile. Se ducea seara pe la Ana și pândea neîncetat prílejul când să-și ízbândească planul care-í fierbea în mînte și-í umplea sufletul de nădejdí bune.

Ștía bîne că George nu încetează de-a merge pe la Vasíle Bacíu. Deseorí a trebuit să aștepte până-l vedea plecând și apoi până se culca Bacíu și stíngea lumína, ca să poată íeși afară Ana. Dar nu-í mai păsa de nímení și de nímic, atât era de sígur de bíruínță. Numaí prílejul să-í sosească...

Sufletul Anei se scálda într-o bucuríe nemărgínită. Uítase toate suferínțele și índoielíle ce í le prícínuise Ion. Vedea numaí că acum víne mereu și-l aștepta mereu mai drăgăstoasă. Stăruínțele flăcăului erau dovada unei íubírí stăpâníte și reíz-bucníte care o umplea de mândríe. De cum se ínsera o cu-príndea nerăbdarea și, gătínd cína sau așezând prín casă, ínima eí îl símțea întruna pe-afară, dosít după vreo claíe, sub un gard, în vreun șanț, tăcut și neclíntít. Íl era mílă de dânsul și ochíi í se umezeau de lacrími. Íși ascundea ínsă ferícírea față de tatăl eí, zâmbínd mult, arătându-se voíeoasă. Când píca George, îl prímea fără sfíală ca pe un vrăjmaș de care nu mai ți-e teamă. Se uíta drept în ochíi luí íscodítorí, zăpăcíndu-l și prostíndu-l. Mulțumírea sufletească parcă deșteptase într-ínsa díbăcíile femeíi care íubește și-și apără dragostea.

Dín zí în zí George prícepea mai lámurít că Ion í se pune de-a curmezíșul. De aceea se încăpățâna mai rău. Voía să-í príndă și-și zícea că atunci se va potolí. Íeșínd dín ograda luí Vasíle Bacíu, se uíta în toate părțile să-l descopere. Și fííndcă vremea trecea tot mai chínuitoare, se hotărí să sfărșească cu oríce preț... Peste vreo săptămână se făcu că cotește pe Ulíța dín dos, dar se íntoarce ca un hoț și se așeză la pândă. Atunci văzu pe Ion íntrînd...

Síguranța nu-l mulcomí decăt o clípă. Fățárnícíia Anei îl bícíuía. Se gândí íntâi să-í íntoarcă spatele. Gândul acesta ínsă fu repede strívít de dorínța ce í se ínvâltora mai puternícă în

suflet, de-a rămâne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă și mai des pe la Baciu, iar când nu se ducea, dădea târcoale casei, privind cum se apropie celalt, holbând ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrățișează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deștepte mai multă iubire în inima Anei, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă... Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropiările acestea ca niște izbânzii ale ei asupra lui și simțea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică?

Flăcăul însă îi închidea gura veșnic cu întrebarea plină de imputare:

— Dar tatăl tău?

În sfârșit se apropia Crăciunul. O iarnă urâcioasă se zbătea să coboare pe pământ, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneși care se topeau până să ajungă jos și se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuși în toate nopțile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă mărunță, veni mai devreme puțin. Casa zăcea în întuneric, neagră ca un bivoli adormit. Intră în ogradă și se așeză pe prispă, mai închis și mai hotărât ca altă dată. Așteptă fără nici un gând în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimțire. Primpriur tăcerea era așa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii și chiar cum se ciocnesc în văzduh ca niște fâlfâiri de aripă mici. Într-un târziu ușa tînzii se deschise scârțâind și Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicându-i îndată rugătoare și alinătoare:

— Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică!... Nu te las până nu vii... Tata doarme dus. A venit beat din Jidovița și acu sforăie de hurducă pereții!...

Ion îi cuprînse mîjlocul şi-î mîngăie sînii peste cămaşa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă şi porni după ea. În tîndă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mână şi-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întunerîc. Numaî ferestrele se desluşeau puţin ca nişte găuri cenuşii. Ion cunoştea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atît de aproape că i se părea prefăcut. Un junghî rece îi cutremura înîma. Ştia că, de s-ar trezi bătrînul şi l-ar simţi aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiş parcă-l zărea lucînd ameninţător.

Stătură cîteva clipe nemîşcaţi, ascultînd horcălelile. Îşi auzeau bătăile înîmîlor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în aşternut ca şi cînd ar fi dat să se scoale. Ion îngheţă. Fata îi strânse mîna cu desperare. Bătrînul însă se învîrti puţin, se întoarse iar cu faţa în sus şi sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuş de velînţe, toale, perne, cearşafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sîsăiau câţiva buşteni verzi de arîn... Fata se înălţă în vîrfurile picioarelor pînă la urechea flăcăului şi-i şopti, strîngîndu-i mereu mîna:

— Lasă-ţi sumanul pe prîchici!... Să nu faci zgomot că ne omoară pe amîndoi!...

Oasele lui Ion pârăiră urcîndu-se în culcuş.

O luă în braţe, iar ea tremura ca zgâlţîită de friguri. Apoi Ana începu să-i şoptească imputări multe, să se jelească şi să-l roage să fie cumînte. Ion o asculta liniştit, trăgînd însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lângă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească şoaptele ei şi-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îi ridică pînă-n brâu cămaşa. Picioarele fetei erau fierbînti şi strânse. Îşi incolăci braţele în jurul gâtului lui, îl strânse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, şi-i lîhăi în ureche, plîngătoare, dar fără împotrivire:

— Ionică... ce vrei să faci... ce faci?... Nu... Nu...

O podidîră lacrimile şi plânse cu sughiturî, bolborosînd întruna vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoaia sărutînd-o:

— Tacî... tacî... tacî...

Gemetele Anei însă se întesau tot mai nestăvilite, până ce se sfârşiră într-un ţipăt scurt, surd, care o spăimîntă într-atîta că-şi încleştă dinţii în buzele flăcăului, zvîrcolîndu-se.

Ţipătul fetei se înfipse ca o sulîţă în întunerîcul casei şi zbîrnăi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deşi strîvît de băutură, se deşteptă, ascultă cu mîntea încălcată şi, auzînd oftările înăbuşite în lacrimî, mormăi nedumerit:

— Ce faceţi voi acolo?

Glasul tulbure îngheţă sângele în vîele îndrăgostiţilor. Ana îşi amuţi brusc suspînele, pierzându-se în braţele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mîna pe laviţa de la capul patului, ca şi când ar fi căutat chîbriturile. Creierii lui obosiţi de beţie parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor şi într-o clipă făcu o mişcare să se scoale, să vadă şi să-î oprească. Dar în acelaşi timp îi trecu prin gând că trebuie să fie George şi deci poate să-l lase în pace. Gîndul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniştit. Totuşi băiguî prosteşte până să-l copleşească toropeala:

— Apoi... ia seama... nu... vezî bine... ruşine... porcăria... asta...

Îndrăgostiţii nu mai suflară nici o şoaptă. Stăteau îmbrăţişaţi şi neclintîţi ca şi când s-ar fi unît pentru totdeauna. În curînd sărutările lor fură iar înghiţite de sforăiturile din pat...

Ion se coborî de pe cuptor când cântau cocoşii a doua oară şi Ana îl însoţi până la poartă. Frîgul părea mai vrăjmaş, iar întunerîcul mai posomorât.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! murmură fata cu dinţii dîrdâind şi glasul ei domol se împrăştie în tăcerea nopţii ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-şi muşte buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupî ușor de obraz şi apoi pornî mulţumît, lăsînd-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneşi, pîcurau blînd, í se aşezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; íí simţea topîndu-se pe braţe ca nişte sărutări reci şi ameninţătoare. În clipa când nu mai auzí paşii flăcăului, Ana văzu deodată că dîn şanţul celalt se ridică un om şi porneşte întîns spre ea.

— George! George! murmură fata fugînd îngrozită în casă.

Vraniţa se închíse în urma ei trosnînd ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de când s-a întunecat, văzuse pe Ion intrînd şi l-a aşteptat pînă a ieşit. Cuvintele Anei le-a auzit límpede, parcă í le-ar fi spus chiar lui. Carnea íí tremura de scîrbă, iar în sufletul lui se frămînta un gol care-l durea. Pîcióarele-í erau de plumb şi totuşi nu simţea cum le târa. Se píroní în míjlocul ulíţei, cu faţa spre căsuţa turtită de povara întunerícului. Stătu aşa, uluít şi píerdut, ca un stîlp de píatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetící. Scuípă larg, díspreţuitor şi apoi rostí cu o uşurare mare:

— Scroafă!...

Capitolul V
RUȘINEA

I

Săptămâna dînaîntea Crăciunului, în toate dîmînețîile, satul clocotea de guițări deznădăjduite. Porcîi îngurășuți se prefăceau în mușchî și cărnați, menîți să mai înzdrăvenească puțin pe oamenii jîgăriți de postul care parcă nu se mai sfârșea. Cu cât se apropiau sărbătorile, cu atît țaranîi le doreau mai tare, lîngându-și buzele mai dînaînte în vederea ospăturilor obișnuite și atît de mult așteptate. Căci în vremea postului mare numai popa și învățătorul mâncau de dulce: Belciug fîîndcă avea stomacul afurisît, iar Herdelea fîîndcă el nu voia să dea ascultare mîncîunilor popești...

În alți ani, pe vremea aceasta, Ion, auzînd guițărilor, se sîmțea mai nenorocît ca orîcînd și se înfuria vîzînd că, în tot satul, numai Glanetașu și țiganîi nu sunt în stare să facă *bojotaia* cuvenită, ba încă unîi țiganî se sîleau și izbuteau să ajungă în rîndul oamenilor și să taie barem cîte un mascur. Atunci își blestema viața care l-a sortît să rămîna de rușinea satului. Acuma, cu toate că Glanetașu, sîngurul meșter al satului în căsăpîrea neamului rămătorilor, avea să primească tot în natură plata pentru tălerea porcîlor, spre a putea aduna cîrnăriile de sărbători, flăcăul totuși nu-și mai pîierdu fîirea. Fața lui osoasă parcă strălucea. Ba chîiar într-o seară, cînd Zenobia începu jelanîile, o curmă împăciuitor:

— Nu face nîmîc... În curînd vom avea și noi de toate...

Herdelea făcea ce făcea și în fîiecare an ucîdea cîte doi porcî, întîi pentru că lui îi plăceau foarte mult cărnații și îndeobște porcăria, și al doilea pentru că altmînterî ar fî trebuit să cumpere dîn târg untura pentru casă, ceea ce ar fî însemnat o cheltuială peste puterile pungîi lui dăscălești. Dar în ăst-an

bojotaia avea o importanță și mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreșit în ianuarie și cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaș, mai ales că luau parte și părinții lui Pîntea, în fața căroro familia Herdelea voia să se arate la înălțime.

Porcii învățătorului, cumpărați în dricul verii și îngrașiți cu porumb, de-abia se mai mișcau în coteț, încât tălerea îi mântuia de o moarte păgubașă, năbușirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetașu inspectându-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meșterul măcelar se înființă însoțit de Ion și de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne și cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osândite.

Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind rolurile tuturor: Ion va lua porcul de urechi, îl va trânti jos pe o rână și-i va ține capul, Herdelea și Titu vor imobiliza picioarele dinapoai, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dascălița va strânge sângele în lighean... Totuși lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăie neliniștiți, parc-ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul ușa cotețului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi și să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea, prea mîloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încât sângele se scurse mai mult pe de lături, făcând o pată mare roșie în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroșa mereu, schimbându-se în horcăitură lungi și din ce în ce mai rare, până când cei ce-l țineau simțiră că nu mai clițește. Glanetașu își șterse cuțitul și mâinile însângerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spînarea, declară că slănina e mai groasă de șapte degete... În vremea aceasta celălalt porc grohăia atât de speriat că în clipa când Ion deschise porțile cotețului, năvăli afară cu toată iuțea îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutând să scape de

moarte prin fugă. Cuțitul Glanetașului fu astfel nevoit să-î curme viața tocmai lângă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură pârloliți amândoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici până colo pe trupurile victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mâinile, prețaluind mereu valoarea porcilor, mai aruncând uneori câte o glumă și trăgând în răstimpuri câte o dușcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai târziu coborâră în curte și domnișoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mâncară la fața locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotaile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul mațelor, facerea cârnaților... Avură toți de lucru toată ziua și mai rămânea pe mâine topirea unturii și alte mărunțisuri. Totuși dascălița, alegând cărnurile, a găsit vreme să repeedă o tocană grasă și piperată și chiar să răstoarne o mămlăguța lângă ea, spre încântarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mâncare.

— Am ținut postul atâtea săptămâni... n-o să ne spurcăm acuma, cu câteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu suntem copii și n-om plesni, se lămură Zenobia înghițindu-și saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe când dascălița făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povestí lui Titu cum stă cu Ana.

Domnișorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Și crezi c-a rămas însărcinată? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, răspunse flăcăul. Și de n-a rămas până acuma, mai are vreme să rămâie! adăugă apoi cu un râs larg care-l dezvelea gîngiile roșii și-l întîpărea pe față atîta răutate și încăpățănare, încât Tîtu se înfricoșă și murmură dojenitor:

— Al dracului mai ești, măi loane!

2

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pîntea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decât de obicei. Învățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dăscălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghíghí pregătiră trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun când se vor aduna în Pripas prietenii lor, două oale uriașe vechi, legate cu sarmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfârșit ca în toate bunele gospodării românești cu prilejul Crăciunului, așa că puteau veni colindătorii și musafirii.

Cel dintîi s-a înființat Ion, cîntînd o colindă frumoasă sub fereastra luminată și pe urmă mai cîntînd una în casă, după ce fu cîntîtit cu băutură și câțiva gologani, cum e datina. Pe cînd era feciorul Glanetașului înăuntru, un cârd de fete începu afară *Lerui Doamne*. Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră rușinate, mai ales aflînd că-i și Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură apoi lanț spre înduioșarea dăscăliței care, în asemenea împrejurări sfînte, își aducea totdeauna amînte de tîneretea ei și lăcrîma.

Mai târziu sosiră și soții Lang care, în urma invitației lui Tîtu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În realitate Tîtu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amîndoi ca să se poată întîlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, și îndată, presimțind că e rost de băutură multă și gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură

mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Títu í-a adus în casă niște jídaní să-í pângărească sărbătorile, orícât se sílísse tânărul să-í explíce că soțíí Lang, deși el e evreu, nu sunt jídaní, deoarece nu țin legea jídovească, ba chíar níci o lege. Profítând de supărarea mamei sale, Títu propuse oaspeților să-í plímbe puțin ca să audă cum răsună de colínzí tot satul. Lang, deducíndu-se la rachíu, fírește, se codí, spre bucuría vajniculuí îndrăgostít care astfel putu pleca síngur cu Roza. Au hoínărit vreun ceas prín locurile cele maí întunecoase, fără să símtă frígul sau să se împíedíce de zăpada răbdătoare.

După miezul noptíí í-a venít ínima la loc și dăscălítei în cípa când s-au pomenít cu corul studenților líceuluí dín Armadía, sosít ínadíns să cânte treí colínzí „părínților celor maí drăgălașe domnișoare dímprejur“, cum a spus îndrăzneț, într-o cuvântare patetică și cu paharul plín în mână, un elev care dívíníza în taină pe Ghíghí.

Veselia luă proporții atât de marí încât, maí târziu, uítând neînțelegerile ce-í despărțeau de Belcíug, se cărăbănírá cu toții să-í facă o surpríză cu o colíndă bătrânească pe care doamna Herdelea o știa dín copílărie și pe care pe-aící nímení n-o cunoștea. Preotul, care juca durac cu câțiva țărani fruntași, încântat de colíndătoríí neașteptați și dístínși, íí primí cu o bucurie rară, puse la bătaie o damígeană de vín, nu-í maí lăsă să plece până dímineața, iar în cele dín urmă íși îngăduí chíar câteva glume lumești cu Roza Lang, spre índígnarea luí Títu îngălbenít de gelozie...

Dar sărbătorile trecură ca părerea și logodna Laurei bátu la ușă. Vremea fíínd scurtă, toți se așternură pe muncă, să se prezínte cumsecade în fața míreluí și a cuscrilor. Logodníca trebuía să-și ísprăvească o rochie nouă, foarte símplă și frumoasă, în care o să cunoască pe víitoríí ei socrí. Ghíghí nu voía níci ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță, făcând-o aproape nouă. Ínsăși doamna Herdelea consímți ca fetele să-í lucreze o rochie modernă, deși ea era vrăjmașa luxuluí și se încăpățâna să se îmbrace în haíne de acum zece aní și păstrate

bíne, fííndcă le purta cu multă símŕire. Herdelea alerga mereu prín Armadíá, după cumpărăturíle trebuíncíóase, maí ferícít poate decât toŕí, povestínd orícúí îl asculta ce noroc are fata lui, láudând până-n cer pe Píntea, pe Laura, pe toată lumea... Numái Títu nu se ínteresa de nímc, umblând veşníc pe urmele Rozeí Lang, încât prín Jídovíŕa şí prín Armadíá începea să se şoptească ící-colo că nu poate fí lucru curat íntre fecíorul dascálului díń Prípás şí nevasta nouluí ínvăŕător díń Jídovíŕa.

Seríle reíncepură díscuŕííle ín casa Herdelea, uneorí maí potolíte, alteorí maí aprínse. Prícína era tot Píntea, dar acum sub forma zestreí. Adevărat că George nu cerea nící un ban şí nící altfel de zestre. Herdelea se fálea chíar că „omul vrea pe Laura şí numái pe Laura”. Totuşi fetele adăugau că fără zestre nu ínseamnă fără trusou şí că ín trusou ínră şí cele cuveníte pentru ínceputul tíneretí gospodăríí, deoarece n-ar fí demn să-í pretíndă omului până şí scaunul pe care să se aşeze ín casa lui. Ba chíar buna-cuvííŕă spune că tatăl míreseí e dator să plătească neíNSEMNATA taxă de hírotonísíre a gínerelui. Bătrâníí ínsă repetau mereu că oríce lux e prímejdíos la temelía unei căsnícíí noí, că şí aşa sunt destule cheltuíelí cu logodna şí cu nunta, şí maí ales să nu uíte că maí rămâne ín casă o fată de mărítat... Argumentele fetelor, fíínd stropíte cu lacrímí, avură darul să convíngă pe Herdelea care, amanetându-şí leafa şí dobândínd gírul notarului Stoessel, ímprumută o míe cíncí sute de zloŕí de la Banca Someşaná spre a putea ŕíne píept doríŕtelor Laureí.

Logodna se făcu fără mare ceremoníe şí fără ínvítaŕí. Numái Elvíra Fílípouí şí domníşoarele Spătaru, cele maí bune príetene ale Laureí, fuseseră poŕtíte ín mod excepŕíonal. Íncolo nící un străín, deşí Títu stăruíse díń răsputerí să cheme şí pe soŕíí Lang.

George ímpreună cu păríŕŕíí au sosít după-amíază. Bătrânul Píntea avea o ínfăŕíşare ímpunătoare. Ínalt şí spătos, se ŕínea drept ca bradul, cu toate că se apropía de şaptezecí, şí faŕa-í era rumenă, părând chíar aprínsă alăturí de albeaŕa mustăŕílor ce se ímbínau cu o barbă stufoasă de apostol. Ín ochíí albaşŕrí

cumínți blândețea se împerechea cu sclípíri de voínță și hotărâre. Părul mare, níns și zbârlít, părea o coroană de zăpadă potrivítă pe fruntea lată și puțin brăzdată. Era preot dín vremea veche, păstor harníc, dar și gata să pedepsească oíle neascultătoare. Alături de dânsul preoteasa făcea ímpresía unui copil oropsít. Mícă, ajungând de-abía până la ínima bătrânului, cu pílea obra-jilor scorojítă de míi de zbârcíturí, cu ochíi căpruí veșníc speríatí, cu părul líns, de o culoare nehotărâtă, femeía se văieta întruna, avea sumedeníe de junghíurí și vorbea cu glas tremurat și înfrícoșat, prívínd des spre stăpânul eí, ca și când mereu ar fí vrut să-í ímpleore îngăduínța de-a deschíde și ea gura.

În duminíca logodneí, pe la prânz, se nímerí să píce, nechemată, și mama lui Herdelea, o țarancă ínđoítă de spate, cu fața roșcovană și zâmbítóare, cu níște ochí víi și cam víclení. Neíndurându-se să plătească zece creítarí unei căruțe de ocazie, a călătorít pe jos dín Zagra până aici, cu desagíi în spínare, încărcați cu ce găsíse maí bun prín casă pentru nepoții eí. Când află că Laura se mărítă, o sărută de nenumărate orí și plânse cu mare poftă, compătímínd pe sármana nepoată care íncepe atât de curând necazuríle víeții. Íși aduse amínte de „moșul” eí, care s-a prăpădít acum treí aní căzând dín vârful unei clái de fân pe o grapă de fier și rupându-și șíra spínării, și care, Dumnezeu să-l íerte, în fíecare zí o snopea în bătăí, încât de multe orí îi veníse să-și ía lumea-n cap de groaza lui. Numái de n-ar da și Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fí vaí ș-amar de sufletul eí... Laura râse de temeríle bunícíi, dar doamna Herdelea se necăjí de atâta prostíe. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fííndcă aceasta, orí de câte orí se íntâmpla vreo ceartă, țínea partea ínvățătorului, ba-l maí și índemna să bea „că doar o víață are omul”... Dín toată famííla, buníca maí bíne se íntelegea cu Ghíghí căreía îi povestí íarășí cum s-a făcut domn Zaharía, fugínd de acasă numái cu o traístă de prune uscate și înscriíndu-se síngur la școala cea mare dín Armadíia... După ce sosíră musafíríi, bătrâna trecu la bucătărie; se símțea maí în largul eí acolo împreună cu vízítíul lui Pínteá și cu Zenobía, care veníse să dea o mână de ajutor dăscălíteí...

Belciug se oferise să schimbe el ínelele logodíťilor și să cítească rugăcíunea potrivítă. Doamna Herdelea, în clípa solemnă, avu un zâmbet de ferícire pe buze, dar lacrímile íi curgeau șíroaie. Învăťătorul era atât de mícșcat, că trebuí să dea peste cap un pahar de vín ca nu cumva să-l podídească plânsul. În toată casa numai Títu stătea ursuz cu gânduríle la Rozíca.

George Píntea sorbea dín ochí pe Laura. Când s-au sărutat, după schímbarea veríghetelor, s-au roșít amândoi așa de tare că toată lumea a răs de dânsíí.

Logodna se ínceheie cu o masă împărâtească. Popa Belciug țínu o cuvântare mícșătoare pentru ferícirea tinerílor, urându-le copíi mulťi și víaťa lungă. George íi răspunse príntr-o declaraťie de íubíre pe care preotul se grăbí a o transmite Laureí. Astfel solemnítatea făcu loc jovíalítăťii cuveníte. În atmosfera caldă George, cu ochíí ínflăcărăťi, plímbându-se prín casă cu mâíníle la spate, íncepu să-șí desfășoare planuríle de víťor, despre apostolatul ce-l are de índeplínít în satul de la margínea românísmului, unde prímejdíile sunt maí marí, datorííle maí multe, munca maí grea... Povestí cum în Víreag, comuna dín Sătmar, unde este numít el să păstorească, româníí nící nu știu românește, încât sunt sílíťi să spună pe ungurește că sunt româní... Rostul lui e decí să íntoarcă oíle rătácíte, să răspândească graíul românesc, să íntărească mândríá naťională a celor șováíťorí. Se poate o chemare maí frumoasă pentru un cărturar conștiíncíos? Totușí sarcína e atât de apăsătoare, că n-ar fí îndrăznít să și-o ía fără o tovarășă de víaťa ca Laura, ea însăși o româncă entuzíastă. Împreună vor muncí maí cu drag și cu maí multă íncredere în ízbândă... Vorbínd, însufleťirea íi ímbujora faťa, părea că se ínalťă. Însăși Laura, căreía íi rămăsese în fundul ínímíí teama că víťorul eí soť e prea scund, îl vedea acuma mult maí mare ca ea, asemenea unui cucerítor de suflete...

La ínceput bătrânul Píntea fuse maí rezervat și se adâncíse ínr-o díspuťă teologică cu Belciug, ca să aíbă răgaz să studieze în acest tímp pe víťitoarea soťie a fíului său, precum și restul famílieí Herdelea. Prívírea lui se íntâlnea dín când în când cu

a lui George, care parcă-î zicea mereu: „Ei, așa-î că-s oameni foarte de treabă!“ Încetul cu încetul apoi se încălzî și el, iar mai târziu, venind vorba de copiii lui, își dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preteasa Profîra, care se împrietenî repede cu doamna Herdelea și î se jeluî că a îmbătrânî și s-a trecut atît de mult pentru că a făcut treisprezece copii; dăscălița o compătîmî îndelung și se fălî, la rîndul său, că și ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostîvî să-î lase în viață decît pe cei trei care se vād.

— Mîe-mî pare rău că-mî lîpsește unul sîngur ca să avem duzîna completă! Întervenî aci bătrînul Pîntea rîzînd jovîal, cu ochîi închiși. Noî, ce-î drept, ne-am sîlît cît am putut, am tras și peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dînsul vesel, uitîndu-se mîndru și pe rînd la toată lumea, parcă ar fî așteptat să se bucure toți de mulțumîrea lui; întîlnînd însă privîrea lui Belciug, care zîmbea ertător, își amîntî că un preot nu se cuvîne să se piardă în glume ușurele, devenî deodată serîos și adăugă mîngîindu-și barba: Unsprezece trăiesc, doi am îngropat... Domnul a dat, Domnul a luat, fie-î numele binecuvîntat!

Adaosul răci puțin atmosfera, încît Herdelea, spre a o reînsufleți, se apropîe cu scaunul de Pîntea și-î zise încîntat:

— Aî fost voînic de tot, cuscrule! Hehehe!

Cuvîntul „cuscrule“ căzu neplăcut pentru bătrînul Pîntea, dar deoarece î se deșteptase pofta de taîfas, contînuă fără a se uîta la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc dîn mîla lui Dumnezeu... Și toți marî, toți zdravenî, toți bine, cu ajutorul lui Dumnezeu... lată, ăsta e al nouălea, și arătă pe George care vorbea în șoaptă cu Laura, fîîndcă lăudăroșîile moșneagului îi erau cunoscute și puțin plăcute. Am ajuns de nîcî nu mai putem țîne socoteala nepoților... Adică stai oleacă... Alexandru trei, Profîra trei, fac șase, Ștefan patru, Ludovîca doi, îaca doisprezece... întăia duzînă-î gata!..

Apoi cu gesturi ca și cînd ar predîca de pe amvon și cu o înfățișare ce nu îngăduîa îtreruperî, își îîșîră toate odraslele,

găsind pentru fiecare câte o laudă bine simțită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la liceul din Giurgiu; s-a însurat acolo cu fata unui arendaș bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moșie de câteva sute de pogoane și crede că în curând o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar și merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ștefan, s-a înstrăinat puțin; ține o nemțoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe când studia științele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au patru copii, frumoși și cuminiți cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemțoaica nu știe boabă românește și, din nenorocire, nici copii. În fiecare vară vin cu toții de petrec câte o săptămână în Lechința, pe când Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vârstă, între băieți, vine Livi, care-i numai de treizeci și doi de ani și e căpitan de stat-major, acum la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranțe multe să-l mute în curând la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat și cu viitor de aur. A terminat întâiul școala de război, iar toamna aceasta și-a trecut cu distincție examenul de ofițer superior în statul-major. O singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu știu cui să semene, căci în neamul Pîntea toți sunt drăgăstoși. Poate că preoteasa, care în viața ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare... Fiește că în familie se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, având o clientelă strașnică, de-l învidiază până și străinii. Fiind un român înfocat și făcând orice sacrificii pentru cauza națională, e foarte bine văzut în cercurile politice românești conducătoare și n-ar fi de mirare să ajungă ca mâine deputat în Camera din Budapesta... Cel mai potolit dintre toți este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuți, strângător, harnic, priceput în socotelii, menit să devină milionar sau cel puțin director de bancă... Acuma vine la rând George, băiat bun și el, mai ales că s-a dedicat carierei părintești. Când va închide ochii bătrânul, George va

continua să păstorească turma credincioșilor din Lechința... Mai rămân doi feciori, Marcu și Vasile. Cel dintâi e zvăpăiat de tot cu naționalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenților români din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi românește. Vasile acum a își termină liceul la Blaj... Dar fetele! Cea dintâi, botezată Profîra, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lângă Chișinău. A întâlnit-o un boiernaș basarabean la Gîurgiu, pe când ea era la Alexandru, și într-o bună zi primim vestea că „dragi părinți, mi-am găsit fericierea, m-am logodit cu...” atâta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Víctor Grozea din Cluj și are doi copii, un băiat și o fetiță. Și în sfârșit Eugenia, mezină, o frumusețe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureștilor, toată lumea o răsfăță. Adevărat că e și tânără de tot, mai mică decât George, deși acum se împlinesc trei ani de la cununia ei...

Pomelnicul copiilor iubii stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atât de împrăștiți în lumea mare și n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deși poate mâine-poimâine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită și arsă cum este de povara anilor. Pîtea îi curmă jelană cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniștită și ai răbdare! Mai avem oleacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea și Dumnezeu... Atunci o să-i strângem pe toți, cu cățel și purcel din toate colțurile... Ca să se împlinească voia dumitale!

Gura bătrânului acum torăia întruna, încât Herdelea de-abia a putut schimba cu dânsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarându-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă și... Pîtea îl întrerupse nemulțumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum își așterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru...

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți surzând ca și când ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pîntea, prin scrisoare, după ce se vor fi înştiinţat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărât doar atîta: că nunta vor face-o în Arma-dia, pentru a-î putea da solemnitatea cuvenită.

Familia Pîntea plecă noaptea târziu spre Lechinţa cu trăsura. Cum ieşiră din sat, bătrînul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-î place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-şi ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca şi în fapte, că în sfârşit să ia bine seama pînă ce nu-î prea târziu... George se scandaliză că un tată poate vorbi astfel despre nişte oameni aşa de simpatici care ca mâine îi vor fi rude. Căci nu va renunţa la Laura pentru toate comorile lumii. Înţelege că bătrînul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmbă bogată şi că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au şi logodit, sunt absolut zadarnice. Şi decît să-î terfelească mîreasa, mai bine să-î vorbească de altceva. Bătrînul, cotropit de oboseală şi de somn, a capîtulat repede, urmînd pîlda preotesei care, legănîndu-se în hurducăturile trăsuri, dormita uşor cu gura căscată şi cu ochii înlăcrimaţi...

În casa Herdelea însă lumina nu se stînsese pînă spre dimineaţă. O bucurie mare stăpînea toată familia. De-abia acum îşi dădeau seama de norocul Laurei. Învăţătorul înşiră triumfător şi de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebînd mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate cînd a stăruit să-î alunge gărgăunii din cap şi să fie cumînte? Pe faţa logodnicei se întipărise, ca o mască, un surâs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dînsa să o mai scoată prin lume, căci nu se ştie de unde sare norocul omului şi mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atuncî la Sângeorz, n-ar intra azi într-o familie atît de mare şi de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdorbîta de emoţie, cu ochii umezi, strîngînd buzele punga ca să n-o podidească plînsul, iar Ghîghî, una-două, se repezea la Laura şi o acoperea de sărutări... Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acumă frămînta în mînte o poezie în care voia să cînte iubirea herculeană.

— Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule! îi zise Herdelea căutând să-l dezmoștească.

— Aș! Norocul meu sunt eu însumi! răspunse tânărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba, urmă învățătorul. Mă gândesc însă că acuma, cu atâtea rude mari în lume, ți-ar fi mai ușor și ție să treci în România, cum a trecut Coșbuc, să te apuci mai serios de ispravă...

— Las' că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără și-i impută că-și pierde timpul cu fleacuri în loc să-și croiască un rost în viață, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească... Văzând că discuția se îngroașă, Titu se dezbracă și se culcă foarte amărât că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărât ca a doua zi să se întâlnească negreșit cu Rozica, singura ființă în lume care-l înțelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată și plângea că Laura, săraca de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas...

3

Spre sfârșitul câșlegilor se răspândi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba și mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în șoaptă, ca un tâlhar. Femeile o înfloreau, o dădăceau cu voluptate. Când trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pândeau de după toate gardurile și din toate ferestrele, în tăină, măsurându-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetându-i mersul. Și cele mai șirete spuneau celor proaste:

— Nu vezi, leliță, cum umblă să-și ascundă păcatul, cum se strânge în bete ca într-un chimir?

Și cele mai păcătoase o bârfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paifului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. Se mira că George tace, când ea era sigură că el știe tot. În fiecare minut se aștepta să i se dea în vîleag păcatul și așteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăși conștiința greșelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deși față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George și, într-o seară, s-a sfătuit și s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrazilor ei, din bâlbăielile ei speriate, țăranul și-a adus aminte ca prin vis... și fața i s-a luminat. Bănuia pricina. Apoi când, în câteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiș și rămâne în frig câte-un ceas, două, se liniști pe deplin. Înțelegea tot și era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Ii părea chiar bine că a păcătuit, că așa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă. Își zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curînd va trebui să vie în peștit. De aceea, întîlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că știe și nu-i supărat, și-l cîntea ca pe un gîner gata, ceea ce pe George îl zăpăcea...

Fata însă aștepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfârșite și, îndată ce se însera, își pierdea cumpătul, se roșea la fiecare vorbă a tatălui ei, își făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, și nu știa cum să aștearnă patul mai repede, să se culce bătrînul și să stingă lampa. Și flăcăul se înfîința nesmintit, veșnic spre miezul nopții, scărțîind puțin portița ca să-i dea de știre... În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătît, chiar de-a doua zi, un culcuș moale într-un stog de paie din grădiniță. Peste o săptămână s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostii de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a știut sigur că a rămas grea și, într-o îmbrățișare pătimașă, printre vorbe de iubire, șopti lui Ion că de acuma viața ei atîrnă de voînța lui. Flăcăul nu zise nimic,

dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvârcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aștepta totuși mereu, își ascuțea urechile să audă scârțâitul porții, îi țiuiau creierii de încordare și nu putea închide ochii până dimineața. A doua zi căuta și-l găsea ea singură scuze, iar apoi, când după mai multe nopți chinute Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni deloc. Se simțea o jucărie în mâinile lui și totuși nu-i trecea prin gând să-l învinuiească. De altfel, își zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiți unul altuia. Ce s-a întâmplat era scris să se întâmple. Cu toate acestea îi era rușine de lume încât de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obraji. Când avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pământ, să nu fie nevoită să întâlnească privirile oamenilor. Își închipuia că rușinea ei trebuia să rânjească de pe toate coperșurile caselor. Atunci se întreba spăimântată, cum are să se sfârșească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijiilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o... Sau Ion lasă înadinsă să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-și bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decât mânia bătrânului...

Flăcăul lipsi o săptămână încheiată, iar pe urmă când veni nu mai vru să se suie în podul cu fân. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieșit de a dat vitelor nutreț și era cât pe-ací să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca și înainte, și să facă ceva, ce-o crede dânsul de bine, pentru că în curând nu-și va mai putea ascunde sarcina... Ion mormăi cine știe ce, și din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămână, două, cincí... Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munții Bârgăului, împreună cu alți bărbați. Își dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plângând amarnic, ca și când ar fi avut nevoie de toate lacrimile din

lume ca să-î îneco durerea ei cea mare... Fața í se îngălbení și se împestríță cu níște pete pământíí... Păcatul nu se maí putea tăínuí și ráfuíala se apropía.

Deoarece câșlegíile erau pe sfârșíte, iar George nící habar să vínă să ceară fata, Vasíle Bacíu începu să se posomorască. Adícă să fí vrut flăcăul să-și bată joc de Ana și s-o lase pe urmă de răsul satuluí? Dacă ar fí așa, atunci... Nu putea să se gândească ce-ar fí atunci, căcí îl cupríndea mânía și í se întune-ca míntea. De câteva orí se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omenește. Dar totdeauna, când să íasă pe poartă, símțea că-í crapă obrazíí. Cum să se ducă el să-și îmbíe fata, ca un cerșetor? Intra la Avrum, se îmbăta și ocăra pe George, vorbínd síngur în fundul stíclei de rachíu.

În sfârșít nu maí erau decât cínci-șase zíle până să între în postul cel mare. Ana începea să aíbă amețelí și uneorí chíar vârsături. Șorțul í se rotunjea vâzând cu ochíí... Vasíle Bacău îi vedea suferínțele și o compătímea. Íí fu frícă să nu se prăpădească fata și, ínaínte de a chema pe doctorul Fílípoíu dín Armadía, care e scump și nící nu se uítă la om până nu-í ía banul dín mână, aduse pe baba Fíroana, meșteră mare în descântece și moașă vestítă în toate satele dímprejur. Fíroana, zbârcítă la față, dar spríntenă la suflet, schimbă numái două șoapte cu Ana, o pípăí ușor pe pânțele și apoi spuse verde țáranuluí:

— Mare mírare să nu fíe băíat, maí Vasíle!... Numaí să-í ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă...

Fata se ghemuí pe vatră, ca un cáine vínovat, cu ochíí în pământ, așteptând s-o omoare. Vasíle Bacíu însă nu rostí nící o vorbă. Státu toată seara cu cotul pe colțul meseí, cu prívírea înghețată, oftând des ca un bolnav de moarte.

Ghíță Pop, síngurul copíst român de la judecătóríá dín Armadía, unul dín pretendenții dăscálíței de pe vremea când ju-

cau împreună teatru în Monor, stând într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orânduite de ministrul justiției, în urma plângerii lui Ion Pop-Glanetașu din Pripas. Judecătorul turbează și așteaptă dintr-o clipă înalta sosirea unei comisii de la tribunalul din Bistrița, trimisă să cerceteze și să raporteze fără întârziere. Toți se întreabă cine í-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ți închipi, dragă Zaharie, ce cap are șeful! sfârși zâmbind copistul. Nu că í-ar fi frică. Fîîndcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobârnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-í fi tras cîneva două palme în piața bisericii, decât să pățească una ca asta. S-a și jurat însă că nu se mulcomește până nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba și cine í-a făcut-o, și până nu-í bagă în pușcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind vestea și mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gândi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plângerii și să-l întrebe cum să se apere de s-ar întâmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar își luă seama repede. Oricât de prieten í-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie, și să-l nenorocească. Apoi, curând, știîndu-se la adăpost, o mândrie priîncioasă îi umplu pieptul, care parcă-í zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cîneva să te înfrunte!“ Răse deci și el, își frecă mâinile și zise copistului, trăgând cu ochiul:

— Lasă-l că bine-í face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgâlțâie nițel și pe dumnealui, că prea se fudulește de parc-ar fi frate cu sfântul Petru!

Cum ajunsese acasă, strigă pe Ion și-í povesti ce-a auzit, avînd grijă să-í reamîntească foarte grav că, orice l-ar întreba comisîunea, el să spună sus și tare că jalba í-a scris-o un domn de la Bistrița pe care níci nu știe cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură și se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu

multă demnitate că în sfârșit a sosit și ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților... Laura și Ghíghí împărțășeau mândria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuvîință nici să le salute, când le întâlnea, deși le cunoștea foarte bine. Dascălita însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare și pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricât căuta dânsul s-o lîngușească; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămâne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaș, că nu scapă nici sfinția sa cu mâna goală din comedia asta! Are să mănânce și el rușinea cu lîngura, n-ai grijă!

Niciodată n-a sălășluit atâta mândrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părțile nădejdiile bune surădeau.

Laura, de când se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acumă parcă seriozitatea îi ședea mai bine. De unde până atunci nu se potrivea deloc în păreri cu mama ei, azi vorbea ca două tovarășe și nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se gătește cutare mâncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile... Era hotărâtă să fie o gospodină desăvârșită, să vadă Pîntea că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atâtea alte calități prețioase încât se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal. Mai ales se gândea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lângă că-i face cinste, e o floare așa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-și închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Lașitatea lui o scârbea, îndeosebi de când auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamurilor distînse care, era sigură, o vor primi cu brațele deschise. Totuși se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Își amîntea cu câtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întîpărea în minte

fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile... Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-î iubirea?... Adevărat că pe urmă el s-a purtat urât neavând nici o tresărire de indignare când a aflat că Pîntea i-a cerut mîna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preț, o simplă trecere de vreme. Poate însă că și ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decât exerciții de cochetărie... Dar Pîntea? Se roșește gândindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strîngerile de mână, la vorbele lui de dragoste șoptite cu o înflăcărare stângace. Toate nu stîrnesc nimic în inima ei, afară de o sfîlă aproape dureroasă... Până acuma cîteva săptămîni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric și romantic, ceva scîldat în serenade, oftări ascunse și visări la lună; crezuse că cel care va iubi-o alegea va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei și, în loc de fraze pompoase, mintea ei frămîntă numai bucatărie, gospodărie, proză și, printre acestea, dorința vagă de-a vedea pe George mare, frumos și bun... Lucrînd la trusou, rămînea deseori cu mîinile în poală și cu ochii în gol, așteptînd parcă un răspuns care nu putea veni. Pîntea îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strîngere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închîpuiurile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o alîne. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zburcîmări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsnicieii, nu și-a pus nicîdată întrebări pătinoase, cum ar putea să-și pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită... Ghîghii iarăși nu era în stare să-i pătrundă gîndurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atît de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naîve și zgomotoase nu-i risîneau șovăirile. Cu prietenele ei, oricît ar fi fost de întîmă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima pînă în fund. Numai Titu ar fi lîniștit-o, dar el

parcă nîcî nu vrea să ştie de fericirea ei. Nîcîodată, de când soarta ei e aproape să se hotărsască, n-a căutat să-î uşureze îndoiala... El părea înstrăinat de năzuinţele ei, ca şi când ar trăi în altă lume...

Într-adevăr, Títu, căzut în mrejele iubirii pătîmaşe, nu mai trăia decât pentru Roza Lang. După câteva întâlniri, femeia îi cucerise toate gândurile şi toate simţurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburându-l, chinuîndu-l şi fericindu-l. Restul lumii, pentru dînsul, parcă nîcî nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidoviţa, să se facă luntre şi punte barem s-o vadă, să-î culeagă un zâmbet cu înţeles sau o privire dragăstoasă cu care să-şi mîngâie dorinţele până se va ivi clipa nepreţuită când s-o poată strînge iar în braţe. Nîmîc nu-l mai interesa afară de Roza, nîcî chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rîndurile îi răsărea mereu ea şi numai ea, ademenitoare şi stîrnindu-î noi pofte. Ceasuri întregi îşi tortura creierii să cîzeleze câte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea... Doamna Lang de altfel se simţea măgulită că a deşteptat o iubire atît de puternică în inima tânărului fără trecut şi-î răspundea cu cochetării veşnic noi. Isteţimea ei instinctivă născocea cu uşurinţă prilejurile de întîlnire şi de îmbrăţişare. Pasîunea aceasta o învîiora şi o înfrumuseţa. Trebuia să facă eforturi să se stăpînească şi să nu-şi piardă capul cu totul. Prudenţa femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Títu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai târziu începu să-l doară şi gândul că Roza trăieşte într-o casă cu Lang şi că chiar se culcă în acelaşi pat. Îi umbla prin mînte s-o despartă de soţul ei şi s-o ia de nevastă. Într-un moment de însufleţire îi spuse şi ei ce-a hotărât, şi ea îi mulţumi cu un uragan de sărutări. Îndată îşi dădură seama amîndoi că, de vreme ce el n-are nîcî un câştig, ea n-ar putea trăi nîcî o zi fără Lang. Atunci Títu îi făgădui că o va duce cu el în România, când va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gîndea serios să se arunce în vârtejul necunoscutului.

După dîbuirile începutului se întîlneau mai ales acasă la

ea, în timpul când Lang era la școală. Títu se obișnuí curând și nu-í mai fu frícă să nu-í prindă bărbatul. Își întocmí chiar o replică strașnică pentru orice eventualitate: „Domnule, ne íubím, și te urâm! Slobod ești să íeí orice hotărâre!”

Cuvíntecele acestea í se păreau și demne, și eroíce. Dín nenorocíre, n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toți bărbații și níci nu vísa măcar să-í bănuíască. De multe orí, în pauze, repezíndu-se acasă să mai tragă o dușcă de rachíu ca să-și întărească energiíle pedagogíce, găsea pe Títu între patru ochí cu Roza. Nu se míra și nu se supăra, cí zíceea veșnic foarte senín:

— Aící ești, amíce? Ești drăguț că mai îți de urât nevestei mele, că eu n-o prea răsfăț. Ce vrei, am îmbătrânít... Dorești un păhărel?

Títu nu se mai ducea níci prin Armadía. De la serata dansantă nu vorbíse mai mult de două orí cu Lucreția Dragu. De când putea strânge în brațe pe Rozíca, nu mai zíceea că are nevoie de íubíri vaporose. „Oacheșu cu ochíi verzi”, cum o preamărise el odínioară în poezie, nu-l mai ínspíra câtuși de puțin. I se părea o mică ípocrită íncrezută... De altfel nu mai símțea níci o trebuínță să povestească nímanuí cum a cucerít íubírea Rozei. Pasíunea adevărată merge mână în mână cu díscreeția.

Herdelea, încurajat că una dín fete și-a găsit norocul urmând sfaturíle lui íntepte, se frământa acuma să asígure și víitorul băiatului. Astfel nu scăpa níci o ocazie de a reamíntí lui Títu că vremuríle sunt grele, că omul trebuie să-și croíască un drum în viață, că aníi trec ca vântul și cel ce n-a muncít n-are la bătrânețe, și în sfârșít c-ar fí bine să se gândească și el la zíua de mâine. Títu se ínfuría íntelegând, căcí orice asígurare de víitor ínsemna o despărțire de Rozíca. Dar íarăși nu putea stăruí să se eternízeze în lenevie și decí răspundea morocănos:

— Am zís că eu nu vreau? Găsiți-mí o slujbă, orice ar fí, și íată că mă duc! Dacă nu sunteți în stare să íntelegeți talentul meu, am să mă fac chiar și măturător de stradă, ca să vă scăpați de míne și să nu-mí mai bateți capul că sunt trântor și nímic

mai mult!

Supărarea lui îi mârnea pe toţi din casă. Fetele săreau şi-l luau apărarea. Dăscăliţa, înduioşată, făcea semne îndignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe când învăţătorul, încurcat, se scărpină în ceafă şi, vrând s-o dreagă, îl jigneau mai rău.

Vízitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jídoviţa. Fetele hahamului Cahan, bătrâne şi înăcrîte, neavând altă treabă şi fiind vecine cu Lang, se apucară să pândească de câte ori vine Títu, să se uite la ceas când intră şi când iese. Şi, deoarece Roza făcea pe mândra faţă de ele şi le privea de sus, răspândiră vorba că între unguroaica lui Lang şi feciorul dascălului din Prípas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau paşii lui Títu se înmulţiră, iar ştirea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu şi în Armadía stârnind senzaţie printre învăţătorii de acolo, şi în sfârşit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrânul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punând în legătură nervozitatea şi nepăsările lui Títu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să periclitize viitorul băiatului şi se puse deci cu tot dinadinsul să-l găsească mai curând barem un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din braţele iubirii primejdioase. Mai ales că aproape în acelaşi timp, dar pe alte căi, vestea sosii şi la cunoştinţa fetelor şi a doamnei Herdelea care nu ştia cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfieşte a-şi pune mîntea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură când învăţătorul, într-o seară, vestí că a întâlnit în Armadía pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput şi ar primi cu plăcere pe Títu, plătindu-i o leafă foarte bună. Títu îngălbení.

— Gargalău? zise dânsul cu glas stîns, măsurând în gând depărtarea dintre Jídoviţa şi locul surghiunului.

— Gargalău... Nu e departe, răspunse bătrânul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al şaptelea sat de la Armadía... Notarul e un om de ispravă. Aveţi să vă înţelegeţi ca fraţii. Şi pe urmă

acolo poţi strânge şi bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încât să poţi pleca mai târziu unde te îndeamnă inima... Nu-i vorba să te împotmoleşti în Gargalău. E ceva provizoriu...

Herdelea vorbea atât de blând că Titu nu găsi putinţa să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întâi cu Rozica, răspunse în doi perşi:

— Bine, bine... Acum să mă mai gândesc şi eu puţin, o zi, două... Că doar nu arde...

Roza Lang, simţind că lumea forfoteşte, îl povăţui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înşela şi că va veni cât mai des posibil. În schimb îi făgădui şi ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deşi trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfâşie inima...

În joia când Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman şi-l încunoştiinţă că săptămâna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiază se întâlni, prin faţa liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieşea de la slujbă. Învăţătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprâncene fără măcar să mişte din cap. După ce se depărtă câţiva paşi, judecătorul îl strigă înapoi şi-l întrebă brusc, privindu-l aspru şi iscoditor:

— Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui ţăran din Pripas o plângere, la ministru, împotriva mea?

Învăţătorul şovăi o clipă şi pe urmă răspunse bâlbâind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungureşti în minte:

— Eu! Oo, cum vă închipuţi una ca asta? Eu care... respectul legilor...

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcându-i spatele cu dispreţ.

Întâlnirea aceasta îi infipse un cui în inimă. Vasăzică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamaţiei?... Până acasă întoarse şi sucii toate urmările posibile ale nenorocitei întâlniri. Dar cum să fi aflat ungurul? Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare? Cu neputinţă n-ar fi, căci între prieteni cam are şi el obiceiul

să spuie vrute și nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atât de urât încât parcă-l și vedea destituít, de nu și întemnițat... Dacă însă se dovedește acum aleva că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-și împlínească amenínțarea. Vorbele de deunăzi ale copístului îi răsuna în urechi íaráși, parcă mai înfrícoșătoare.

Acasă tocmai sosíse scrísoarea lui Píntea care hotára cununia pentru Dumínica Tomíi. Se sílí să se bucure, ca și ceilalți, dar ínima îi rămase mohorâtă. Gási un pretext și se repezí peste drum, la Glanetașu, să reamíntească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvânt, va fí foarte rău pentru amândoi. Flăcăul í se păru cam nepăsător, deși s-a jurat íaráși că mai bine să-l taie în bucăți decât să vândă tocmai pe domnul învățător care í-a făcut numai bine. Jurámintele lui totuși nu-l líníștiră. Dín toată purtarea lui Ion parcă cítea și mai lămurít prímejdía.

Sufletul í se umplu de o îngríjorare dureroasă. Familíei însă nu se îndura să-í mărturísească nímic. De ce să le tulbure bucuría? La urma urmelor poate fríca îl face să exagereze, poate că conștiínța vínovăției își bate joc de dânsul... Un strop de nădejde îi pícura în ínímă, pornínd o luptă vajnică cu presímțiríle rele.

5

Vasíle Baciú se zvârcolí toată noaptea ca pe jăratíc. Baba Fíroana parcă-í urníse în creierí toate gânduríle care acum nu-și mai regăseau locuríle. Stínse lampa brusc ca și când í-ar fí fost rușíne de lumínă. Prín întuneríc putea geme mai slobod. Patul í se părea de fier, orícât îndrepta paiele sub cearșaf ca un bolnav ostenít de zăcere. După cuptor, Ana, cu respirația suptă, își ascuțea auzul, întocmai ca în noaptea când se frânsese întâia oară în brațele lui Ion, pândínd somnul tatălui eí și așteptând, la fíece míșcare, s-o ínhațe de pícíoare, s-o tragă jos dín culcuș și s-o zdrobească...

Spre zíuă, fata ațípí puțin. Când se trezí, speríată, în casă pătrunseseră zoríle albe de íarnă și bătrânul nu se mai vedea.

În sufletul ei groaza se măsură cu părerea de rău. Barem de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile și vafețele i-ar fi ușurat suferința trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turtește încetul cu încetul inima, vrând să stoarcă un răspuns la întrebarea: ce vrea să facă tata? Ea de mult își închipuia că bătrânul știe cu cine a păcătuit și se minuna mereu că tace. Uneori se gândea că înadins așteaptă până se va întoarce Ion de la munte. Dar acumă flăcăul era iar acasă și Vasile Baciu se nătângea în tăcere.

Două zile spălase și fiersese în tindă rufele murdare; azi avea de gând să le laie și să le lîmpezească în Gârla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădini. Se încălță cu opincile, își suflecă poalele și zădărește, și porni cu toporul subsuoară, să spargă gheața și să-și potrivească locul. În grădina zăpada râdea, albă și sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprîhănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie și să strice pojiștea de fulgi proaspeți care suspinau dureros sub pașii ei. Din câteva lovături de topor desfundă o gaură rotundă în gheața groasă de-o palmă și căptușită cu omăt. Apa zbucni afară în bolbociri mînioase, ca și când s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoare de gheață, înmuind și mînjind fără cruțare zăpada de primprejur... Apoi fata se duse și se întoarse, avînd subsuoară un coș de rufe ude de leșie, peste rufe scaunul de lăut și maiul, iar într-o mână aducînd o oală cu apă fierbinte în care să-și dezmorească degetele când o va fi răzbît gerul.

Își împărțise treburile așa încât să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute și lîmpezite, să vadă dacă a venit bătrânul. Bătea zdravăn cu maiul rufa așezată pe scaunul lung și cu picioare scurte, ca să iasă mai întai leșia, apoi o dădea în gârlă. O bătea iar și iar o dădea prin apă, până ce rămânea ca zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura și o pune la o parte... Gerul îi dărdăia carnea și oasele. Oboseala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeași întrebare aprînsă: „Ce

va face?” Şi cu cât se înţeţea, cu atât lua parcă mai multe înţelesuri: „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea...”

I se statornicise în creierii siguranţa că Baciu s-a dus la Ion... şi acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău... În răstimpuri totuşi, fără să-şi dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbatea la picioarele ei, când ispitoare ca nişte şoapte de dragoste, când ameninţătoare ca un duşman însetat de răzbunare. Dar gânduri de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducându-şi aminte cum era cât pe-alcă să-şi facă seama astă-vară, umblând pe lângă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale, respira adânc şi-şi mângâia pantecele rotund, în neştire, cu mâinile crăpate şi roşite de îngheţ...

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de şovăiri şi chibzuiri. Mîntea lui, neobişnuită cu frământarea gândurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină şi descoperită, uitată pe un jăratîc mare. O ruşine ameţitoare îi strîngea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia... dacă a pîngărit-o. Ruşinea îl înfură însă când îşi zicea că, deoarece flăcăul nu se grăbeşte să fie om de treabă, va trebui să se ducă dînsul să se înţeleagă cu Toma, să nu se întîmple să nască Ana şi pe urmă să înghită toţi ruşinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoieşte cu zgârcitul de tată-său în privinţa zestrei... Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă ţări? Ori poate n-o fi dînsul tatăl copilului? Gîndul acesta se îmbrîncea uneori în mîntea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvârcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia prîntre dinţi şi era gata-gata să apuce de gât pe Ana şi s-o strîngă pînă îi va stoarce ei dezminţirea. Se potolea însă alungându-şi din cap asemenea închipuiri şi zicîndu-şi convîns că George trebuie să-şi facă datoria şi, spre a se convînge deplin, încerca să-şi reamîntească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea

când el îi făgăduia negreșit pe Ana și-i zicea „măi gînere“; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea când, deși doborât de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră și înfundată, căci atunci trebuie să se fi întîmplat pozna... Se înșela singur silindu-și în urechi închîpuirea unor șoapte groase care n-ar putea fi decît ale lui George și care-i înlesneau sarcina și-i mulcomeau zvîrcolirile inimii.

În toată frămîntarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gîndea măcar s-o ia în seamă serios. O știa supusă și n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atît de proastă și s-a dat lui George înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină când ea habar n-are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetașului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dînsul?

În sfârșit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, își zise că disde-dîmîneață se va abate pe la Toma, să zvârle o vorbă în treacăt, așa ca dîn întîmplare, să știricească gîndurile lui și pe-ale flăcăului.

Cum s-a lumînat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nîmerească negreșit acasă. Ieșind pe poartă se gîndi că trebuie să lase la o parte orice sfială și să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă... După ce coti însă pe ulița dîn dos și începu să se apropie de casa lui Toma, hotărîrea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă rușinea umflată de mîndrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! murmură zărînd casa de piatră înălțându-se peste coperișele celor dîmprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost și primar în sat și, slavă Domnului, am ce băga-n gură...”

Trecu pe dinaîntea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită și văzu poarta mare, cu stâlpii înfloriți acoperită cu cotețul de porumbel, apoi coșarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpușoi, apoi în ogradă o întreagă cîreadă de vite, dîntre care unele lîngeau la un bulgăre zdravăn de sare, iar altele rumegau alene suflînd fuioare albe

de aburí pe nas, apoi însăşi casa cu acoperiş de ţíglă, cu feres-tre domneşti împodobíte cu chenare late, vínete-închíse, cu fálníce cununí de porumb atâr-nate de căpríorí deasupra prís-peí, cu uşa tínzîí deschísă, unde, pe vatră, ardea o flacărá uríasă în jurul căreia se mîşca o femeie şi un bărbat, care parcă era George, apoi grădína cât o lívadă, cu pomí mulţi, cu stogurí de fân şi de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oamení cu stare, ce maí calea-valea“, îşi zise Vasíle Bacíu ca şi când acuma şi-ar fí dat de-abía seama cât de bogat trebuie să fíe Toma.

Îşi aduse amín-te de níşte locurí ale lui, semănate cu grâu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care au-zíse că í le-ar fí strícat sáníile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-í cu ele. Îşi íuţi paşíí. Curând íeşi dí-n sat, uítând că porníse la Toma, cupríns numai de gânduríle moşíeí sale. Îşi află pămánturíle neatínse, aşternute cu pânză groasă de zăpadă... Fííndcă tot a venít până aici şi pădurea era aproape, se duse să dea o raítă, chíbzuínd c-ar fí bîne să-şi maí care câteva sáníí de lemne până ce nu începe omătul să se topească, cel puţín să nu maí aíbă gríja asta până în íarna víitoare. Învártíndu-se prín pădure şi ochíndu-şi co-pacíí de tăiat, íí vení în mín-te claia de lemne dí-n grădína lui Toma şi apoi hotărârea cu care plecase de acasă. Atuncí se ínfuríe că s-a lăsat ínfrícoşat şi se íntoarse grăbít spre sat. „Adícă mie să-mí fíe ruşíne că n-au eí obraz? mormái el dí-n ce în ce maí supărat. Apoi, dacă-í aşa, stai că întorc eu cojocul!“

George adăpa vítele. Cumpăna fântáníí scărţáia ascuţít în vreme ce găleata plínă se înălţa greoí.

Vasíle Bacíu íntre în ogradă trántínd portíţa şi, apropiín-du-se de flăcău, zise cu glas răstít:

— Bîne, mái George, apoi aşa te porţi tu cu míne? Apoi de-aceea te-am ogoít eu ca ochíí dí-n cap şi te-am îmbrăţíşat şi te-am cínstít, ca să mă fací de ruşínea lumíí şi pe urmă să-ntorcí spatele?

George, foarte líníştít, rídícă găleata şi o răsturnă peste gheaţa de câteva degete ce se prínse-se în jgheabul de lângă fântână. Apa se rostogolí návalníc, ímproşcând boturíle care

sorbeau cumpătat și sperîindu-le, așa încât toate se înălțară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasíle? făcu flăcăul, întorcând numai capul și ținând cu amîndouă mîinile găleata goală.

Nepăsarea și răceala lui George îl scoaseră din țîțîni. Strîvî o sudalmă între dîinți și apoi urmă, tot dojenitor, dar căutând să se stăpînească:

— Apoi văd că nu ești om de treabă, măi băiete, auzi tu?

— Apoi de ce? zise George nemîșcat.

— Apoi pentru că nu ești de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pîntecele la gură și amu te faci că nici n-o cunoști... Așa ți-î ție omenia, ai?

— Eu?

— Vezi bine că tu!

Flăcăul dădu drumul găleții, își șterse mîinile pe cioareci și veni lângă Vasíle, pășind foarte greoi și avînd pe față un zâmbet compătimitor care-ți plesnea obrazii. Se uită drept în ochii lui Baciu și vorbi cumpătat, ca și când ar vrea să risipească din mîntea lui orice îndoială:

— Apoi să știi că greșești, bade Vasíle, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mîna pe cruce că nici nu m-am atîns de ea... Măe mî-a fost tare dragă Anuța și am venit pe la dumneavoastră și m-am silit în fel și chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întîmplat altfel, nu-î vina mea, bade Vasíle. Că eu m-am dat la o parte când am văzut cum a ieșit altul noaptea din casă și încă am auzit ce-am auzit...

Vasíle Baciu pricepu îndată și simți ca și când l-ar fi trîsnit cu o măciucă în creștetul capului. Ochii i se roșiră și ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învîrtească parcă s-ar fi zdruncinat pămîntul. Mai ascultă o vreme jelanía flăcăului, imputările lui, mîngăierile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dînșii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-î plîngător, își frînsă mîinile, se închină, se uită spre cer... În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorăse singur gîndul că

George nu-í vínovat şi acuma se zvârcolea ca o fíară prínsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să ştie cum, năucít, bălbăbăníndu-se pe pícioare mai rău decât dacă ar fí băut trei zile şi trei nopţi. Drumul í se păru nesfârşít. De-abía aştepta să sosească, să se ízbească cu capul de toţi pereţii, cel puţin astfel să-şi astâmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Când deschíse poarta, văzu pe Ana care venea de la gârlă cu coşul încărcat de rufe límpezíte. Cum o zărí, Vasíle símţi o tresărire aprígă. Într-o clípă mîntea í se lumínă iar şi în gândurile lui răsări Ion al Glanetaşului, cu o înfăţişare díspreţuitoare şi triúmfătoare, arătând cu mîna pîntecele Anei. Apoi, repede, fata díspăru, rămânând în ochíi lui numai burta eí încínsă cu betele trícolume peste zadíile sumese, o burtă uriaşă, vínovată, urâtă, aţâţătoare, în care ruşínea se lăfăia sfídătoare şi trufaşă.

Când a dat cu ochíi de tatăl său, Ana s-a oprít încremenítă de privírea lui rece, stăruitoare şi sălbatică ce-í străbătea în ínímă ca un pumnal. Groaza í se trezí în suflet atât de sfâşíetoare că începu să ţípe desperată, cu un glas foarte subtíre:

— Nu mă omorí, tătucă, nu mă omorí, nu mă omorí!

Coşul íi căzu díń braţe, rufele albe se împrăştíară prín zăpadă, iar mîíníle eí moarte se încrucíşară, ca o apărare, pe pîntecele rotund în vreme ce ţípătul eí se repeta tot mai jal-níc, mai slab şi mai răguşít.

Íntocmai ca fíara care, cu privírea stăpânitoare şi-a ameuít prada, dar totuşi spre a-şi sporí plăcerea sângeroasă, mai aşteaptă un răstímp ínainte de-a o zdrobí, tot astfel şi Vasíle Bacíu stătu pe loc sorbínd cu ochíi deznădejdea Anei şi ascultându-í strígătele îngrozíte care îl întărâtau ca níşte îndem-nurí vrăjmaşe... În sfârşít, cu paşi grei şi rari, se apropíe de ea, íşi ínfípse mîna în părul eí şi, cu o smucítură setoasă, o trântí jos. Apoi porní să-í care pumní în cap, în coaste, în burtă, cu o íuţeală fulgerătoare, gâfáínd şi mugínd:

— Rapandulă!... Rapandulă!... Amu te omor!... Neruşínată!... Fecíorul Glanetaşului íţi trebuía?... Na, rapandulă!...

Țipetele Anei se întetiră iar, mai dureroase și mai deznădăduite:

— Iartă-mă, tată!... Nu mă omorî, tată!...

Văietele ei, cu cât mai sfâșietoare, cu atât pe Baciu îl întărâtau mai tare și-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbușe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroșau ca și când ar izvorî acum din pânțe, ochii lui umflați de mânie zăriră din nou burta batjocoritoare și îndată începu să o lovească cu pîciorul, îcnind mai mulțumit, parcă prin fiecare izbîtură și-ar fi răcorît sufletul. Măinile Anei, încrucîșate, se sîleau instinctiv să prindă loviturile crâncene care-i amenințau rodul păcatului. Și cîzmele grele cădeau mereu, sfărîmîndu-i carnea zdrelită de ger, zdrobîndu-i oasele.

Ca niște păsări speriate alergau Țipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrîngeau peste dealurile zgribulite de frig... Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbușe văietele, o trînti cu capul în zăpada care se roși îndată de sângele ce-o podidi pe gură și pe nas, pe când pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputîncioase.

Răcnetele și strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în pîcioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opriră spăimîntate la poartă și numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c-ai omorât-o... Tula!... Uite-o că nu mai suflă!... Văi de mine și de mine c-a ucis-o!... Săriți, oameni buni, c-o omoară!... Tula!

Drept cel dintâi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobîndit din numeroasele bătălii ce s-au desfășurat în cârciuma lui, intra de-a dreptul în ogradă și se repezi la Vasile:

— Destul, omule!... N-auzi?... Ho, ho! Destul!

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar când Avrum i se agăță de brațul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbînd mai îndărăt pe fata ce acuma zăcea nemîșcată, cu fața la pămînt, cu măinile mereu împreunate pe pânțe, gemînd foarte rar și prelung.

Femei şi copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspândeau în sat vestea, cu ochii mari de spaîmă:

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana şi cîcă vrea s-o omoare!

Căţiva bărbaţi de prin apropiere, îndemnaţi de nevestele lor, venîră şi încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orîce ar face în ocolul lui, e stăpîn şi străinul n-are ce să se amestece. Vasile Baciu, plîctisît de mulţimea de gură-cască şi spre a scăpa de chîlăielile din ce în ce mai stăruitoare, târî fata în casă, aproape leşinată, încuie uşa şi urmă bătaia mai cu sete. Strîgătele ei se auziră iarăşi, dar mai înăbuşte:

— Nu mă omorî!... Iartă-mă!... Tătuică!...

Prin ogradă şi în uliţă lumea adunată îşi făcea cruce, clătina din cap, pe cînd o babă îşi frîngea mâinile spunînd tuturor:

— A nebunit Vasile, oamenii buni, şi n-are s-o lase până n-o omoară!...

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nimerise a fi cea dintâi cînd a început bătaia, văzînd acumă că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga până la domnul învăţător şi-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalţi oameni nu mai vrea să asculte, atîta-î de păgân. Herdelea sări îndată, îşi puse pălăria şi alergă la faţa locului socotînd că, orîcât ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se ruşineze şi să înceteze cînd îi va porunci dănsul. Fata însă trebui să rămână să povestească din fir în păr ce şi cum s-a întîmplat. Domnişoarele şi doamna Herdelea se cruciră de sălbăticia beţivanului de Vasile şi-l blesteară şi-l ocărâră cum se cuvine. Apoi Ghîghî ieşi în cerdac, urmată în curînd de Laura şi de dascăliţa, să audă ţîpetele Anei. Degeaba, căci de-acî nu se putea auzi nîmîc. Pe uliţă însă era mai multă mişcare. Oamenii se strîngeau pâlcuri-pâlcuri şi vorbeau arătînd des înspre locul poznei, miraţi sau îngrijaţi... La Glanetaşu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu faţa-i osoasă aprînsă de

o mulțumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă și să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strângând nepăsător din umeri.

— Îngrozitor! murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-î face! Lasă s-o bată zdravăn, că î se cade! adăugă Ion cu un rânet răutăcios care-î înnegri toată fața.

— Nu ți-e rușine obrazului să vorbești așa, afurisitele și spânzurature! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociți fetele și le faceți de râs și pe urmă vă mai bateți joc de suferințele lor... Ticălosule!...

Ion strânse iar din umeri, în semn că ocările dascălăței și intra pe o ureche și-î les pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învățătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetașu, intra repede în tindă:

— Da ce-î, domnule învățător, ce minune s-a întâmplat? întrebă Zenobia nemaiputându-și stăpâni curiozitatea.

— Întrebă-ți mai bine odrasla, că el știe mai multe ca toți! zise Herdelea supărat. Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povestî dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, bîta fată... Am văzut-o. Ți se frânge inima. E plină de sânge și zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita!... Acum Vasile s-a mai astâmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetașului și că de-aceea a bătut-o...

6

A doua zi Vasile Baciu se așeză de dimineață în cârciumă și bău până târziu după prânz, singur, încruntat, tăcut, izbînd doar în răstimpuri cu pumnul în masă atît de strașnic că Avrum tresărea după teighea și repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cînstît până la un

ban, trecu acasă și se năpustí iar asupra Anei, plină de vânătaí, și o bătu până ce o scoaseră veciníí dín mâiníle lui.

A treia zí însă parcă se mai potolí. Spre amíază luă de mână pe Ana și-í vorbí foarte líníștít, dar cu aceeași lucíre rece și cíudată în ochí, cu care o îngrozíse alaltáieri:

— Ascultă-mă, draga tatíí, și ía seama bíne ce-ți spun, că-s om bătrân și mâncat de toate necazuríle dín lume. O dată nu m-ai ascultat și tare rău ai pățít... Amu ce să mai faci? Ai greșít, vezi bíne, că cíne nu greșește. Așa-í omul. Dar greșeala îndreptare așteaptă, altmínterí ne-ar mânca toți cáiníí... Amu m-am gândít și eu, și m-am răzgândít, că-s mai hârșáít cu víața... Cu pântecele la gură vezi tu bíne că nímení în lume n-are să te ía...

Vasíle Bacíu se oprí, scrâșnít dín díntí. Dar nu îngăduí să-l cotopească mânia, cí, înghítínd scuípátul, íntínse gátul și urmă mai rar, îndulcíndu-și íar graíul:

— Tu aí greșít, draga tatíí, tu síngură trebuíe să-ți îndreptí greșeala... Așa!... Orí poate nu zíc bíne?... Ba zíc, zíc... Eí, ș-apoi am socotít că să te ducí tu la Glanetașu tău, că tu ți l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, și să te íntelegí cu fecíorul... C-așa se cade, fata tatíí!... Așa! Să vă ínvoíți cum o fí mai bíne, că eu n-am ce să mă amestec... Așa, draga tatíí...

— Apoi să mă duc, tătucă, bálbái Ana cu glas plâns, cu ochíí íncremeníți de spaímă.

— Apoi să te ducí, draga tatíí, zíse Bacíu mohorându-se íar.

Șí Ana porní îndată spre Glanetașu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobít. Míntea-í era stoarsă ca un burete uscat. Nící o nádejde, dar nící neíncredere. Mergea cum o purtau pașíí, ca un cáíne ízgonít. Íí íuțea mersul groaza prívíríí cíudate a bătrânului în care fálfáía parcă moartea eí.

Se pomení în casa Glanetașului, fără să-și dea seama dacă a íntâlnít pe cíneva în cale, dacă afară e vreme bună orí e vreme rea. Și în casă văzu pe Ion stând la masă, cu un bríceag în mână și crestând o ceapă mare, roșíe, íar pe masă văzu o pâíne de málai abía ínceptută, o bucată zdravănă de slánínă groasă și níște sare písată într-un nod de pânzătură. La vatră clípocea Glanetașu,

cu luleaua atârnată în colțul gurii, cu mâinile în poală, iar Zenobia strângea jăratice sub o cratiță cu trei picioare.

Fata se așeză nepoftită pe laviță, căci genunchii îi tremurau ca piftia, și rămase cu ochii umezi ațintiți asupra lui Ion care, liniștit, ca și când nici n-ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o mușcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vâra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată și apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să știe ce așteaptă și se mînuna de nepăsarea lui neînțeleasă, atunci când în sufletul ei clocotesc durerile numai și numai pentru că l-a iubit pe el mai adânc decât orice în lume.

În casă se înstăpânise o tăcere frământată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsună batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuțit și mirat, parcă o trezi dintr-o ațurare:

— Ai mai venit și pe la noi, Anuță?

Ana nu știa ce să răspundă și totuși își auzi îndată vocea ei înșăși, plânsă și fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie... am venit pentru Ionică...

Iar se înteleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrâșni dinții, mușcând vârtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe când fălcile lui ronțăiau rar și pielea ei se întindea și se încrețea pe obraji.

Trecură astfel câteva clipe lungi. Flăcăul se roși înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

— Da ce-î porunca, Ana? Ce vrei cu mine?

— M-a trimis tata pentru...

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii ei se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pânțele umflate care, de sughiturile plânsului stăpânit, se zvârcolea ca o imputare. Ion se uită la dânsa și-i cântări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, având un surâs de mândrie pe buze și ștergându-și briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuță! Așa să-î spuie! Că

eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi şi ne-om chîmbui, de s-o putea, că doar oamenii suntem... Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cîne dracu a mai văzut învoială fără tocmeală? Că nîci noi nu suntem cîini, nu, nu... Să-î spuî negreşit lui badea Vasile, c-aşa ţi-am spus, ca să ştie...

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plîngă, să-l roage, să-l cadă în genunchi şi totuşi se pomeni curînd în uliţă, mergînd spre casă, obosită, suflînd greu. Parcă nîci n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, şi nîci poveştele Zenobieî care se sîlise s-o înveţe cum să ia cu bînşorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă... Sîmţea însă o căldură mai vie în pîntece şi dîn când în când câte-o uşoară zvâcnire ce-i umplea inîma de bucurie mare şi o făcea să uite toate suferinţele.

De-abia în faţa tatălui ei şi întîlnînd ochii lui mîci, cu sclîpîri gălbuî, cu albul brăzdat de câteva vînşoare aprînse, cu privirea pătrunzătoare şi stranie, o cuprînse iarăşi spaîma şi bolborosî uluită vorbe fără şîr. Vasile Bacîu nu înţelese nîmîc, dar şîmţi tot şi se napustî asupra ei rîcnînd:

— Uite hoţul şi tâlharul!... Adică vrea să-l rog eu, să mă mîlogesc eu!

O călcă în pîcîoare şi o umplu de sânge, urlînd şi jurîndu-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa şi să-l trîsnească decît să se ducă dînsul la Glanetaşu...

De-acî încolo nu trecea zî să n-o bată, pînă ostenea. Vecîniî se obişnuiră şi cu rîcneteale lui şi cu gemetele ei, încât nîci nu mai săreau să o scape, mai ales că Bacîu acuma o snopea în casă, cu uşa zăvorâtă, să nu-l mai poată tulbura nîmenî. Fata se jîgări ca o scoabă de atâtea bătăi, încât abia se mai ţinea pe pîcîoare. Numaî pîntecele îi creştea zî cu zî, bombându-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vreo trei săptămîni Vasile Bacîu se nîmerî să se întîlnească faţă-n faţă cu Ion, pe uliţă, aproape de casa preotului. Amîndoi avură o tresărire. Flăcăul totuşi vru să treacă înaînte, fără să se oprească.

— Cum, loane, trecî aşa parcă nîci nu m-ai cunoaşte? îi

zise Vasile Baciu, neputându-se stăpâni, cu un rânjel acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de rușine?

— Da de ce să am? se opri Ion rece și sfidător.

— Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să știu nimic!

— Nu vrei?

— Nu!

— Bine, bine — scrâșni Vasile — numai să nu-ți pară rău, măi loane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ăa seama să nu-ți pară rău dumitale!

— Adică nu vrei s-o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Când am vrut eu, n-ai vrut dumneata... Amu nu mai vreau eu, uite-așa! sfârși Ion, urmându-și calea semeț și cu nasul în vânt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleștând pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, când a simțit întâia oară că i se năruie sufletul. Întinse pașii să ajungă acasă mai repede și, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuși sub ploaia de lovături, țipând desperată:

— Tată, nu mă omorî!... Nu mă omorî! Nu mă omorî!...

Capitolul VI

NUNTA

1

Notarul dîn Gargalău, jîdov ca mai toţi notarii comunali dîn Ardeal, primí pe Títu foarte călduros, deoarece auzíse că e poet şi nu voía să se creadă că el nu ştie să aprecíeze poezía, mai cu seamă fíind dîntre notarii cei de modă veche care nu prea ştiau multă carte. Íí potríví o odaie de culcare la primărie, în cabínetul unde se ofíciau căsătoríile cívile, ca să nu-l supere nímení şi să poată lucra în tíhnă, când í-ar vení ínspiraţia, fíreşte afară de orele de bírou.

— Poeţii au nevoie de síngurătate şi de íubíre, íí zíse notarul trăgînd cu ochíul. Aicí ínsă va trebui să te mulţumeşti cu muze mai rustíce! Hehehe!...

Masa o lua împreună cu famílía Friedman: notăreasa, o evreică habotnícă, grasă, veşnic murdară şi cu obrajií înţesaţi de pístruí, apoi o fetiţă de vreo cincísprezece aní, care se îndrăgostí de Títu de la prima vedere, nădăduínd că-í va face şi eí poezíí, şi în sfârşit un băíetan de vreo douăzeci de aní, student în drept, care învăţa acasă şi numai la examene se ducea la Cluj...

Totuşi Títu se símţea rău aici şi, în sínea lui, blestema clipa când s-a învoít să plece de-acasă şi să se despartă de Roza. Despărţirea aceasta íí răníse ínima şi-í zdrobíse chíar dragostea de viaţă. Íncerca să se mîngâie că în fíecare joí se va duce cu Friedman în Armadía, iar de acolo, sub pretext că vrea să-şi vadă părinţií, se va repezί în Jídovíţa să strîngă în braţe pe doamna Lang. Dar o săptămână fără Roza í se părea o veşnicíe... Apoi mai ascundea în suflet şi durerea că nící n-a putut măcar să-şi ía rămas bun de la ea la plecare. Au fost

nevoia să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trândăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strângere de mână tremurătoare și o privire înmuiață în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorât ca o temniță... Și vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieșit dânsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza... De aceea tânărul privea pe Friedman și toată familia lui ca pe niște dușmani de moarte și-i ura cât se putea în împrejurările în care se găsea.

De când a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungurește. Venind acum într-un sat unguresc, și-a închipuit că, auzind și vorbind mereu ungurește, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei și astfel își va mai răcori dorul. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult românește, întâi pentru că tuturor le era mai la îndemână și apoi fiindcă notarul însuși nu cunoștea limba statului decât tocmai cât îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai evreiește sau românește, căci notăreasa, cu toate slințele, nu fusese în stare să învețe nici o boabă ungurește. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe românește; deoarece însă își dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scârbă de el și-l ocolea.

Amărât și mâhnit, Titu totuși se apucă serios de munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur câtă vreme va sta la dânsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-și pune la zi lucrările rămase și îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plăcea monotonia acelorași formule și tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu râvnă în așteptarea zilei de joia, când va revedea pe Roza. Se simțea chiar mândru că se jertfește scriind „bilete de vite”, „liste de impozite” și alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate...

Joia sosi împreună cu o decepție crâncenă. Notarul îi spuse

cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strângerea birurilor și să pună sechestre celor rămași prea mult în urmă, deoarece percepția îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n-a fost mai posomorâtă ca joia aceasta. Fierbea, injura și-și blestema soarta văzând cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cât pe-ací să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urât și să discute politică. Pe urmă își zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decât îndemnat de Herdelea și ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieși toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colț registrele de sechestre și, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă și udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța joii viitoare. Cum a răbdat o săptămână, va mai răbda câteva zile. Revederea va fi cu atât mai plăcută... Notarul îi povesti că s-a întâlnit în Armadia cu Herdelea și cu Ghíghí, care îi trimít multe sărutări, și găsi că a făcut foarte bine cruțând pe oameni cu sechestrele, deoarece percepția tocmai i-a mai acordat o amânare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel și totuși se mâhni parcă mai puțin ca întâia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunț, slab și cu o mustață foarte cărunță, și pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certați și nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceștia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman și astfel se mai răcorea și-și uita aleanul.

În cele din urmă totuși trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dânsul mai bine comuna și oamenii. Și văzând, i se strângea inima de remușcări și imputări, și-și zicea din ce în ce mai întristat:

— Uíte ce orb am fost!... Unde m'—a fost sufletul până acum?

Gargalăul era un sat cam de vreo două orí cât Prípasul, aşezat pe ţarmul stâng al Someşului, pe un şes drept ca masa. În mijloc se înălţa trufaşă, cu un cocoş alb în vârful turnului, biseríca ungurească nouă, iar în apropiere şcoala statului, cu coperişul roşu de ţíglă, cu două etaje, severă şi poruncitoare ca o stăpână nemíloasă. Prímprejur se înşírau numai case bune, cele mai multe de píatră, cu ogrăzí largí, acareturí bogate, vite frumoase. Pe la margíní, ca níşte cerşetorí flămânzí, se răzleţeau bordeie murdare, umíle, învelíte cu paie afumate şi, într-un colţ, ruşinoasă, se ascundea parcă biserícuţa românească de lemn, dărăpănată, cu turnuleţul tuguíat de şíndrilă mucegăítă.

Fííndcă datorííle mai numeroase erau la mǎrgínaşí, Títu, îndemnat de Fríedman, íşí începu activítatea príntre cocíoa-bele pleoştíte, íntâmpínat pretutíndení de dulái lǎţoşí care-l lǎtrau c-o înverşunare atât de duşmǎnoasă ca şi când ar fí mí-rosít că víne cu gândurí rele. Umblând dín casă în casă şi rǎscolínd mízería până în fund, se símţí cupríns încetul cu încetul de o nedumeríre mare şi atât de stǎruitoare că-í zguduí toată fírea, mai ales amíntíndu-í întruna clădíríle mǎndre dín mijlocul satului.

„Ací suntem noi, cei oropsítí şi sǎrací, pe când díncolo eí se lǎfǎiesc în belşug“, se gândí dânsul în sfârşít, ínrând tocmai într-o căsuţa foarte hodorogítă, cu streşíníle aşá de joase că trebuí să se plece ca să poată pătrunde în tíndă.

O babă uscată, încovoíată rău de spínare, cu o broboadă cenuşie în cap, îl poftí speríată în casă, repezíndu-se să şteargă cu şorţul lavíţa, ca nu cumva să se murdǎrească domníşorul dacă ar poftí să şadă. Spǎíma ínsă íí lícǎrea în ochíí cu care fura când pe Títu, când pe cele două strǎjí rămase în uşa tínzíí.

— Apói să ne íertaţí, domníşorule, că la noi e urât, murmură baba cu glas jalníc. Ne mǎnǎncă sǎrǎcíá şi necazuríle, domníşorule, păcatele noastre!

Títu o príví lung şi se cutremurǎ de o ruşíne cíudată ame-

stecată cu dezgust. Bătrâna í se păru o nălucíre dín vísuríle luí, întruchípând mízería şí întunerícul. Vru s-o líníştească cu o vorbă blândă, dar nu îndrăzní să deschídă gura şí-şí vârí nasul în regístrul de sechestre unde o găsí însemnată cu o datoríe de peste două sute de coroane. Când auzí baba de două sute, holbă ochíí uluíă, rămase câteva clipe cu gura căscată, apoi înţelegând, ízbucní brusc într-un hohot de plâns, bolborosínd desperată:

— Vaí de míne, domníşorule! Două sute!... Vaí de míne şí de míne!

Lacrímíle eí gâlgâiau atâta durere încât Títu avu o încleştare în beregată. Se uítă zăpacít la străjíle dín tíndă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare prímăvăratíc. Lumína víe îl făcu să tresară, ademeníndu-l, símţínd-o cum í se prelínge în suflet, cum íí pătrunde în toate tainítele, schimbându-se într-o mílă dín ce în ce maí lămurítă şí maí stăpânitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?“ se gândí atunci dânsul, în vreme ce bocetele bătrâneí íí murmurau în urechí ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uíte, babă, trebuíe să plăteştí, că altfel íţi íau zăloage şí-ţi vând tot, tot! vorbí în acelaşí tímp gura luí cu glas aspru care í se părea atât de străín încât de-abía îl maí cunoştea şí mırându-se cum poate rostí asemenea cuvín-te.

— N-am nímic, domníşorule, afară de sufletul dín oase!... N-am!... Dar ía-mí-l, ía-mí-l!... Că fecíorul mí-í în cătane de doí aní de zíle şí cât amarul de pământ ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragínă de mă doare ínima... Numái sufletul mí-a maí rămas... Amu încaltea ía-mí şí sufletul, domníşorule!...

În ínima luí Títu ízbucní o flacără nouă, ca díntr-un foc mocnít prea îndelung. În mínte íí răsări întrebarea chínuitoare: „De ce să-í íau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmaí eu?“

Státu mult nemíşcat, fără să rostească o vorbă şí fără să maí îndrăznească să rídíce ochíí la baba care plângea mereu, íşí sufla nasul zgomotos, se ínchína şí se jura. Luí íí era ruşíne de străjí că se înduíoşează şí totuşi n-avea puterea să-şí ínvíngă

slăbiciunea. Pe urmă deodată se zguduí, se uítă íar în regístru, clătínă dín cap şi mormăí supărat:

— Atuncí poate că sunt greşíte socotelíle? Orí ce Dumnezeu?... Orí nu se poate?... Adică ce greşeli, ce...?

Se agăţă îndată de cuvântul „greşeli” ca un înecat. Ieşí furí-os dín casă, urmat de străjíle care păşeau nepăsător, clătínând dín cap ca níşte animale trudíte. Se duse drept la primărie şi spuse îndígnat notarului că regístrul de ímpozíte trebuie să fie greşít. Fríedman zâmbí cu superioritate şi-í răspunse că garantează exactitatea socotelílor, deoarece au fost lucrate chíar de dânsul şi copiate de fíul său, un matematicían de mâna íntâí. Dar, dacă ţíne să se convíngă, slobod e să revadă toate capítolele, deşi, după umíla-í părere, ar fí mai bine să contínuie sechestrele şi să nu mai píardă vremea degeaba.

Títu íşí dădu seama că în regístru nu poate fí nící o greşéală şi că-í trebuieşte doar un pretext spre a nu fí nevoít să mai colínde casele de pe la margíní. Se símţea míc şi ros de o amărăciune care parcă-í sârbezea sângele şi-í ínfíltra în suflet o scârbă mare de síne însuşí. Zvârcolíndu-se să-şi ímprăştíe símţământul acesta, se aţeză la un bírou încárcat de hârţoage şi, maşínal, íncepu să adune, să scadă şi să combíne fel de fel de cífre, să răsfoíască pentru fiece nume în câte cíncí-şase folíante. În ochíí lui ínsă rămăsese íntípărită atât de adânc baba cu faţa zbârcítă de cute şi strâmbată de plâns, încât pe toate pagíníle tremura chípul eí muştrător, în vreme ce în urechí íí vuía mereu ca o ímputare dín ce în ce mai aspră: „la-mí şi sufletul, domníşorule!...”

După un rástímp de bâjbâírí, rábdarea îl părăsí. Sărí de la masă aproape desperat şi porní să se plímbe de ící-colo prín cancelaría colboasă, necájíndu-se să-şi gonească vedenía babeí dín mínte. Íncercă să fugă cu gânduríle la Rozíca, la ímbrăţişăríle eí calde, la şoaptele eí dulcí. În zadar, căcí se pomenea cu ínchípuírea íaráşí în cocíoaba dărăpănată, în faţa bătrâneí schímonosite de durere, sílít să-í audă bocetele dojenítoare. Pe urmă se ruşínă că, în asemenea cípe, mai poate să se gândească la Roza Lang şi-l cuprínse chíar un fel de sílá de

femeia care l-a orbiat atâta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătându-l din calea lui.

Titu era acum singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zâmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Pașii tânărului, apăsați, când mai rari, când mai grăbiți, răscoleau praful dușumelelor tocite, care, în îmbrățișarea soarelui, se legăna ca o boare aurită... Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mâinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întâlni peste drum școala ungurească, trufașă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau și se jucau, strigând plini de voieșie, supravegheați de un învățător tânăr și foarte palid, cu ochii atât de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul și veselă ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai învîioreze când deodată văzu că învățătorul galben se umflă și se rotește ca un curcan, făcând semn mândros unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dânsii, amenințându-i cu degetul și strigând. Titu se plecă spre fereastră și, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuși limpede cuvintele învățătorului, pline de îndignare:

— Numai ungurește!... Ungurește!... Trebuie ungurește!... Ungurește!...

Într-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului. Simți o pornire năvalnică să se repeadă la dânsul și să-i înfunde în inimă cuvintele amenințătoare... Niște bătăi de clopot zdrăngănîră însă atunci și, într-un minut, zgomotele amuțiră și curtea școlii rămase pustie. Numai clădirea scaldată în soare privea parcă mai mândră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce și-a înghițit prada, se linge leneșă pe buze. Niciodată până azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om.

Acum vedea cum casa roșcovană de peste drum, cu ferestrele mari și sclipitoare, vrea să-l disprețuiască și să-l jignească. Aceasta îl înfură și-l reamîntea iar pe baba speriată și cernită de suferințe. „Să-î smulg eu nenorocitei și sufletul din oase ca pe urmă coala să strige mai țanțos: numai ungurește!”

Ridică ochii mai sus deasupra școlii, spre cerul albastru, lîmpește ca o pânză întinsă acoperînd nemărginirea. Gîndurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriașă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcașuri de stăpîni răsfațați de soartă, se plîmbau prin ogrăzile mîndre unde întâlneau țărani unguri sfătoși, cu izmene largi ca rochiile, cu mustați răsucite, hodorogînd în gura mare... Apoi ușoare și iuți, ca năzdrăvanii din basmuri, gîndurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alți țărani, împovărați de nevoi, oropsiți de Dumnezeu și de oameni, sleiți de muncă și de sărăcie. „Și totuși al nostru e viitorul! își zise Titu înseninându-se. O cetate încercuită de o oștire desculță! Degeaba ne înfruntă cu școala amenințătoare, degeaba cântă cocoșul în vîrfurile bisericii... Presiunea noastră nu încetează o clipă! Mulțimea noastră înaintează mereu... Zidurile lor meșteșugite se clatină și se fărîmîțesc îndată ce le atinge suflarea vieții noastre încatușate... Stăpînii tremură în fața slugilor! Slugile! Noi suntem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!...”

Îl gîdila un rîs de mulțumire. Încrederea în sine îi alun-gase zbuciumările și gîndurile negre. Își aduse amînte cum în Săscuța, acum vreo zece ani, când a trecut spre Bistrița, singur văcarul era român și stătea într-o hrubă în capul satului, pe când azi, fără școală și fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alți stăpîni sunt cotropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață!” se gîndi dînsul, simțîndu-se foarte fericit că are cînstea să facă parte din neamul obișnuiților.

Cînd fu poftit la masă, merse atît de bine dispus că înveseli toată familia notarului, deși era cam supărată deoarece le pîrîse o găscă, îndopată și îngrijită de însăși doamna notăreasă. După-

prânz Títu se cufundă într-o discuție pasionată cu Friedman și fiul său asupra românilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungurește, dar Títu nu răspundea decât românește, parcă ar fi uitat dintr-o dată și cu desăvârșire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că își va pierde graiul în clipa când ar mai rosti un cuvânt unguresc. Notarul și mai ales feciorul său susțineau cu înverșunare că politica românească e greșită din temelie, fiind pornită dintr-un simțământ de ură împotriva stăpânitorilor legal ai țării și că prin urmare se va sfârși printr-un faliment. Títu critica, din ce în ce mai îndârjit, strădanii ungarilor de a ucide prin deznaționalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferințe și de viteză, și dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sunt siliți să lupte pe viață și pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrând să-i dea lovitura de grație. Sunt sigur că, mai curând sau mai târziu, șovinismul dumitale are să te gonească în România, ca și pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi... Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înșel niciodată...

— Unde-î norocul să pot trece și eu în țară! suspină Títu cu mândrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întârzie prea mult, zise Friedman ironic. E bine, grozav aș vrea să te întâlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara Românească! Grozav!... Ai să vezi dumneata acolo libertate și fericire, dumneata care aici cârtești și te revolți neîncetat... Chiar te rog să-mi scrii și mie o carte poștală... Făgăduiești?

— Desigur! strigă Títu îmbujorat de însuflețire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău?... Crezi dumneata? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi știu dumneata că în România dumitale nimic și nimeni nu e stabil? Dacă ochii dumitale se întâmplă să nu-i placă boierului, a doua zi ai zburat... Acolo nu-s legi și nici administrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniați pe toate cărările. Nu, dom-

nule! Acolo bunul plac al cíocoílor díctează mílíoanelor de robí în zdrențe... Să nu-mí vorbești, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca dumneata!... Trei ani am stat acolo în tinerete, dar n-am să uit până voi închide ochii cât am îndurat!

— În sfârșit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin știu că tot e românesc și numai românesc! făcu Títu cu un surâs triúmfător care pe notar îl sâcăia mai tare decât dacă ar fi răcnit. Și prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbești și să simți ca un străin!

— Ești un șovinist cum nici nu mi-aș fi putut închipuî, nu degeaba ești poet român! zise studentul, căutând să fie ironic, pe ungurește.

La sfârșitul díscuției Títu se simți mândru ca un comandant de oaste după o bătălie câștigată. Era mai ales mulțumit pentru că a avut curajul să-și declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca și când ar fi făcut-o în fața unor închízitori fíroși.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvín ca să bârfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obișnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era rușine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoștință cu toți surtucarii unguri, dar n-a umblat deloc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe și ropsite.

Casa preotească era în preajma bisericeții, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Títu găsi numai pe doamna preoteasă, o țarancă secăuită de muncă, și trei fete modeste, foarte rușinoase și cam prostuțe. Toate s-au bucurat și l-au poftit îndată în „casa dinaînte“, o odaie împodobită cu țesături și cusături țărănești și cu o masă în mijloc, așternută cu față albă, pe care trona o bíblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint și alta mai mare de lemn. Stângăciile și sfíala fetelor, ca și vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să râdă, acum a se păreau pline de farmec.

— Dar sfínția sa? întrebă dânsul când, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră nemaștiînd ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mâinile roșii. Au venit adineaori niște unguri să-î cunune. C-aici așa-î obiceîul. Întâi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin și la tata, că zice că slujba noastră e mai sfântă...

— E mai sfântă... repetă Tîtu mașinal.

În curînd sosi și preotul, bătrîn, cu haînele murdare, cu barba neîngrîjită și cu niște ochi blânzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mîndră. Dădu mîna cu Tîtu, îl așeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin și apoi, cînd rămaseră singuri, îi zise cu o imputare ușoară, frățească:

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit și pe la noi... Așa se și cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți cei de-o limbă și de-o lege. De aceea m-am mirat și m-a durut că ne-ai ocolit pînă azi...

Tîtu plecă fruntea parc-ar fi așteptat o binecuvîntare și rosti domol, ca un vinovat muștrat de remușcare:

— Iartă-mă, părinte!

2

Zvonul și apoi știrea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deși nu tăgăduiește că cu dînsul a rămas însărcinată, se răspîndi, mai ales cu ajutorul Zenobieî, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoiește de zestre cu Vasile Bacîu, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că decî și-a bătut joc de ea înadîns și numai ca să se răzbune pe Bacîu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a și bruftuluit de față cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stârneau zîlnic valuri de lacrimi și explozii de mîla pentru victima „prașcăului” Glanetașului, cu toate că pînă atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație în familie învătătorului. De cîte ori auzeau că Bacîu bate pe Ana,

amândouă fetele lui Herdelea plângeau cu hohote și blestemau pe Ion, având de partea lor față și pe dascălița, care nu se ostoia până ce nu striga din cerdac spre casa Glanetașului: „Să vă fie rușine obrazului!” Deși nu se arăta, învățătorul se îndigna tot atât de mult ca și muierile, fiind un sentimental fără seamăn și având oroare de bătaie, încât chiar în școală, când se întâmpla să-l scoată din sărite vreun copil și să-i tragă douătrei la palmă, avea remușcări zile de-a rândul. Laura mai încercă de câteva ori să explice flăcăului că nu-i șade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea și rânjea ca un câine turbat.

— Nici n-am mai văzut așa blestemăție, murmura Herdelea, clătînând din cap, seara când vorbeau de feciorul Glanetașului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia...

De altfel Ion însuși trăia într-o tulburare atât de ciudată, că aproape nu-și dădea seama ce mai voia și unde vrea să ajungă. De când a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna. Ací era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieșea în cale, ací se înfuria și suduia din senin, căutând oricui ceartă și bătaie. Mai ales când îi pomenea cineva de Ana se zborșea și fulgera; ba în cele din urmă ajunsese să vadă un vrăjmaș de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminică, tocmai în vremea lîturghiei, bătut crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuisese, foarte pe departe, să caute să se înțeleagă cu Vasile Baciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe când își zicea că se poartă ca un prostănac, alergând după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine și să încerce o învoială cinstită. Se gândea atunci că Vasile Baciu, încăpățânat cum e, poate să se răzgândească, să lase pe Ana să nască și s-o ție acasă cu copilul până ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din florí care totuși s-au măritat, dar încă fata bogătașului Va-

s'le Baciú?... Asemenea închípuirí îl făceau însă mai dârz. „Mai bine să rămân tot calíc, decât să mă frece ei pe míne!“ își răspundea cu un simțământ de mare mulțumíre.

Câteodată îi venea să ízbucnească, să stríge în gura mare că și-a împlínít gândul, că de acum poate avea și pământ și de toate, numai să vrea dânsul, căcí toate numai de voínța lui atárnă. Așteptarea de azí îi umplea fiínța de o plăcere nemaísimțită. Tocmai fiíndcă í-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor neînțelegerílor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobândít ce a râvnít atât de víjelíos, vor începe poate alte zbucímări, necunoscute și mai grele.

Într-una dín zilele acestea fu chemat grabníc la judecătorie în Armadíá, príntr-un aprod trímís înadíns după dânsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfátuiască cu nímení, ca și odíní-oară, când cu pâra lui Símíon Lungu. Nící capul nu-l mai durerea de ce í s-ar putea întâmpla acolo, de vreme ce planul lui a ízbutít și ferícirea e atât de aproape, că doar să întíndă mâna s-o culeagă.

Un domn străín, gros și gras, cu ochelarí negrí, cu fața plínă și rotundă ca o lună, îl întrebă cíne í-a făcut jalba împotríva domnului judecător. Ion nu stătu pe gândurí nící un mínut, cí spuse îndată că Herdelea í-a făcut-o... Numai după ce-a ísprávít și a văzut pe preotul Belcíug alăturí de judecătorul mâníos, mai la o parte, și-a dat seama că s-a prípít și și-a adus amínte cum a fágăduít învățătorului de atâtea orí că nu-l va vínde nící în ruptul capuluí. De aceea căută s-o dregă, adăugând că el a stăruít la Herdelea și l-a rugat în genunchí până l-a înduplecát. Domnul străín însă nu-l mal ascultă, fiínd ocupat să dícteze ceva pe ungurește altuí domn care scría foarte repede la un bírou. După un rástímp apoi domnul străín, care vorbea strícát românește, îl întrebă dacă s-a gândít bine ce a făcut, iar când dânsul răspunse că s-a gândít, îi zise că plângerea lui e míncínoasă și, prín urmare, în loc de două săptămâní, acumă poate să fie închís două luní, de nu și mai mult... Ion, cu o înfățișare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Până ce ajunsese în uliță, flăcăul se mai gândi că n-ar fi trebuit să vândă pe Herdelea. În uliță își zise că și în temnițe oameni trebuie să stea și că ori o săptămână, ori o lună, tot un drac e... Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijiilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pământurile lor care vor fi ale lui...

Fîindcă Ion, de la o vreme încocoace nu mai mergea așa de des pe la Herdelea ca înaintea și niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului de-abia după vreo săptămână și întâmplător a aflat cum odrasla Glanetașului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu când a încercat să-l descoase asupra gândurilor lui cu fata batjocorită. Domnișoarele și doamna convînseseră lesne pe Herdelea că el, ca învățător și om luminat, e dator să intervîină, să povătuiască și la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu și nici de oameni”. Măgulit, învățătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întâi niște ogrînjii în ieslele Dumanei.

— Păcat că nu-î aici și Titu, murmură Herdelea, așteptând aproape mișcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influență asupra nebunului... Ei, dar acuma săracul Titu cîine știe cum se trudește în Gargalău! Căci de, pâinea cea de toate zilele greu se agonisește și cu multă sudoare!

Ion intră, dar de la primele cuvînte se burzului, se roși, se înfurie și curînd í-o trîntí, fără rușine, învățătorului:

— Dar mai lăsați-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil și știu bine ce fac și cum trebuie să mă port!... Apoi zău așa!... N-o íau, domnule învățător, pentru că n-am poftă s-o íau. Și drept să vă spun, mí-í urâtă Ana ca mama pădurii și nu mí-ar mai trebui, să știu că badea Vasile mí-ar pune colea-n palmă tot hotarul Prîpasului... Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pîntecele la gură? Io-s vinovat? Ea-í de vînă, că de nu í-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat... Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele...

Herdelea se cruci ascultîndu-l și amuți, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoie să mai audă asemenea vorbe păgâne. Numai dăscălița nu-și píerdu cumpătul, cí aprînzîndu-se de

îndígnare, íi zíse, căutând totuşi să-şi păstreze demnitatea:

— Nu ți-í ruşíne ție, măi băiete, să vorbeşti așa în fața noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nící țiganií cei măi nemernící n-ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu! Frumos îți stă, n-am ce zíce... Noí te-am crezut măi de treabă și măi așezat ca pe alții, dar vād că n-ai pereche în blestemății... Da, da, bine-a zís cine-a zís că dín coadă de câine nu faci până-í lumea sítă de mătase... Foarte bine a zís...

— Lasă-l, dragă, lasă-l măi încet, că-í tânăr și nu știe ce vorbește, íntervení Herdelea împăciuítor, uítându-și hotărârea energică de adíneaorí în fața îndărjirii flăcăului. Încercă apoi să-l ímblânzească reamíntíndu-í că, de câte orí í-a ascultat sfaturíle numaí bine í-a mers, și stăruínd măi ales asupra pățaniei cu Símíon Lungu, când fusese cât pe-ací să-í putrezească oa-sele prín cele temníte și când numaí jalba pe care í-a făcut-o dânsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să ísprăvească. Pe Ion blândețea aceasta îl sugruma fííndcă îl sílea să se ruşíneze. Dar nevrând să se dea ínvíns, își aduse amínte de domnul străín de la judecătorie și sări máníos, strígând:

— Că bine m-ai sfātuít, domnule învățător! Măi bine nu mă sfātuíai și mă lăsaí în pace să stau ínchís atuncí două săptămâní, decât să stau amu două luní orí poate și doí aní!... Lasă că am aflat și noí cum s-au întors lucruríle, ca doar nu suntem tocmai așa de proști...

— Vasăzică asta ți-e recunoștința, măi loane? zíse Herdelea ínfrícoșat de îndrăzneala fecíorului. După ce m-ai rugat o seară íntreagă, și tu și aí tăi, să nu te las, acuma aí obraz să-mí faci ímputări? Uíți că tot plângerea mea te-a scăpat de temníță...

— M-a scăpat, cum să nu mă scape... Zí măi bine că ți-ai bătut joc de neștiínța mea cum nící n-aș fí putut crede, că doar măi frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nímení... Dar amu nu-í nímíc! Să fím sănătoși! De-amu oí

şti şi eu să mă feresc şi să umblu după capul meu... Să dea Dumnezeu noapte bună!...

leşí repede, trântínd uşa şi bodogănínd până acasă.

Atâta obrăznicíe încremení chár şi pe doamna Herdelea, încât de-abía într-un târzíu putu zíce:

— A înnebunít de tot becísnicul! ceea ce se potrívea şi cu pãrerea domníşoarelor care, reapãrând, nu maí ştıau cum să-şí arate revolta.

Până noaptea târzíu uímírea nu se potolí în casa Herdelea. Asemenea necuvííñţá dín partea unui sãtean nu lí se maí întâmplase níciódată... Şí supãrarea tuturor era maí mare pentru că tocmaí Ion dovedea atâta nerecunoştínţá şi lípsă de respect. Fííndcă toţi l-au íubít, acumá toţi îl ocãrau la întrecere. Famílíá învăţãtorului îl prívise întotdeauna ca pe un om al caseí, maí ísteţ şi maí spãlat ca ceilaltí ţãraní. Herdelea se mândrea că l-a avut elev şi-l láuda pretutíndení. Ce-í drept, şi Ion fusese veşnic sãrítor şi nu se codea, dacã í se cerea, ba să alerge până-n Jídovíţa sau Armadíá, ba să maí sfarme níşte lemne pentru bucãtãrie... În seríle lungí de iárnã, când plíctíseala omoarã satele, când de fríca eí oameníí se culcã odată cu gãíníle, fecíorul Glanetaşului petrecea de multe orí în casa învăţãtorului, ascultând sau spunând basmurí, cântând orí jucând loton şi durac... Însăşi doamna Herdelea, care nu-şí ascundea díspreţul faţă de proştí, cum le zíceá dânsa ţãranílor, cu Ion vorbea ca şi cu o persoană de seama eí, maí ales că el ştıa să păstreze totdeauna buna-cuvííñţá. Şí acumá, acelaşi Ion nu se ruşíneazã să rãcneascã şi să amenínţe pe domnul învăţãtor!

— Dac-ar fí fost acasă Títu, sunt sígură că-l plesnea! zíce Ghíghí, rãzboínică.

Herdelea însă maí mult se întrístase decât se mâníase. Dín toate vorbele lui Ion, îl ízbírã índeosebí cele despre plângerea ímpotríva judecãtorului. Apói o bãnuíalã îi sãgetã íníma: dar dacã nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cíne í-a fãcut jalba?... Nu maí vãzuse de mult pe Ghíţã Pop de la judecãtorie,

dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost chemat și Ion... Atunci nenorocirea e pe drum...

— Te pomenești că mai dam și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta! vorbi Laura care, de când se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m-aș mira deloc! adăugă dascălița mângâindu-și gura și nasul. De la astfel de proști te poți aștepta la tot ce-î mai rău!

— Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-î nici dracul așa de negru cum se pare... O fi blestemat Ion, dar rău nu-î! Omul o fi având cine știe ce necazuri, s-apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute!

În vreme ce sufletul îi sângera de presimțirea nenorocirii, trebuî să zâmbească, să glumească și să convingă familia că nu-î nici o primejdie... Dascălița și fetele, obosite de îndignare, dormiră ca scăldate. Numaî Herdelea se frământă toată noaptea cu ochii deschiși, speriați, căutând zadarnic să înece în întineric vedeniile apăsătoare...

3

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plângerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în fața comisiei, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistrița. Răspunse surâzând cucernic la toate întrebările, simțindu-se curat ca floarea spinului și nevrând să pară că e cuprins de vreo pornire dușmănoasă față de nimeni, deși în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pârască. De altfel îi veni foarte ușor să se lămurească, având doar să-și repete declarațiile făcute cu prilejul procesului din care se înțelegea că feciorul Glanetașului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas și că, în interesul obștesc, trebuia negreșit scuturat puțin ca să-și vie în fire.

— Nu sunt om de legi și deci nu pot vorbi decât ca un simplu profan, făcu dânsul drept încheiere. Totuși mi s-a părut

și mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delincventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că amenințarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăși plângerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăznească, este, zic, faptul că chiar acumă reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru...

Când însă preotul auzi din gura lui Ion însuși că Herdelea este autorul adevărat al plângerii, se roși de mare mânie. „Asta-î culmea ipocriziei! se gândi el. Pe de o parte îmi vine la colindat și mă pofteste la logodna fetei, iar pe de altă parte mă târăște pe la judecăți! În sfârșit, bine că s-a făcut lumină!”

De-acumă era dovedit că învățătorul i-e dușman și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească și încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-î vorba de făcut rău, apoi am să-î arăt că nu e greu deloc!” se hotărî dânsul.

Cu cât i se înrădăcină în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atât găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decât victima intrigilor învățătorului. Îl compătimii și-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gândi tot mai des la dânsul și din ce în ce cu mai multă duioșie. Adică pentru ce îl urmărise cu atâta înverșunare? Acumă, chibzuind mai bine lucrurile și întâmplările, recunoștea că s-a pripit când l-a dojenit în biserică și c-a greșit îndemnând pe Sîmion Lungu să-l pârască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion... Deci trebuie să încerce să-și răscumpere greșelile și să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Și, fiindcă știa bine neînțelegerile dintre el și Vasile Baciu, își propuse să-î împace, convingând pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baciu să-î împlinească dorințele în ce privește zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăști și rușinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întâia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someșului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilașul de mână. În Pripas însă, de

când e Belciug în fruntea credincioşilor, nu s-au pomenit copii din florí. Şi apoi ceea ce face Vasíle Bacíu e strígător la cer. Bíne, a greşit fata şi e vínovată, dar pentru o greşală nu poţi să omori un om. Atâta cruzíme nu s-a mai auzít. S-a dus vestea şi prin alte comune cum o lasă în fíecare zí vânăta şi zdrobítă de bătaie...

Preotul mai cumpăni câtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-şi ímpute iar vreo prípíre. Dín zí în zí însă îl găsea mai măreţ. Herdelea are să îngălbenească de necaz când va afla că până şi Ion al Glanetaşului, unealta lui nenorocítă, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoştinţa flăcăului, va dobândí şi încrederea lui Vasíle Bacíu, pe care păşania fetei l-a prăpădít şi care ar fí bucuros acum a s-o vadă măritată chiar şi cu fecíorul Glanetaşului, măcar că s-a jurat şi s-a lăudat atâta că nu í-o dă nící mort. Aící Belciug símţea o nouă arsură a conştiinţei sale, căci şi el îl asmuţise odínioară pe Bacíu să nu-şi nefericească fata cu un destrăbălat bătauş şi tâlhar... În sfârşít preotul mai nădăjduía că dín împăcarea aceasta poate să folosească şi bíseríca cea nouă ceva. Căci râvna lui cea mai scumpă în viaţă era să vadă înălţându-se un sfânt locaş de píatră, falníc şi frumos, în locul celui vechí şi dărăpănat care íi făcea necínste atât lui, cât şi satului întreg. De vreo zece aní aduna ban peste ban, cu o patímă mereu crescând, contríbúind el însuşi cu aproape toate veníturíle bíserícíi şi ímpunându-şi síngur toate economíile în favoarea vísului său. Realízarea începuse príntr-o colectă, făcută de doí sătení fruntaşi, Toma Bulbuc şi Ştefan Hotnog, prín toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoíre dín partea epíscopului. Trebuínd baní mulţi, Belciug căuta să însufle şi ţăranílor ambítíe de a dăruí pentru bíseríca cea nouă la toate prílejuríle, dar mai ales la nunţi, la botezurí, la morţi... Dín nenorocíre, credincioşíi erau mai greoí la pungă ca păstorul, încât de-abía acum a se putuseră începe tratatíve cu câţiva arhítectí vestíţi dín Bístriţa, şi încă nu se ştía dacă suma adunată va ajunge... În reveríile lui cucerníce, Belciug vedea noua bíserică tríumfătoare,

trâmbițând lumii sîlînțele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea și biserița cea veche, așa săracă și umilă cum era, mutată în satul Săscuța, unde românii se înmulțiseră și, neavînd unde să se închine, veneau duminicile în Prîpas să asculte sfînta lîturghie... Numaî să-l învrednicească Dumnezeu să-și poată cîntina opera și să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dînsul acasă, după-amiază, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trîmîtă pe Ion, împreună cu Glanetașu și Zenobia. Nu voia să se știe de ce-i cheamă și nici să bănuiască unii că a poftit și pe ceilalți. „Cum sunt de îndârjiți amîndoi, ar fi în stare să nici nu vie, își zise Belciug, frîngîndu-și mîinile cu înfrîgurare. Pe cînd așa, dacă se vor întîlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială!”

Cei dintîi sosiră Vasile Baciu cu fata. Țăranul era puțin cherchelit fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați și arși de plîns și încerca zadarnic să-și ascundă pîntecele sfîdător de rotund. Pe el îl pofti să șadă, pe cînd ea rămase în picioare, cu ochii în pămînt, lîngă ușă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-și stâlcește fata, c-a ajuns de rîsul lumii, că omul la nenorocire să nu-și piardă judecata, că Ana a greșit, dar orice greșeală se poate îndrepta cu bunăvoință, dar încăpățănarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-i fecior sîrguitor și isteț, deși n-are avere, și poate să fie un gînere mai de treabă ca mulți alții... Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioșat și amărât:

— Da cum n-aș vrea eu, domnule părinte? N-am încercat eu în toate chipurile? L-am și rugat, eu, om bătrîn... Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea și nu vrea. A batjocorit-o și amu ne freacă... Apoi ce să mai știu eu face? Dumneata ești om sfînt și drept și înțelept... Învață-mă dumneata și eu fac orice!

Preotul își petrecu mâna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, și tocmai se pregătea să-l povățuiască să nu fie zgârcit, că doar pentru odrasla lui dă, iar nu pentru străini, când auzi pași de opincă în tindă și apoi un ciocănit sfios în ușa.

— Intră! murmură dânsul repede, încântat. Glanetașu deschise încet și cu respect ușa și își puse îndată căciula jos lângă cuptor, în vreme ce Zenobia și Ion intrară mai cu curaj și dând bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzând pe Baciu și pe Ana, cu toate că atât ei cât și ceilalți bănuiseră de ce au fost chemați. Belciug dădu mâna cu Glanetașu și cu Ion, aruncând o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cât de mult îi cinstește, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blând, învelind dojana în rugăciune:

— Aud și nu cred că tu n-ai vrea să ăi pe fata asta nenorocită, după ce veză bine și recunoști că ești vinovat și c-ar trebui să-ți împlinești datoria creștinească... Apoi așa nu-î frumos, măi loane! Că fata urâtă nu-î, de neam rău nu-î, pe drumuri nu-î... Spune și tu, nu vorbesc eu bine?... Tu de asemenea ești un băiat cumsecade, cuminte, așezat... Cum se poate una ca asta?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetașu în locul flăcăului, scărpinându-se în cap și cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăugă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfârșească, pe când Ion plecă fruntea cu o mișcare ce voia să arate că da, într-adevăr el ar vrea.

Se lăsa o tăcere mai lungă și pe urmă deodată se porniră să vorbească în același timp și Vasile, și Ion, și Glanetașu. Preotul însă le curmă avântul, făcând un semn cu mâna, și le zise blajin, cu un zâmbet cucernic și împăciuitoar:

— Iacă de-asta v-am adunat! Acu să vă tocmiți și să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-î bună numai între țigani...

Belciug se așeză tacticos la masă și apoi ridică ochii la dânșii, așteptând tocmeala și păstrându-și pe buze surâsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privi-

rile așintite asupra lui, ca și când într-însul ar vedea singura lor mântuire. Zenobia ofta des și-si dădea ochii peste cap, vrând astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de rușine, plângea înăbușit, căutând să se facă cât mai mică și să-si acopere pantecele cu mâinile încrucișate pe care picura în răstimpuri câte-o lacrimă fierbinte... Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai câteva clipe de uruiul unei căruțe pe uliță... În tăcerea ce stăpânea ca o dușmănie mută, zbârnâi apoi deodată vocea lui Vasile, gros și răgușit, încât toți parcă se speriară și întoarseră capetele spre dânsul:

— Eu nu mă codesc deloc, domnule părinte... Eu îi dau fata... Uite-o! Să și-o ia și să fie sănătoși!

Vorbele acestea deșteleniră amorțala așteptării. Ion se mișcă pe scaun, își dresă glasul puțin și zise liniștit, dar uitându-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse și arătând tălpile ghetelor pe care se prelungeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să știu ce iau și ce-mi dă... Am dreptate, domnule părinte, ori n-am?

Amândoi se adresau numai preotului și nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana și deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaimea din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaților se înmoaie și se apropie.

— Îi dau fata acum, iar după moartea mea, lor le rămâne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume... Cât trăiesc însă nu vreau să rămân pe drumuri și s-ajung la bătrânețe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciu.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? se ridică atunci și Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac? Am eu avere ca dumneata, am eu pământ?... Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amândoi ca să nu pierim de foame?

— Să muncii și să vă faceți! strigă Vasile Baciu.

— Oare?... Da pân-amu n-am muncít? Pân-amu nu mí-am sfârâmat de ajuns oasele? Că slavă Domnului, cu mâinile în sân n-am stat! Şi avut-am oare vreun folos dín toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol... Ş-amu aí vrea să maí hrănesc şi pe fata dumítale, că ţi se pare că dânsíí nu-mí sunt până peste cap!

Arătă cu degetul pe rând, pe tată-său şi pe maică-sa care dădură dín cap foarte posomorâţi, vrând astfel să înduioşeze pe adversar şi să dea o mână de ajutor fecíorului.

— Cât trăiesc eu, nu dau nímíc!... Asta s-o ştii dínainte! Nící un creítar şi nící o palmă de loc! Maí bine o omor şi o îngrop; cel puţin să ştiu c-am omorât-o eu, pentru că nu şi-a ţinut cínstea şi nu m-a ascultat pe míne... Aşa! Uíte-aşa!

— Apói dacă-í aşa, degeaba ne-am maí ostenít şi am necăjit pe domnul părinte, zíse Ion învârtindu-şi pălăria în mâini şi îndreptându-se spre scaun ca şi când ar fí dat să se scoale şi s-ar fí răzgândít înainte de a sfârşi mîşcarea.

Belcíug, speríat că í s-a strícat planul, ar fí vrut să întervíe şi să-í domolească, şi nu ştia cum s-o facă. Tuşi de câteva orí în semn că ar dorí să vorbească. Se împânzí iar o tăcere, acum însă nervoasă şi frământată de scârţâitul scaunelor... Înainte de-a deschíde el gura, Vasíle Bacíu ízbucní dín nou:

— Dac-aí socotít să-ţi baţi joc de fată ca să-mí smulgi moşia, apói rău te-aí socotít, că nu ţi-ai găsít omul... Nu, nu, băíte!... Hm... Ştiu că ţi-ar plăcea... Dar eu... hm... lasă pe míne... Nu, nu, loane, să mă ferească Dumnezeu şi Maíca Precísta!

În clipa următoare Ion, Zenobia şi Glanetaşu protestară îndígnatí, acoperínd îndemnurile la cumpătare ale preotului... De-abía acuma se rupse gheaţa aievea şi se încínse o vorbăraie de vreo treí ceasurí, ací apropiíndu-se, ací gata să se ía de păr, ca peste un mínut să se mulcomească iar. Numaí Ana tăcea málc şi suspína, ca o osândită care-şi aşteaptă verdíctul.

În sfârşít Vasíle Bacíu consímţi să dea cínčí locurí şi o pereche de boí, dar pământurile să fíe scríse pe numele Anei.

Ion însă ținea morțiș că-i trebuie toată moșia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrân, și încredințându-l că, drept recunoștință, îi va purta de grijă și nu-i va ieși niciodată din cuvânt.

Când ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricât s-ar mai cîndăni. Dar atâta vorbărie îl plătise în cele din urmă, mai ales văzând că se înserează și încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala și, dând mâna cu bărbații, le zise zâmbind:

— Ei, să fie într-un ceas bun și cu noroc! și la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer și biserica lui de pe pământ!

Cîrovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se injurau, se opreau, dădeau din mîini, își șopteau cine știe ce, dar tocmeala nu mai înainta deloc. Când sosiră în fața casei lui Vasile Baciu, amândoi se gândiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfârșească, și totuși se răzgândiră repede nădăjduind fiecare că amânarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare când la tatăl ei, când la Ion, înfricoșată că se vor despărți fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferințele. Și într-adevăr se despărțiră jurându-se, atât flăcăul cât și Vasile, că orî rămâne cum au spus orî nici să nu se mai întâlnească...

Vasile Baciu, simțindu-se gătuît, plesnea de mînie și, ca să se răcorească, găsi un clencî Anei și o bătu iar până când o umplu de sânge... Toată noaptea și a doua zi fu crîmponit de gânduri negre. Înțelegea acum lămurit ceea ce bănuise de când a prins de veste că feciorul Glanetașului umblă să sucească mîntea Anei: „Vasăzică vrea să-mi ia pămînturile!” Îi răsăreau sudori reci pe frunte gândindu-se că va fi nevoit până la urmă să se îndoale și să trăiască din mâna calicului... Își fierbea creierii căutând să nascocoască un mijloc care să-l scape din ghearele hoțului și se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înșele cât mai cumplit... Dar oricât se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască și că nu o va mărita niciodată?

Amenințarea í se părea atât de slabă, încât níci el însuși n-o credea. Cum s-o primească atunci celalt? Mai mult l-ar întărâta...

Ion era vesel și mulțumit. Era sigur că până la urmă Vasíle Bacíu îi va da tot și-și făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să ízbândească. A doua zí în zorí cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile víitorului său socru și să se bucure văzându-le, fííndcă de-acuma sunt ale lui. Pe la amiază se sfădí rău cu Glanetașu care íar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decât m-ai învăța pe míne, mai bine ai pune și dumneata mâna pe ceva, că mănâncí pâinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trântor! îi strígă fecíorul cu díspreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetașu, și de soacra prímarului, o babă specialístă la pețíturi și tocmelí, se duse la Vasíle Bacíu care de altfel îl aștepta și chíar chemase pe Fíroana și pe nevasta dascálului Símíon Butunoi, să poată țíne píept asalturílor. Ana îndulcise o cupă de rachíu, căcí băutura dezleagă límbíle și ímblânzește ínímile. Toată târguiala fu reluată de la început cu mai multă râvnă și víolență, fíecare parte urmărínd să păcălească cât mai tare pe potrívnic. Cuvântul însă îl aveau índeosebí femeíle care se certau țígănește și, drept dovezi și argumente, se ocărau íntái unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetașu, pe Bacíu și toate neamuríle lor cunoscute și necunoscute... În loc de apropiere, mai rău se ínrăíră și se despărțíră hotărâți să nu mai reínceapă convorbíríle, ceea ce, fírește, nu-í ímpíedícă să se íntâlnească íar peste câteva zile și íar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot cíorovăíndu-se, íntraseră în postul mare, Vasíle Bacíu se gândí că cununía nu se poate face în níci un caz până după Paști, se lăsă mai greu spre a câștíga tímp pentru a găsi míjlocul de a-și ínșela gínerele. Dar níci Ion nu se grăbea deloc și se prăpădí de răs când Vasíle vru totuși să-l speríe că nu-í mai dá pe Ana... Apoi, cu două săptămâní ínaíntea sărbătorílor se ínvoíră íntro jumătate de ceas, încât flăcăul se míră cât s-a făcut Bacíu de îngăduítor. Prímí să-í dea zestre

toate pământurile și amândouă casele, cerând doar să fie scrise, după cununie, pe numele amândurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetașu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu vițel, o scroafă cu șapte purcei, un car nou și altele mai mărunte ce se cuvîna unei mirese și neveste tinere. În aceeași zi se duseră la notar pentru înștiințările legale și pe urmă la preot să facă strigările de cuvîntă așa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminică după Paști.

Din clipea aceasta Vasile Baciu trăi într-o zburciună parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-și găsea locul și nu mai știa cum să-și ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie și-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

4

După întrevvedere cu preotul român, Titu se simțea alt om, mai luminat, mai curat. Se gândi mult la viața lui de până atunci și o găsi stearpă și rușinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închiși, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungurește i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mângălise poezii, când sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mână împuindu-și mințile cu gândurile altora, dacă nu căutase să știe ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuiești drame și tragedii pentru glorie, când în fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în mușenia ei decât orice născociri romantice? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui!” își zicea dânsul cu mândrie în clipele de însuflețire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina și făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea când cu făclia în mână, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire.

re, când rătăcitor din sat în sat mângâind jelaniiile oamenilor năpăstuiți, învățându-i cum să-și ușureze traiul și ațâțând în sufletele lor focul nădejdi de mai bine, când în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor fâlfâind în vânt... Își zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejește pentru poporul lui și foarte deseori se visa în fundul unei temnițe, legat în lanțuri și totuși fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbânda tuturor... Și închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.

În lumina zilei însă zâmbea de visurile îndrăznețe ca niște alurări bolnave și-și zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acum ceva. Toate planurile și hotărârile nu fac doi bani dacă rămân neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată și se necăjea că nu știe ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atârna picioare de plumb... Avu o bucurie când îi dădu prin gând să rupă orice relații cu toți ungurii și să nu vorbească decât românește. Și fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungurește hârtiile oficiale, îl cuprînse scârba de slujba ce o făcea.

Totuși pe Roza Lang n-o uita și chiar se gândea cum ar putea-o așeza și pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-și încurca năzuințele. Îi era rușine însă când își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că întâia lui iubire pătimașă e o unguroaică. Se consola doar zicându-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național... Deoarece trecuseră câteva săptămâni de când se despărțise de ea, acum n-o mai dorea cu atâta înverșunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebunește. De aceea hotări că iubirea aceasta nu e în contradicție deloc cu planurile lui și că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniștit, făcu legământ că o va învăța și pe ea românește.

Acuma, după ce credea că și-a tras o nouă linie călăuzitoare

în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un buștean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput, i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească deloc ungurește și care nu-l mai scotea din „șovinist” și „agitator”.

Avea remușcări că n-a căutat până acuma să cunoască măcar din cărți România, țara spre care se îndreaptă azi toate gândurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-și poate procura nici cel puțin câteva vederi din „paradisul românesc”, cum o botezase dânsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminalii pe toți dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opreliștile guvernului unguresc și să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fîindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgândărea mereu să-î mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea știe bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindur-i țărani storși de sărăcie alături de boierii ce nu-și cunosc numărul moșiilor, sate mai mizerabile ca niște colonii de robii alături de orașe otrăvite de lux și desfrâu, clăcași ce se zvârcolesc în beznă, surtucarii căroră li-e rușine să vorbească românește și se fălesc sporovăind franțuzește, ciocoii spîlcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege...

— Dumneata vezi România cu ochii ungurești, zicea totdeauna Titu, încercând să-î oprească ochările.

— Așa crezi?... Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine și vei recunoaște că n-am exagerat... Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mână, v-aș aduna pe toți și v-aș trimite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul dumitale. Sunt sigur că v-aș vindeca de iredențism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră!

— Asta-í culmea! sărí Títu.

— Nu vor să audă, domnule, și cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plătit cu martirii dumneavoastră!... De altfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Când îi zici dumneata „frate“, el îți zice „boanghină“!

Fărește, Títu nu credea nici o vorbă din ce-í povestea de rău notarul, ci își închipuía tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întâmplare și câte un cuvânt mai bun, Títu se mândrea ca și când lauda l-ar fi privit direct pe dânsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci și năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma câtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-și caute un practicanț mai harnic.

Aproape de Paști, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor, explicându-í că, din pricina trăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrân și conștiincios. Títu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, și seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Când află aceasta, Friedman se roși de mânie și-í declară, de-abia stăpânindu-se:

— Dumneata vreí să mă amesteci în încurcături politice, mí se pare... Așa nu mai merge, regret... Trebuie să ne despărțim!

— Conștiința mea e curată, în orice caz! răspunse Títu cu o demnitate însoțită de un zâmbet modest.

În aceeași seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci și cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joí și având treburi în Armadia, îl duse și pe Títu până la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

învățătorului Herdelea știrea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu și că chiar i-a chemat la dânsul acasă pentru după-amiază să-i puie față-n față. Herdelea nu zise nimic, dar în sufletul lui se amări. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sânge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo înfamie săvârșită față de binefăcătorul său?... Îi veni în minte imputarea lui Ion și acum înțelese de unde vine nerecunoștința lui: Belciug... „Vasăzică popa l-a ademenit să mă trădeze... Iată până unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un țaran împotriva mea...”

De altfel, de când îl oprise judecătorul înaintea liceului și mai ales de când s-a întâmplat obraznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paște rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioșeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunțase Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cât de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deși lăcărirea aceasta era atât de vagă, că și lui i se părea himerică. Când însă, după obraznicia lui Ion, a alergat în Armadia și a aflat de la Ghiță Pop că ancheta a trecut și a constatat imparțialitatea judecătorului, dându-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învățătorul a început să se aștepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției; dar atâta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintâi, au fost ascultați Belciug, Ion și Simeon Lungu... Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dânsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să știe, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că până în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl ațâța, iar frica îl oprea. Închidea ochii și căuta să amâne cel puțin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu sosește niciodată prea târziu... Și așa,

în loc să cerceteze la obârșie unde ar fi putut găsi tot ce-l ro-dea, bătea adeseori drumul Armadiei încodînd mereu pe Ghîță Pop de la care știa că nu poate culege nimic sigur.

Umblînd zadarnic pe la Ghîță Pop, într-o după amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vreo trei zile și pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. „S-a spart buba!” își zise dînsul, încredințat că citația e în legătură cu afacerea judecătorului.

Maî uluit fu însă văzînd că e vorba de o nouă complicație. Era pârât să plătească o sumă însemnată firmei Bernsteîn din Bistrița de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de câte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-și mai îngreueze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri și încurcături pe urma căror creditori încasau ce li se cuve-neia direct de la percepție. El zisesese că, precum au stat fără salon atîta ani de zile, ar mai putea sta pînă se vor mai ușura puțin. Dar fetele atîta l-au cîcălit încît a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate și că e nevoie de o odaie mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori... Vreo doi ani de zile a și plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămână iar fără salon, nu lăsase nicîdată să se adune mai mult de două-trei și se ducea chiar ea să pună banii la poștă. De cînd a intervenit însă bobota mărîțului, Laura nu s-a mai în-terestat, iar bătrînul, avînd destule alte cheltuieli urgente, și-a zis că jîdanul poate să mai aștepte și a ascuns somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenințătoare, ca să nu le vadă fetele și să-i aprîndă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, își găsi scuza că nu poate plăti o sumă așa de mare, și că va aranja lucrurile după nunta Laurei, cînd va mai scăpa de greutate... Acuma iată că firma a pierdut răbdarea și-i cere să achite imediat atît ratele din urmă, cît și pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! murmură Herdelea cu un surâs

desperat. Și tocmai azi, în preajma nunții!

Până acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Vasăzică trebuie să se silească mai ales să câștige timp până după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile... Întâi și întâi n-are să arate acasă citația și nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrimile, blestemele și spaima familiei. Toate are să le descurce el liniștit, fără zvâcniri zgomotoase. Din nefericire, termenul judecătii e înainte de Paște. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti și nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Polița tot nu cunoaște amânări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată și reluând ratele... Până atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei și se mai simplifică lucrurile...

Intră acasă vesel, ca și când ar fi câștigat la loterie. Deși citația îl ardea în buzunar, luă pe dascălița de mijloc, o învăț de câteva ori tinerește și o pupă tocăind pe amândoi obraji, stârnind râsul fetelor și indignarea doamnei Herdelea care, smulgându-se din brațele lui, îl ocări:

— Ho, nebunule!... Nu ți-i rușine, om bătrân și fără minte, măcar de copiii ăștia care te văd și te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în prezua judecătii, pe înserate, tocmai când se așteptau mai puțin și chiar vorbeau de cât se jertfește bîetul băiat într-o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide ușa și apare însuși Titu, zâmbitor aducând și poșta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înștiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie și că, până la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul. „Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile!” se gândi Herdelea posomorât.

Titu ponegrî din răsputeri pe „jidanul din Gargalău” care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună și se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul ace-

la de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița și fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimțitor. Învățătorul înțelegea însă numai atât, că tânărul a fost concediat și a rămas iar fără pâine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum când grijile au început să-l copleșească mai rău. Mai dureroasă era totuși știrea despre retragerea bătrânului Cernatony, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscălești. Cernatony a fost om de suflet și a trecut multe cu vederea; Horvat, urmașul lui, însă e un ungur furios care și până acuma a încercat să-î facă zile frîpte, veșnic nemulțumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungurește.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca niște stafii mănioase, îl împresurau și-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalți parcă îi măsura suferința. Cumplit e să-ți porți singur crucea, fără măcar să te poți mângâia împărțind durerea cu cei dîmprejur, cu cei ce sunt așa de aproape și totuși nu pricep nimic... Poate niciodată povara vieții n-a simțit-o mai apăsătoare și viitorul mai întunecat...

Dîmîneața porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puțin ce se urzește împotriva lui. Titu îl însoți până la Jidovița, unde se opri să zică bună ziua cunoscuților și prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dându-î întâlnire la prânz la berăria Rahova. Învățătorul se învărti prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someșană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie nașul Laurei și cu care mai vorbira despre amănuntele nunții. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang și astfel sosi curând și el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreției Dragu și fu primit foarte rece, deoarece domnișoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoianari prin tâgușor, supărat din pricina Lucreției, iar spre amiază, nemaivând ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorât. Tânărul începu să-î bată

capul cu păţaniile lui dîn Gargalău şi să-î declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui şi despre revelaţia ce a avut-o în faţa primejdiei ungureşti. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzând că Títu nu mai încetează, îl întrerupse cu o ímputare dureroasă:

— Tu parcă trăieşti în altă lume, dragul tatí!... Tu alergi după vísuri şi nu bagí de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Títu rămase o clipă cu gura căscată şi, nesímţind amărăciunea dîn vorbele bătrânului, urmă cu un gest larg, măreţ:

— Dumneata níciodată n-ai înţeles avânturile generoase!

Şí în gând mai adăugă: „Nu degeaba sunt uníi oameni prín Armadia care spun că tata e cam renegat... Cam au eí dreptate, cum se vede!”

— Dar nící tu n-ai înţeles greutăţile noastre, cu toate că acum eşti om în toată fírea şi ar trebui să fíi cât de cât sprijínul meu şi al famíliei, zise Herdelea cu aceeaşi dojană în glas.

— Ce înseamnă gríjile noastre mărunte faţă de nevoile cele marí ale neamului! strigă Títu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune ínteresele personale mai presus de cele obşteşti!

Învăţătorul zâmbí trist şi, în vreme ce tânărul îşi dezvolta ídeile naţionale, se gândí că tot aşa a fost odínioară şi dânsul, demult, până ce n-a ştiut ce sunt sarcínile vieţii, până ce nu a dat píept cu lumea. Deşteptarea a fost crâncenă. Vísurile s-au spulberat mai repede ca închípuirea şi în locul lor s-a pomenít cu lupta ístovitoare pentru zíua de mâine. Şí, vorbínd parcă cu síne însuşi sau cu amíntirea trecutului îndepărtat, rostí domol:

— Ce bine ar fí dacă viaţa s-ar potrívi cu vísurile, dacă omul ar putea trăi dîn vísuri!

În berărie era puţină lume. Doar câţiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la líceu, şi vreo doi funcţionari de la Banca Someşană. Toţi întrebară pe Herdelea când e nunta domníşoarei Laura şi nu-l scoteau dîn „socrule” şi dîn felícítări zgomotoase. „Atâta mulţumíre aş fí avut şi eu, şi acuma íat-o

înecată într-un potop de nenorociri! se gândea învățătorul căutând să răspundă cât mai vesel. Se vede că așa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină!”

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărășit de un avocat ungur din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara și, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurând:

— Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai când începe să vie lume mai bună.

Judecătorul își rotî privirea prîn sală, văzu pe Herdelea și avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deși numai cu coada ochiului. Pe urmă se așeză la o masă aproape, tocmai în fata învățătorului, continuând a se întreține cu avocatul care nu se sînchisea de nimeni, cufundat cum era să-î explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredelește. Nemaiputând-o suferi, își luă inima în dînți și se uită drept în ochii vrăjmași, plecând apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeași căutătură rece.

Și pe când dînsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea împărioasă... Vorbele lui răsuna în urechile bătrânului ca un bâzăit obositor.

Peste câteva minute judecătorul puse ușor mîna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, și apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale, dar pe atît mai pătrunzătoare:

— Știi că știu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? întrebă învățătorul năucit de spaîmă.

— Ia, te rog, nu te mai prefăce! Din capul locului am bănuît că numai opera dumitale poate să fie... Ei, acum știu că nu m-am înșelat în bănuiala mea... Fîrește, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe când dumneata mă calomniai la ministru și umblai să-mi zdrobești cariera. A, desigur, nu face

nímíc... Dar nu înțeleg de ce ai fost laș și m-ai mînjît când te-am întrebat deunăzi? Atâta curaj puteai să ai și dumneata!

— Domnule judecător, trebuie să știți... vă rog... O explicație sinceră, negreșît că va... Căci nu se poate astfel să... Vă rog foarte mult! bâlbâi Herdelea foarte umil gîndîndu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului și să-î ceară iertare; dar limba de-abia i se mai mișca de frică și sub asprimea privirii în care simțea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te mai osteni! Explicațiile ai să le dai tribunului... Sper că nu te aștepti să fii cruțat, cum nici dumneata nu m-ai cruțat pe mine! Sper! zise judecătorul cu un rîs ciudat și punînd iar mîna pe brațul avocatului ca să-și urmeze vorba.

Tîtu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului și se rușină văzînd umilînța și groaza tatălui său.

— Ce-î, ce s-a întîmplat? întrebă de mai multe ori, trăgîndu-l de mânecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrînul rămăsese cu ochii țintă la judecător, așteptînd parcă să-î mai întîlnească privirea, să-l roage, să-î arate toată deznădejdea și teama, și să-l îmblânzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca și când pentru dînsul nici n-ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul și-î spuse grăbit, negustorește:

— A, domnul Herdelea!... Nici nu te văzusem... Avem ceva de vorbit împreună... De ce n-ai venit azi la proces?

Învățătorul își croi în mînte un răspuns, dar, pînă să deschidă el gura, avocatul își reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încât i se păru că e apucat într-un vârtej ameșitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Tîtu, curioase și nerăbdătoare, „ce este, ce este?” și în același timp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din când în când de glasul judecătorului, atît de cunoscut și atît de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățișare desperată și cu niște ochi arși de întrebarea: „Ce vrei cu mine?”

Ce vreți? Ce vreți?” Vârtejul însă vuia neîncetat în creierii lui.

Într-un târziu apoi uruiul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru și lumea parcă reîntra în fâgașul ei obișnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mâncări și băuturi, băteau fâșii largi de lumină albă primăvărată, înseninându-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crâmpeli de convorbiri, râsete zgomotoase, strigăte flămânde și zângăniri de farfurii și de tacâmuri... Și la masa lui, lângă Titu, se așeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată și compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat... Ai intrat în belea mare cu dânsul... Și e o fire căinoasă care nu iartă!

Atât Herdelea, cât și Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule?... Foarte rău! Foarte rău! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puține cheltuieli... Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet și că fug de o înțelegere cinstită, deși sentința o am în geantă, totuși îți propun să...

Să-î sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație — toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernsteîn că nu va pierde banii ce i se cuvîin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe prețul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învătătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces și de licitație.

— Ei, și ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilim ziua sechestrului pentru după Paști, joi, să faci și dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi și alte afaceri în Armadia, așa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele... Termenul licitației îl vom fixa atunci... Așa! Aide, dă mâna! Ne-am înțeles, vasăzică... Aș mai zăbovi, dar după-prânz, la cincî, am o licitație în Bistrița, de la care nu pot lipsi... Vasăzică joi după Paști, pe la nouă dimineața... Din partea mea poți fi liniștit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înțeles ca mine... Ei, la revedere pe joi!... Dânsul

e fiul dumitale? Îmi pare foarte bine!... La revedere!...

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului care, dacă voia, îl putea face de rușine tocmai în ajunul nunții Laurei, vânzându-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-î bine așa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzând descurajarea tatălui său și înțelegând acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade... Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoști pe Lendvay? zise Herdelea, adăugând apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestru, licițație... vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tânărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi rușine să mai zică ceva?... Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma, dacă nu pentru ele?... Ori crezi că-s așa de proaste să nu priceapă nici atâta? Mă mir că te mai gândești la ele... Apoi parcă cine știe ce lucru mare-î un sechestru și o licițație de formă! Că doar ți-a spus, și de zece ori, că sunt numai de formă...

Mergând spre casă cu Titu, învățătorul își mai ușură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plângerea lui Ion și că desigur chiar Ion l-a pârât că i-a făcut-o.

— E o canalie și Ion, fîrește! zise Titu din ce în ce mai însuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decât că tatăl său e un martir al iubirii pentru țaranul român. Dar ce are a face, tată! Trebuie să fii mândru că suferi fiindcă ai apărut pe un român, chiar dacă românul s-a întâmplat să fie un mișel... E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ți închipui ce urmări grele poate să aibă! gemu bătrânul puțin mai îmbărbătat, gândindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie” și „tribunal”.

— Cu cât vor fi mai grele, cu atât te vei ridica mai sus în stîmă tuturor! zise tânărul învidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutîndenî cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița și fetele, auzind de sechestru și de lícitație, se așternură pe bocete și vaiete că rușinea aceasta nemaîpomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pîntea are să afle și să-î întoarcă spatele... Ca să arate cât sunt de convînse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuă în ziua aceea lucrul la trusou, lăsând în mașina de cusut un cearșaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monograma ei brodată frumos într-un colț. Titu se sili toată după-amiaza și toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și Laura nu se liniști decât zicându-și că ea nu va mai fi aici să-î crape obrazii de rușine când vor veni cu toba să pângărească salonașul în care și-a țesut ea visurile ei de fată... Fărăste că în asemenea atmosferă nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent și cu amenințările judecătorului, deși tânărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Având acum un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Până una-alta însă trebuia să vadă mai de aproape de școală, căci se putea lesne întâmpla să-î pice o vizită a subînspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Râvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-î puțin gândurile mohorâte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paștilor, se opri o caleașcă falnică în fața școlii. Era subînspectorul Horvat care înadins venise așa de târziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetând tot, ascultând pe toți copiii, încurcându-î numai pe ungurește și strâmbându-se urât dacă nu-l înțelegeau... În sfârșit iscăli jurnalul-program și spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai serios... Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dânsul în goană, vrând să înspecteze în aceeaşi zi şi şcolile din Jidoviţa şi din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mână, îşi făcu cruce când nu-l mai văzu şi murmură amărât:

— O, bată-te mânیا lui Dumnezeu, că acru mai eşti!

Oftă, dădu drumul copiilor şi porni spre casă cu capul în pământ.

— Asta-îi răsplata după treizeci de ani de muncă! se gândi dânsul abătut. Numaî cinci ani... numaî cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toţi inspectorii din lume... Din pensioara mea voi trăi şi eu omeneste cu baba, că până atunci poate să se așeze şi copiii, dacă o vrea Atotputernicul.

El, care-şi bătea joc de dascălă pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, când nevoile şi neplăcerile se ţineau de dânsul ca scaiul de oaie, îşi punea toată nădejdea în puterea cerească şi-şi întărea inima înălţându-şi cugetul fierbinte şi umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe când Herdelea povestea amănunţit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfăţişare foarte fericită, răspândind parcă numaî bucurie în jurul lui. Familia învăţătorului rămase trăsniţă de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuşi surorilor lui şi apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea şi că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum şi purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dascălă, tremurând de mânie şi scăpărând scântei din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becîsnicule, dacă, după ticăloşii pe care le-ai făcut învăţătorului, mai îndrăzneşti să ne treci pragul!

Ion însă nu se sfii deloc şi zise liniştit şi supus, dar cu aceeaşi faţă mulţumită:

— Amu iertaţi-mă!... Zău, doamnă, iertaţi-mă!...

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ţi-ai bătut joc de noi cum ţi-a plăcut! strigă doamna Herdelea. Cât te-am ajutat

noi și te-am ogoit, nu-î vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus și ne-ai vândut ca luda!

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăși mai cald. A trecut... Toate au trecut... Câte-am pățit și-am pățimit eu, numai Dumnezeu le știe... Am greșit, văd bine, dar...

— Greșeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță și să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se și îmblânzise puțin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat... Nu-ți fie frică, domnule învățător! Am să stau eu în temniță oricât, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească nici un fir de păr! Credeți-mă și pe mine astă dată!... Că azi sunt și eu fericit, domnule învățător! Amu am pământ, am de toate... Amu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ți fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-și că învoiala dintre Ion și Vasile s-a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rând spre fiecare din casă parc-ar fi cerut ajutor, dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebuî să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învățător și doamnă!... Am venit să vă spun că nu mă mișc de-aici până nu-mi făgăduiți să mă cununați dumneavoastră!

Toată familia protestă într-un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului. Titu, care până atunci se făcuse că citește spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acumă ridică puțin nasul, se uită la dânsul și se miră cât era de schîmbat la față. Părea mai smead și mai hotărât. Pielea i se lîpea și lucea pe umerii obrazilor, iar în ochi avea o lumină mândră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că nășitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai și el are sarcini multe cu nunta domnișoarei, că de ce nu-l cunună popa... Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decât să se gândească la alți nași, îl încredință că nu trebuie să cheltuiească nici un ban și

în sfârșit stăruí atât de mult și atât de călduros încât învățătorul fu nevoít să primească:

— Bîne, loane, bîne... S-o facem și pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine și de puțină recunoștință am avut parte... Dar poate de aci încolo să fim mai norocoși!

Ion, plecând, sărută mâna, întâi domnului și-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dascălita să zică mai potolită:

— E mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul!

6

Títu íar pășea ca odinioară: umbla după Roza și n-o putea întâlni. Doar că azi parcă nu mai era atât de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoție stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea.

Dorea chiar s-o nímerească, de s-ar putea, într-o clipă când să fie și Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singurí.

A doua zi după vizita subinspectorului, Títu porní din nou spre Jí dovíța și bătu la ușa în fața căreia îi tremurase iníma de fericire de atâtea orí. Găsi pe Roza singurá, plângând, într-un halat murdar de stambă, cu părul vâlvoi. „Asta să fie femeia pe care am íubít-o cu atâta patímă acum abia două luni?” se gândí dânsul, sărutându-í mâna foarte jenat.

Státu încurcat câteva clipe, íar femeia plânse mai cu foc, parcă, revărsându-și durerea în fața lui, ar fi căutat să-í trezească mai multă compătímire. Títu însă nu vedea decât o schímonosíre a gurii pe care a sărutat-o, și-și zicea întruna uluít: „Și ce frumoasă mí se părea atunci!”

Apoi doamna Lang îi spuse príntré șiroaie de lacrími că ea e cea mai nenorocítă ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas și pe drumurí. Subinspectorul Horvat a sosít íerí din senín și, ducându-se la școală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dímineața de la un chef din Armadía. A trímís după el și l-a așteptat aproape un ceas până ce l-a deșteptat ea și l-a momít să se îmbrace și să plece

la datorie. Dar cum l-a văzut, subînspectorul l-a şi mirosit că-
í beat şi níci nu l-a mai lăsat să între în clasă, cí l-a izgonit
spunându-í să se considere suspendat şi să se bucure dacă nu
va propune mínisterului să-l îndepărteze pentru totdeauna dín
învăţământ.

— Ce-o să ne facem acuma! urlă Roza frângându-şi
mâiníle. Unde să ne ducem? Şí bítul Lang... bítul Lang!
Dumneata ştií ce suflet nobíl are şi cât e de bun!... N-a zís
nímíc, nu s-a plâns nímănuí, dar eu vād cum suferă... O,
Doamne, Doamne! Spune dumneata dacă asta e dreptate!

Íi zícea „dumneata” şi Títu símţea că așa se cuvenea şi
parcă se bucura că lucruríle au luat întorsătura aceasta. Íi spuse
câteva cuvínţe banale de încurajare şi vorbînd se gândea: „A
murít o femeie!... S-a stîns o íubíre în sufletul meu... Sau poate
că níci n-a fost íubíre? De-ar fí fost adevărată, moartea eí m-
ar dura... Nu, nu, n-a fost íubíre... Un foc de paie... N-am
íubít-o şi nu m-a íubít, şi cu toate acestea ne-am strâns în braţe,
ne-am jurat credínţă, ne-am mínţit... Rídícol! Rídícol! Rídícol!”

Íi venea chíar să-í trîntească şi eí cuvântul acesta, drept
mângâiere. Numái sosírea luí Lang í-a scăpat dín síтуаţia care
í se părea mai mult plícticoasă decât tristă. Lang era beat şi
zâmbea ca un fílozof care a găsit taína ferícíríi:

— Aí auzít ce mí-a făcut măgarul?... Ha, ha, şi crede el că
m-a turtít pe míne!... El, pe míne!... Ce ídíot!... Bah, un hoţ, o
canalie, un mízerabíl... gata! Nu-í pot face onoarea níci să-l
înjur!... Rozíca, mai e cumva vreun strop de rachíu? Aíde, dă-ne
un păhărel!... Vívat, Títule! Trăiască víctímele, jos călăíi!

Când spuse Títu acasă ce-a păţít Lang, doamna Herdelea
zíse cu díspreţ:

— El ca el, vaí de zílele luí... Dar ea-í o blestemată fără
pereche... Dacă a fost ea în stare să se ţină până şi cu practí-
cantul notaruluí... Ţí-e şi scârbă!

Títu se roşi ca şi când í-ar fí şfíchíuít obrajíi cu un bící de foc:
„Vasăzică în vreme ce eu o purtam în suflet şi în vísurí, ea...”

În zíua când vení avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele şi doamna Herdelea, ca să nu fíe obligate a vedea asemenea umílinţă, plecară în Armadía la doamna Fílipóiu să se sfátuiască asupra ultímelor amănunte privitoare la nunta Laurei şi să ía de la típografie ínviţatíile típărite pe hârtie sídefată, să le trímítă dín vreme tuturor. Avocatul, de altfel, íspráví toată aface-rea în câteva mínute, încât Títu se prăpádí de răs seara, când femeíle se ínapoíară dín Armadía frânte de oboseală.

Ínfrígurarea nunţíi stăpânea de-acuma toată casa... Rochía de míreasă era gata. O lucrase însăşi Laura şi o făcuse o mínunăţie. Íncercând-o ultíma oară, ínaínte de-a o pune în dulap până în clípa cea mare, toată família a ízbucnít în aplauze de admíraţie, atât era Laura de frumoasă într-ínsa... Tot salonul era alandala de rufele mírosínd a nou, de rochíile şi haínele ímprăştiate pe toate móbilele şi prín toate colţuríle.

Cu treí zíle ínaínte sosí George Píntea şi trase la hotel în Armadía, dar stând de dímineaţa până seara în Prípas, neclín-tít de lângă Laura. Amândoi erau foarte míşcaţi şi vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremoníile care le vor da dreptul să nu-şi maí ascundă íubírea în faţa nímanuí.

Laura slăbíse puţin, dar aşa íí şedea mult maí bine, índeo-sebí cu ochíi veşnic umezí şi strălucítóri de o nerăbdare nelămurítă. Acuma toate índoíelíle í se părea c-au părăsít-o şi se símţea mulţumítă văzând pe Píntea alăturí de ea. Íí tremura íníma ca sub o mângáiere blândă. „Mí-e drag! se gândea dânsa índuíoşată. Săracuţul! Şí cum nu-l puteam suferí odínioară! Mare neroadă am fost!”

Ghíghí, băgând de seamă că-í face plăcere, íí repeta íntre-na că o ínvídiază.

— Spuí adevărat, Ghíghíţă?... Crezí tu că voí fí ferícită?

— O, cât aş vrea să fíu în locul tău! mínţea Ghíghí care, în sufletul eí, nu íntelegea cum poate să ía o fată frumoasă şi rară ca Laura pe un omuleţ care nu ştíe nící măcar să danseze ca lumea.

Píntea era foarte galant şi aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărţea cu el, după ce muşca din fiecare cu guriţa ei, încât îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăţi. În ajunul nunţii însă George veni cu nişte daruri care îi uimira pe toţi: un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca nişte vârfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, şi un colan de platină cu o cruciuliţă de aur având la fiecare capăt câte-o steluţă de smaragd.

— Pupă-l! strigă învăţătorul văzând bogăţiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea ţintită locului, o luă de mână şi îi făcu vânt în braţele mirelui, îndemnând-o cu însufleţire: Pupă-l, Laura, n-azi?... Pupă-l!

În dimineaţa cununiei sosiră părinţii lui George şi fraţii lui mai mici, Marcu şi Vasile. Ceilalţi, fiind împrăştiaţi prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toţi au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poştă din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amândoi fraţii mirelui îndrăgira pe Laura şi făcură curte Ghíghíei, încât ea îi găsea mult mai drăguţi ca pe George.

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mâna goală, Herdelea oferí tinerilor „din partea bătrânilor“ un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. Tot atunci Títu dăruí lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toţi se gândesc numai la mireasă... Ei bine, eu m-am gândit la mire, fiindcă mie-mai drag ca mireasa! vorbi dânsul mângâind pe Laura.

Ghíghí se porni pe plâns văzând că numai ea n-are ce să le ofere, până ce noul ei curtezan şi cumnat Marcu îi spuse că, dîmpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preţ şi anume câte o sărutare miresei şi mirelui, sau, dacă i-e ruşine, poate să le dea pe amândouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui. În Jídoviţa, notarul Stoessel primí pe dîstîngiţi nuntaşi cu toate onorurile, oficiînd mai patetic formele cununiei civile. La sfârşit îşi îngădui să ţie şi un mic discurs

în care spuse că e fericit c-a avut cîntea să împreune cu articole de lege două inimi atît de tînerе şi plîne de speranţe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai saturau laudând frumuseţea şi gingăşia Laurei, dar şi înfăţişarea simpatică a lui George. Rochia miresei stîrni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele învidioase, dar mai mişcate păreau Elvira Filipoiu şi Lenica Spătaru, ele fiind şi domnişoare de onoare.

Şase preoţi, între ei şi Belciug pe care Herdelea îl poftise înadîns ca să nu mai observe şi armadienii neînţelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrîn, le binecuvîntară legătura, iar corul studenţilor cîntă parcă mai mişcător ca întotdeauna. Când protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserică; mîreasa însă rosti un „da” atît de mîtitel şi de timid, parcă i-ar fi fost ruşine să n-o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpîni şi izbucni într-un hohot de plîns, ceea ce înduioşă pe toţi şi făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puţin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mîreasă care să nu plîngă puţin.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric şi unde se adună toată domniimea din Armadia şi împrejurimi. Mîreasa zăbovi puţin pînă se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, şi o pălărioară foarte drăgălaşă, căci era hotărât ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriţi să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puţin o săptămână, săptămîna de mire... Aici primîră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roşi pînă-n vârful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneţi îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atîinseră mîncările şi băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistriţa le sporea amîndurora emoţia.

Apoi George şopti ceva Laurei şi amîndoi se ridicară. Lăutarii întonară un marş nupţial care-i petrecu pînă jos în stradă unde îi aştepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i

ducă la Bistrița, iar de-acolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura, înmuindu-se reci-proc în lacrimi. Fiindcă Ghíghí plânsese câte puțin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vreun sfert de ceas, urmând la rând Herdelea și Títu, apoi familia Píntea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui... Și tot timpul țiganii cântau marșul nupțial, pe când sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căska gura și asculta muzica.

În sfârșit mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Bătiște multe fâlfăiră în vânt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun!... Să ne scrieți!... De pretutînden!... Negreșiți!... Adio!...

Trăsura se depărtă și se micșoră repede. Într-însa o bătișă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și bătișa... Rudele se întoarseră la musafiri... Începură toasturile, urmară glumele și veselía până ce deodată muzica atacă un vals lîn, legănat, care ademeni tineretul... Mândru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de încolo, ciocnind cu unii, zâmbind cu alții, căutând să vadă pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pământ. Zíua de mâine cine știe ce-o mai aduce. Grijile și necazurile sunt veșnice, pe când fericirea e atât de nestatornică...

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătorii alerga grăbită, trecu iute prin Jídovița și se îndreptă spre Píipas. Laura ședea buimăcită, cu ochii drept înainte, neîndrăznind să se uite la „bărbatul” ei. Iníma í se topea într-o tristețe nelămurită. Vedea cum rămân în urmă râpíle, lívezíle, lanuríle, păduríle, dealuríle care au fost martorii tinereții ei, care í-au fost atât de dragi și pe care îi părăsește acum poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna și parcă-í zicea adíó, mut și totuși înțelegător... George í se părea mai străin ca orícând și se míra cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină și necunoscută, lăsând aici lumea care o íubea și pe care o íubea. Prin mínte îi fulgera

întrebarea înfricoșată: „Cine-î străinul acesta?”

În Pripas oprî trăsura în fața casei părăntești. Coborî și făcu câțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate și coperișul cârpit ici-colo cu șindriță nouă, ca și când ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Căinele casei se gudură la picioarele ei și-î lînse vârful pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-î arunce de mâncare. Laura îl mângâie ca pe un prieten și șopti cu genele umede:

— Adio, Hector, adio... Acuma plec...

Apoi trăsura porni înaintea. Peste câteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țărani cunoscuți se uitau mirați după domnișoara care se duce cine știe unde, scoteau pălăria și rosteau urări pe care ea nu le auzea...

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăștiat între dealuri, ascuns sub o pânză străvezie de fum albăstrui. Apoi își îndreptă privirile numai înaintea... Șoseaua albă, șerpuitoare, se zvârcolea sub picioarele căilor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi și sufletul ei atât de încărcat încât îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții... Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor și atingerea aceasta i se păru blândă ca o alinare și ca o tovarășie în singurătatea ce o înconjură. Întoarse fața spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-î risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înflori un zâmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obraji îmbujorași.

— Te iubesc! murmură bărbatul, strângându-i mai puternic mijlocul.

Cuvântul răscoli adânc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dându-și seama acum că vorba lui e în stare să-î vrăjească o lume nouă, tot atât de dragă și poate mai bună decât aceea care a rămas în urmă. Și buzele ei răspunseră încrezătoare:

— Te iubesc!

8

Dín clípa când Vasíle Bacíu, în fața pețitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprínș de o adevărată beție de ferícire și de încredere. Era atât de plín de síne însuși încât se gândea numai la pământuríle lui, plănuía cum să le muncească mai bine, cum să lăzuíască un petíc de pădure, și habar nu mai avea níci de Vasíle și mai ales de Ana, parcă ea n-ar fí ținut de zestre... Doar când îi pomenea numele cíneva, își aducea amínte că și ea mai este pe lume, și se încrunta ușor.

În schímă Ana nu se gândea decât la dânsul. Uítate erau rușínea și bătăíle și suferínțele. Ea nu ștía níci de planurí, níci de vícleșugurí... Sufletul ei dorníc de íubíre aștepta ímplínírea vísuluí ca o mântuíre și gura ei șoptea numele lui cu aceeași nerăbdare plăcută ca și în noptíle bune de odíníoară.

Nunta ținú treí zíle, după obíceí... Sâmbătă porní tot alaíul, în căruțe, la notar, în Jídovíța. În frunte călărețíí pocneau mereu dín pístoale, pe când în căruța íntâi lăutaríí își frângeau degetele cântând și totuși nu se auzea decât grohăítul gorduneí. Apoi venea o căruță cu míríí și cu druștele, apoi o bríscă cu nașíí având pe obrají gravítatea cerută de ímprejurărí, apoi altă căruță cu păríntzíí mírílor și câteva fețe mai spălate, în mójlocul cărora Zenobía era cea mai zgomotoasă, apoi altele încárcate cu flăcăí și fete ce chíuíau și se zbenguíau.

De-abía acum íntelese Ion că ímpreună cu pământul trebuie să prímească și pe Ana și că, fără ea, n-ar fí dobândít níciódată averea. Nu mai schímbase cu ea níci o vorbă de câteva luní. I se părea o străínă și nu-í venea să creadă că în pânteceele ei se plămădește o fííntă dín sângele lui... O prívea și se míra c-a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochíí píerduți în cap de plâns, cu obrajíí gálbejíți, cu pete cenușíí, și care, ímpopoțonată cum era astăzi, părea și mai urâtă. În aceeași vreme genunchíí lui atíngeau genunchíí Florícái, pe care Ana și-o alesese drușcă cu Margareta lui Cosma Cíocănaș.

Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strâns-o în brațe astătoamnă și mai înainte, cât i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era rușine că acuma se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un râs prostesc și nu-și putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mîreasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna când se mărita vreo fată din sat, deoarece își zicea că mîrele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pantecele mîresei, zâmbi și zise neoficial:

— Văd că v-ați grăbit... Nu face nimic, să fie cu noroc!

Ion răsă cu poftă, ca și ceilalți bărbați, dar îndată își luă seama și, părăndu-i-se că notarul a vrut să-și bată joc de urățenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pământ, stăpânindu-se anevoie să nu izbucnească într-un râs zburdalnic. Coborînd din cancelarie și pe când în curte trosneau pistoalele, Ion se gândi deodată: „Adică ce ar fi oare dacă aș lua pe Florica și am fugi amândoi în lume, să scap de urățenia asta?”

Dar tot atât de repede îi veni în minte pămînturile și adăugă în sine cu dispreț: „Și să rămân tot calic... pentru o muieră!... Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?”

Belciug, nădăduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deși faptul că cununau soții Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că și popa s-a uitat batjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscolî în inimă dragostea cu Florica.

Ospățul era la socrul cel mic. Câteva vedre de rachiu îndulcî răscoliră curînd veselîa oaspeților. Urările și chiuiturile se încruciau și se ciocneau în aerul îngroșat de mirosuri grele.

Vasíle Bacíu se îmbătă cel dintâi, încântat că í s-a împlínít planul, strígând întruna gínerelui său cu un glas cíudat și trăgând šíret cu ochíul:

— Lasă că-ți dau eu ție pământ... N-ai grijă... Íți dau, íți dau!...

Starostele nunții, Macedon Cercetașu, vorbea numai în versurí, cum șade bine unuí staroste ísteț, amestecând însă în toate neprețuítele lui comenzi mílítărești... În casă, în tîndă, în ogradă jucătoríi asudau, láutaríi își alungau oboseala cu rachíu... Bucătăreasa mare, mama Florícái, suflecată până-n genunchí și cu un línguroi uríăș în mână, umbla prîntre mesele încárcate, láudându-și mîncăríle și chíuînd la întrecere cu Zenobía care, de mîndră că era soacră mare, se îmbătase tun. Nașíi veníră la ospăț împreună cu Títu și Ghíghí, și vorbíră mult despre Laura cu fruntașíi ce-í înconjurau, cíocnînd totuși în sănătatea mírílor și spunând tuturor că tineríi sunt foarte potrívítí și o să trăiască bine.

Pe la mîezul nopții urma să joace pe baní míreasa. Fííndcă Ana, cu sarcína ei, s-ar fí ostenít prea tare, íi tínu locul drușca íntâi, adică Floríca. Mírele o ínvártí de câteva orí voínícește și apoi aruncă un zlot de argínt în strachína ínflorítă. Herdelea scoase o hârtíe de douăzeci de coroane, dar puse pe Títu să joace. Pe urmă veníră toți oaspeții, pe rînd, dăruínd fíecare după cum íl lăsa ínima și punga... În vremea aceasta Ana ședea pe lavíță, rușínată că n-a putut juca ea, geloasă puțin că Ion ar fí strâns pe Floríca, maí tare ca ceílalți și totuși mulțumítă, plutínd parcă într-un nour de ferícire atît de mare că se símțea răsplătítă pentru toate suferínțele.

Cînd se íspráví jocul míresei, Bríceag începu o someșană píperată, în care se amestecară bătrâníi cu tineríi. Ion jucă íar cu Floríca și în vîlmășagul asurzítor se pomeníră curînd aproape de ușă, unde era maí íntuneríc. Nu deschísese gura níci unul dín ei; fata chíar níci nu índrăznea să-l prívească în ochí; el însă fíerbea și-și íncleștase degetele în șolduríle ei plíne, uítînd de tot pe Ana, ínchípuíndu-și că Floríca e míreasa lui... Deodată apoi íi șoptí răgușít, cu ochíi ínflăcărătí:

— Numai tu mi-ești dragă în lume, Florică, auzi tu?... Auzi?

O strânse năvalnic la piept, scrâșnind din dinți încât fata se spălmântă și se uită rușinată împrejur.

În aceeași clipă Ana tresări ca mușcată de viperă. Simți că nădejdiile ei de fericire se risipesc și că ea se prăvale iar furtunos în aceeași viață nenorocită. Se porni deodată pe plâns amar care să-i alunge presimțirile nemiloase... Cine ia însă în seamă lacrimile unei mîrese?... Ion, așezându-se mai târziu lângă ea, îi zise nepăsător:

— Amu ce te mai bocești? Că doar nu mergi la spânzurătoare...

— Norocul meu, norocul meu! murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cât s-o fi strâns? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sîchisească de plînsul ei, uitându-se lacom la farfuria cu bani pe care nașul îi număra a doua oară, ca să nu se întâmple vreo greșeală.

Zîua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mîreasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atîta amar de vite și galige că de-abia încăpeau în ograda Glanetașului.

Vasile Baciu era vesel ca și când ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, și-și zicea mereu mai mulțumit: „Stai, melenășule, stai să vezi tu cine-î Vasile Baciu!”